

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Διοίκηση, Τεχνολογία και Ποιότητα

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Η Διεθνής οικονομική κρίση στην Κύπρο και την Ευρώπη. Οι επιπτώσεις στην απασχόληση και τις Κυπριακές ΜΜΕ

Παναγιώτης Αντωνίου

**Επιβλέπων Καθηγητής
Αντώνιος Γεωργόπουλος**

Ιανουάριος 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Διοίκηση, Τεχνολογία και Ποιότητα

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Η Διεθνής οικονομική κρίση στην Κύπρο και την Ευρώπη. Οι επιπτώσεις στην απασχόληση και τις Κυπριακές ΜΜΕ

Παναγιώτης Αντωνίου

**Επιβλέπων Καθηγητής
Αντώνιος Γεωργόπουλος**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών

Στη Διοίκηση Επιχειρήσεων

από τη Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης
του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιανουάριος 2018

Περίληψη

Η εργασία αυτή έχει ως στόχο την χαρτογράφηση των γεγονότων και στην ανάλυση των αιτιών που επενέργησαν στη μεταφορά της διεθνούς οικονομικής κρίσης στην Κύπρο. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην επίδραση που δέχτηκαν από αυτήν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜΜΕ), και η συμβολή τους στην μείωση της απασχόλησης στην Κύπρο.

Η μεθοδολογία έρευνας που ακολουθήθηκε επιλέχθηκε για να μπορέσει να δώσει τις πιο ακριβείς και εμπειριστατωμένες απαντήσεις στους στόχους που τέθηκαν. Συγκεκριμένα, μελετήθηκε το θεωρητικό υπόβαθρο γύρω από την τρέχουσα οικονομική κρίση που αντιμετώπισαν οι ΜΜΕ, επεξήγηση των ΜΜΕ σύμφωνα με την διεθνή βιβλιογραφία, και την ανεργία. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, διενεργήθηκε Παγκύπρια έρευνα με την χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο αποστάλθηκε με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο σε διάφορες ΜΜΕ της Κύπρου. Επίσης, έγινε τυχαία επιλογή Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, χωρίς γεωγραφικό περιορισμό ή πεδίο δραστηριοποίησης. Για πιο στοχευόμενα αποτελέσματα, δόθηκαν συγκεκριμένα ερωτήματα, τα οποία σχετίζονταν άμεσα με τις προκλήσεις που είχαν να αντιμετωπίσουν οι ΜΜΕ κατά τη διάρκεια της κρίσης. Ειδικότερα, δόθηκε σημασία στο πως η κρίση επηρέασε τις ΜΜΕ μετά το Κυπριακό «Bail-in», τι προσπάθειες κατέβαλαν προς αντιμετώπιση των δυσχερειών και πως επηρεάστηκαν οι θέσεις απασχόλησης στις επιχειρήσεις όπου δόθηκαν τα ερωτηματολόγια, μέσα στο δυσμενή επιχειρηματικό περιβάλλον της περιόδου.

Τα συμπεράσματα της ανάλυσης που προηγήθηκε έδωσαν αρκετά ξεκάθαρες απαντήσεις στα ερωτήματα που τέθηκαν εξ αρχής. Από την ανάλυση των δεδομένων αποδείχθηκε ότι οι ΜΜΕ επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση και συνέβαλαν σε σημαντικό βαθμό στην αύξηση της ανεργία στην Κυπριακή αγορά. Σε αυτό το γεγονός συνέβαλαν το γεγονός ότι οι Κυπριακές ΜΜΕ ήταν ανέτοιμες και προέβησαν σε σοβαρά στρατηγικά λάθη από μέρους των ΜΜΕ.

Summary

This assignment has a main purpose to map the events and analyze the reasons for the transfer of the global financial crisis in Cyprus. Special consideration was given to the way the current financial crisis affected the Cyprus small medium enterprises (SMEs), and how they contributed to the increase of unemployment in Cyprus market.

The research methodology followed to provide accurate and circumstantial evidence to the goals of the presented assignment originally determined. Specifically, it was a made literature review for the explanation of the definition for SMEs as this putted forward by international bibliography, go through the sub-prime financial crisis of 2007 and what went wrong, how the European SMEs were affected by it, and an explanation of the concept of unemployment. To meet the goals of this assignment it was carried out a research throughout Cyprus using a well-structured questionnaire that sent to a proper sample of Cyprus SMEs by email. The selection of the SMEs was made in a random base. For more accurate and specific results, the questionnaire included specific questions that help the researcher to extract useful conclusions. Emphasis was given to the way the financial crisis affected the Cyprus SMEs, what measures they took to face its consequences, and how the employment was affected to these enterprises.

The conclusions came out by the analysis followed, gave clear answers to the research questions. The data analysis indicate that the current financial crisis affected to an important degree the Cyprus SMEs and contribute to the increase of Cyprus unemployment. To this fact key role played the fact that Cyprus SMEs were unready and made important strategic mistakes during the decades preceding the financial crisis.

Ευχαριστίες

Νιώθω την ανάγκη να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε πολλούς ανθρώπους, που ο καθένας με το δικό του ξεχωριστό τρόπο συνέβαλε στην πραγμάτωση της εργασίας αυτής. Πρώτα απ' όλους, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή της εργασίας μου, καθηγητή της Σχολής Οικονομικών Σπουδών και Διοίκησης του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου, Αντώνιο Γεωργόπουλο για την ευκαιρία να βιώσω αυτό το μοναδικό ταξίδι στο κόσμο του χρηματοπιστωτικού συστήματος, αλλά και τις συμβουλές και υποδείξεις του κατά τη διάρκεια της έρευνας. Ειδικές ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω στου συναδέλφους και προϊστάμενους μου για την κατανόηση και την βοήθεια που μου παρείχαν καθ' όλη την διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας και με την συμβολή τους έκαναν την ολοκλήρωση της εφικτή. Δεν θα μπορούσα όμως να μην εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου για την ηθική στήριξη και την κατανόηση που επίσης επέδειξαν αυτή την περίοδο.

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1.....	3
Εισαγωγή.....	3
Κεφάλαιο 2.....	8
Ανασκόπηση βιβλιογραφίας.....	8
Κεφάλαιο 3.....	14
Θεωρητικό Υπόβαθρο.....	14
3.1. Το Πλαίσιο των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων.....	14
3.1.1 Ορισμός των ΜΜΕ.....	15
3.1.2. Χαρακτηριστικά και Δυσκολίες των ΜΜΕ.....	18
3.1.3. Οι ΜΜΕ και η σημασία τους στην Ευρώπη.....	22
3.1.4. Οι ΜΜΕ και η σημασία τους στην Κύπρο.....	24
3.2 Οικονομική Κρίση των ενυπόθηκων δανείων του 2008: Τι πραγματικά έγινε;.....	26
3.2.1 Μια ιστορία γεμάτη από οικονομικές κρίσεις και οι προσπάθειες επεξήγησης τους.....	27
3.2.2 Η αφετηρία και η επέκταση της κρίσης του 2008 από τις ΗΠΑ στην Ευρώπη.....	29
3.2.3 Η μεταφορά της κρίσης στην Ευρώπη και ο τρόπος χειρισμού της.....	36
3.2.4 Η επιρροή της οικονομική κρίσης στην Κυπριακή Οικονομία.....	39
3.2.5 Η σύνοψη της οικονομικής κρίσης.....	44
3.3 Οι συνέπειες της κρίσης στις Κυπριακές ΜΜΕ.....	45
3.4 Η οικονομική κρίση και η ανεργία στις ΜΜΕ.....	49
3.4.1 Ορισμός της Ανεργίας.....	49
3.4.2 Τρόπος μέτρησης της ανεργίας.....	50
3.4.3 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην απασχόληση και τα εισοδήματα στην Ευρώπη.....	51
3.4.4 Οι επιπτώσεις στην απασχόληση και τα εισοδήματα της Κύπρου.....	53
3.4.5 Σύνοψη της επιρροής που είχε η οικονομική κρίση στην ανεργία.....	55
Κεφάλαιο 4.....	56
Μεθοδολογία έρευνας.....	56
4.1 Σχεδιασμός έρευνας.....	56
4.2 Μέθοδος Συλλογής Δεδομένων.....	57
4.3 Η ομάδα-στόχος (πληθυσμός).....	58
4.4 Διασφάλιση Ποιότητας.....	58

4.5 Η πρόσκληση	59
4.6 Ο στόχος της έρευνας	59
4.7 Σχεδιασμός Ερωτηματολογίου	60
4.8 Συλλογή και Ανάλυση Δεδομένων	62
Κεφάλαιο 5	63
Ανάλυση αποτελεσμάτων	63
5.1 Μέρος Α: Η Ταυτότητα της ΜΜΕ	65
5.2 Μέρος Β: Οι επιπτώσεις από την κρίση και τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ΜΜΕ	71
5.3 Μέρος Γ: Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης στις ΜΜΕ	89
5.4 Μέρος Δ: Οι θέσεις εργασίας και οι απολαβές	99
Κεφάλαιο 6	110
Συμπεράσματα	110
Κεφάλαιο 7	115
Επίλογος	115
Παράρτημα Α	119
Α.1 Το ερωτηματολόγιο	119
Βιβλιογραφία	128

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Το 2007 αποτέλεσε την αρχή μίας σειράς γεγονότων, τα οποία προκάλεσαν σημαντικά προβλήματα στις μεγαλύτερες των οικονομιών του κόσμου. Το πρώτο θύμα αυτών των γεγονότων αποτέλεσαν οι ΗΠΑ. Το επίκεντρο αυτής της προβληματικής κατάστασης βρισκόταν στο χρηματοπιστωτικό σύστημα της χώρας. Η Αμερικάνικη κυβέρνηση, με τη σειρά της, βρέθηκε (ανέτοιμη) να διαχειριστεί μια χαώδη κατάσταση που πρόκυπτε από τον κίνδυνο κατάρρευσης ολόκληρου του εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η πτώχευση της Lehman Brothers προκάλεσε πανικό στις διεθνείς αγορές, οι επενδυτές έψαχναν εναγωνίως τρόπους περιορισμού των ζημιών τους, αλλά και οι απλοί πολίτες είδαν τα εισοδήματά τους να μειώνονται, μάλιστα μια μεγάλη μερίδα αυτών βρέθηκαν να χάνουν τις δουλειές τους. Ο τίτλος σε αυτή την «ταινία τρόμου» ήταν ένας, σε όλα τα δημοσιεύματα: “Η κρίση των ενυπόθηκων δανείων” (IMF, 2009) (Gorton, 2010, σσ. 61-65) (Sufi, 2014, σσ. 107-113).

Η κρίση των ενυπόθηκων δανείων, σε συνδυασμό με άλλους δευτερογενείς παράγοντες, είναι η αιτία μετάδοσης της κρίσης από τις ΗΠΑ στην Ευρώπη. Η Παγκοσμιοποίηση των αγορών (χιλιοειπωμένη έννοια, αλλά πραγματικότητα) προετοίμασε το έδαφος και τα ενυπόθηκα χρηματοοικονομικά προϊόντα ήταν ο «σπόρος» που οδήγησαν στην άνθηση αυτής της κρίσης σε παγκόσμια κλίμακα. Σε αυτό συνέβαλαν οι λανθασμένες πολιτικές του παρελθόντος. Τράπεζες από όλο τον κόσμο επένδυσαν στα λεγόμενα «τοξικά» προϊόντα. Τα προϊόντα αυτά αποτελούσαν, τα χρόνια πριν το ξέσπασμα της κρίσης, πηγές άντλησης ρευστότητας και μετριασμού των κινδύνων. Συγκεκριμένα, οι τράπεζες μετέτρεπαν τα περιουσιακά τους στοιχεία (δάνεια που πρόσφεραν) σε διάφορα χρηματοοικονομικά προϊόντα (απότοκο της εξέλιξης στην χρηματοοικονομική μηχανική), τα οποία πωλούσαν σε επενδυτές που ήταν διατεθειμένοι να αναλάβουν τους κινδύνους που εμπεριέχονταν σε αυτά τα προϊόντα. Με αυτό τον τρόπο οι τράπεζες από την μια «ξεφορτώνονταν» τους κινδύνους από τον ισολογισμό τους και από την άλλη λάμβαναν ρευστότητα (πλασματική όπως απέδειξε μετέπειτα) για να

αναχρηματοδοτούν τις δραστηριότητες τους, τροφοδοτώντας με αυτό τον τρόπο το τέρας του πιστωτικού κινδύνου (Spaventa, 2008, σσ. 49-50) (Gorton, 2010).

Ειδικότερα, στην αγορά ακινήτων ο δανεισμός έφθασε σε πολύ υψηλά επίπεδα, εκτοξεύοντας τις τιμές των ακινήτων σε πλασματικά επίπεδα που δεν αντικατόπτριζαν την πραγματική τους αξία. Η αυξημένη πίστωση είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία της “φούσκας” των ακινήτων, η οποία έσπασε (όπως ήταν φυσικό) απορροφώντας την πλασματική ρευστότητα που υπήρχε στην αγορά, και δημιουργώντας σημαντικά προβλήματα. Μερικές από τις πρώτες συνέπειες ήταν η κατάρρευση τραπεζών, όπως η Lehman Brothers, η απορρόφηση άλλων όπως η Merrill Lynch και η Wachovia, αλλά και η παραχώρηση κρατικής βοήθειας, το γνωστό bailout, για την διάσωση άλλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (Eurobank, 2010) (Rossi, 2015, σσ. 59-67) (Siegel, 2009, σσ. 17-27) (Bruner, 2009, σσ. 35-38).

Η γηραιά Ήπειρος όπως ήταν φυσικό δεν θα μπορούσε να παραμείνει ανεπηρέαστη από το όλο σκηνικό. Πρώτο πλήγμα ήταν η στάση πληρωμών που ανακοίνωσε η Ισλανδία το 2008, η οποία παρόλο που δεν πτώχευσε, το δημόσιο χρέος της αυξήθηκε σημαντικά, εξαιτίας της προσπάθειας για διάσωση των έξι μεγαλύτερων τραπεζικών οργανισμών της χώρας. Έπειτα ακολούθησαν οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα και τέλος η Κύπρος. Το αξιοσημείωτο, στην περίπτωση της Ευρώπης είναι ότι ως σύνολο, αλλά και η κάθε εθνική οικονομία ξεχωριστά, δεν κατάφεραν να περιορίσουν έγκαιρα την κρίση στο τραπεζικό σύστημα (όπως ήταν αρχικά) και τελικά την άφησαν να μετατραπεί σε κρίση δημόσιου χρέους. Αυτό συνέβη κυρίως καθώς τα κράτη κλήθηκαν να διασώσουν τις εμπορικές τράπεζες τους, ως μία προσπάθεια σταθεροποίησης τους συνόλου του Ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος, αποσταθεροποιώντας την ίδια ώρα τα δημόσια οικονομικά τους. Αναμφισβήτητα όμως δεν αποτελεί αυτό την μόνη και αποκλειστική αιτία της προβληματικής κατάστασης που δημιουργήθηκε στην Ευρώπη. Τα αίτια είναι πιο βαθιά και βρίσκονται κυρίως στις δομές, και στον τρόπο οργάνωσης της κάθε εθνικής οικονομίας, αλλά και της Ευρωπαϊκής συνολικά (Ciro, 2012, σσ. 63-74) (Gerding, 2014, σσ. 139-144, 236-240.) (Gerding, 2014, σσ. 311-318).

Η Κύπρος βρέθηκε στον επίκεντρο του τυφώνα της κρίσης το 2013. Κλήθηκε αρχικά αντιμέτωπη με σκληρές αποφάσεις τις οποίες έπρεπε να εφαρμόσει. Κάποιοι το χαρακτήρισαν πείραμα, άλλοι δημοσιονομική εξυγίανση με επίκεντρο την φορολογία και

άλλοι «αναγκαίο κακό». Σημασία έχει όμως ότι ουσιαστικά η Κύπρος κλήθηκε να εφαρμόσει πολύ σκληρά “μέτρα”, πρώτα απ’ όλα το “κούρεμα καταθέσεων” ή bail-in. Μέσα στο νέο περιβάλλον το τραπεζικό σύστημα άλλαζε πλέον μορφή και γνωστές χρηματοοικονομικές θεωρίες, όπως το ότι οι καταθέσεις είναι ένα προϊόν χωρίς κίνδυνο (risk free), ανατρέπονταν ριζικά. Η απομείωση των καταθέσεων και η μετατροπή τους σε κεφάλαιο της τράπεζας ήταν κάτι πρωτόγνωρο για τα διεθνή δεδομένα, το αποτέλεσμα του οποίου ακόμα και σήμερα παραμένει άγνωστο, δημιουργεί ένα αρνητικό προηγούμενο, και προκαλεί (εύλογα) αβεβαιότητα για το μέλλον. Μαζί με το “κούρεμα καταθέσεων”, μια νέα λέξη έρχεται να προστεθεί στο πολιτικό λεξιλόγιο, είναι το λεγόμενο «μνημόνιο». Αυτό αφορούσε μία σειρά κανονισμών, πολιτικών, και περιορισμών τόσο στη λειτουργία των εθνικών οικονομιών και των τραπεζών τους, όσο και στην περαιτέρω δόμηση τους (Reuters, 2013) (Forbes, 2013) (Cyprus Mail, 2013) (Financial Times, 2013) (John Theodore, 2016).

Όλα αυτά τα μέτρα δεν εφαρμόστηκαν όμως με μηδενικό κόστος. Οι πρώτοι που κλήθηκαν να πληρώσουν το “λογαριασμό” του προβληματικού τρόπου λειτουργίας της οικονομίας και των τραπεζών, ήταν οι εργαζόμενοι. Αυτοί είδαν τα εισοδήματά τους να μειώνονται σημαντικά και κατ’ επέκταση την ικανότητά τους να ανταποκρίνονται στις υποχρεώσεις τους (είτε σε τράπεζες, είτε σε άλλους όπως το κράτος) να μειώνεται σημαντικά ή ακόμα να εκμηδενίζεται. Η άλλη πολύ σημαντική κατηγορία συμμετεχόντων στο οικονομικό κύκλωμα ήταν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (στο εξής ΜΜΕ), λόγω του ζωτικού ρόλου που διαδραματίζουν στην απασχόληση και στην παραγόμενη προστιθέμενη αξία. Η αποκοπή τους από τα χρηματοπιστωτικά κανάλια δανεισμού, η μείωση του κύκλου εργασιών τους, αλλά και η οικονομικό-πολιτική αβεβαιότητα τις οδήγησε είτε στην πτώχευσή τους είτε στην μείωση του προσωπικού τους και του κύκλου εργασιών τους (Clerides, 2014, σσ. 3-35) (The Guardian, 2016) (IMF, 2017) (John Theodore, 2016).

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να μελετήσει την μορφή και τον βαθμό που η οικονομική κρίση επηρέασε τις ΜΜΕ στην Κύπρο. Τα χρονικά όρια που επιλέχθηκαν είναι οριακά και υποδηλώνουν κατάσταση αλλαγής. Ειδικότερα, χρησιμοποιήσαμε το 2010, έτος που τα συμπτώματα της κρίσης άρχισαν να εκδηλώνονται στην Κυπριακή οικονομία, και το 2016, όπου η Κύπρος εξήλθε του προγράμματος επίβλεψης. Στο πλαίσιο αυτό, στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει την επίδραση της οικονομικής κρίσης στις ΜΜΕ,

και ειδικότερα σε κρίσιμα μεγέθη όπως στον κύκλο εργασιών τους και στο μέγεθος του εργατικού τους δυναμικού. Πιο συγκεκριμένα, η εργασία επιχειρεί να εξετάσει το βαθμό στον οποίο η έλλειψη πίστωσης από τις τράπεζες προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις αλλά και το γενικευμένο κλίμα οικονομικής αβεβαιότητας και κινδύνου που υπήρξε στην αγορά μείωσαν τον κύκλο εργασιών τους και κατ' επέκταση τα εισοδήματά τους κατά την εξεταζόμενη περίοδο (The Guardian, 2016) (Gkionis, 2016, σσ. 3-40) (IMF, 2017).

Η μελέτη επιχειρεί να απαντήσει μεταξύ άλλων τα κάτωθι ερωτήματα:

- Εάν και γιατί οι επιχειρήσεις στην προσπάθειά τους να μειώσουν τα λειτουργικά έξοδα τους στράφηκαν αρχικά στην μείωση του προσωπικού τους;
- Πώς τα μειωμένα επίπεδα τραπεζικής πίστωσης της κάθε επιχείρησης συνέβαλε στην όξυνση των λειτουργικών προβλημάτων και ενέτεινε τον κίνδυνο της πτώχευσης;
- Η οικονομική ευφορία που υπήρξε στην αγορά τα χρόνια που προηγήθηκαν της κρίσης, οδήγησε τις επιχειρήσεις σε στρατηγικά λάθη;
- Η κρίση βοήθησε να αναδειχθούν τέτοια λάθη;
- Ποιες αγορές προϊόντων και ποιοι κλάδοι επηρεάστηκαν περισσότερο;

Προς επίτευξη του ερευνητικού αυτού στόχου, αρχικά τίθεται το θεωρητικό πλαίσιο όσον αφορά τις ΜΜΕ στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης και στην ανεργία. Μετά θα ακολουθήσει η ανάλυση των γεγονότων της κρίσης, η οποία θα ολοκληρωθεί με την περιγραφή της κορύφωσης της κρίσης στην Κυπριακή οικονομία.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται η επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Σκοπός αυτής της ενότητας είναι η ανάδειξη του υπάρχοντος υλικού στην διεθνή βιβλιογραφία, ποια θέματα σε αυτό τον τομέα την απασχόλησαν περισσότερο και από ποιες οπτικές γωνίες αυτό μελετήθηκε.

Το δεύτερο κεφάλαιο προσφέρει το θεωρητικό πλαίσιο όσον αφορά τις ΜΜΕ, τον τρόπο λειτουργίας τους αλλά και της σημαντικότητας τους σε μια οικονομία. Έπειτα, προσφέρεται το θεωρητικό πλαίσιο όσον αφορά την ανεργία, τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν σχετικά με αυτήν ούτως ώστε να γίνει εφικτή η κατανόηση των συνεπειών της κρίσης σε αυτό το κομμάτι. Τέλος προσφέρεται μια λεπτομερής και

ενδιαφέρουσα ανάλυση των γεγονότων της κρίσης των ενυπόθηκων δανείων του 2007. Σκοπός αυτού είναι να δώσει τα γεγονότα, τις αιτίες αλλά και τις μεγαλύτερες των συνεπειών της, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα στην Κύπρο. Αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο καθώς θα δώσει τις αιτίες που οδήγησαν στην παρούσα κατάσταση αλλά και θα βοηθήσει στην κατανόηση των μαθημάτων που πρέπει να λάβουν οι συμμετέχοντες στην αγορά (συμπεριλαμβανομένων και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων).

Στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε ούτως ώστε να γίνει πραγματικότητα η εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Συγκεκριμένα, θα γίνει ανάλυση των ερωτηματολογίων που ετοιμάστηκαν και πώς αυτά στάλισαν σε ένα δείγμα ΜΜΕ ούτως ώστε να δώσουν την δική τους άποψη αλλά και δεδομένα για τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης. Έπειτα γίνεται αναφορά για τον τρόπο επιλογής του δείγματος και πώς αυτή η επιλογή οδήγησε στο να εξαχθούν αποτελέσματα με την βέλτιστη ποιότητα. Το ερωτηματολόγιο επισυνάπτεται στα παραρτήματα αυτής της εργασίας.

Αφού καθορίστηκε η μεθοδολογία, στο κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται λεπτομερής ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν από τα ερωτηματολόγια. Αυτό το κεφάλαιο είναι σημαντικό καθώς θα δώσει τις απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν πιο πάνω. Η ανάλυση αυτή ακολούθησε τα διεθνή πρότυπα προς διασφάλιση της ποιότητας των αποτελεσμάτων.

Τέλος, θα ακολουθήσει η παράθεση των σημαντικότερων συμπερασμάτων όπως αυτά εξάχθηκαν και καθορίστηκαν από την ανάλυση των δεδομένων που προηγήθηκε. Αυτό είναι και το σημείο κατά το οποίο θα δοθούν και οι κατάλληλες απαντήσεις στα ερωτήματα της παρούσας έρευνας. Είναι επίσης και το σημείο που θα δώσει την πραγματική και αληθινή εικόνα των ΜΜΕ κατά την διάρκεια της κρίσης.

Κλείνοντας αυτή η έρευνα, στο τελευταίο κεφάλαιο θα συνοψίσει όλα όσα αναφέρθηκαν και αναλύθηκαν. Επίσης, σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να προτείνει θέματα που κατά την γνώμη του συγγραφέα της παρούσας έρευνας, χρίζουν περαιτέρω έρευνας.

Κεφάλαιο 2

Ανασκόπηση βιβλιογραφίας

Η τρέχουσα χρηματοοικονομική κρίση, και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αποτέλεσαν το αντικείμενο μελέτης σε ένα μεγάλο εύρος της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, τόσο για τον τρόπο εξέλιξης τους όσο και για τις διάφορες πτυχές τους. Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ερευνών που διεξάχθηκαν τόσο από την ακαδημαϊκή και επιστημονική αλλά και από την επαγγελματική κοινότητα. Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει ανασκόπηση της παγκόσμιας βιβλιογραφίας σχετικά με τον πιστωτικό κίνδυνο στο πλαίσιο της εν εξέλιξη παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Σχετικά με την υπάρχουσα βιβλιογραφία για την περίοδο μεταξύ 2010 - 2016 είναι περιορισμένη για δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος και βασικότερος αποτελεί το πρόσφατο των γεγονότων κάτι που σημαίνει περιορισμό τόσο στην ανάπτυξη του θέματος στην βιβλιογραφία όσο και των τελικών επιρροών της. Ο δεύτερος λόγος βρίσκεται στο γεγονός ότι η σταθερότητα στο Παγκόσμιο οικονομικό σκηνικό εξακολουθεί να ακροβατεί σε τεντωμένο σχοινί με τις ισορροπίες να εξακολουθούν να είναι πολύ λεπτές. Υπάρχουν σημαντικές αναφορές και μελέτες, οι οποίες κατά βάσει ασχολούνται με τα αίτια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, στις ως τώρα συνέπειες της και ποια μαθήματα πρέπει να πάρει η διεθνής θεσμική αλλά και ακαδημαϊκή κοινότητα. Όσον αφορά την επιρροή της χρηματοοικονομικής κρίσης στις ΜΜΕ η βιβλιογραφία επεκτάθηκε κυρίως σε ένα τομέα. Αυτός αφορά τον τρόπο που η κρίση επηρέασε την χρηματοδότηση που οι ΜΜΕ λάμβαναν κατά την υπό εξέταση περίοδο.

Μια σημαντική έρευνα είναι αυτή του Frederic S. Mishkin (2010) με τίτλο *“Over the Cliff: From the Sub-prime to the Global Financial Crisis”*. Σε αυτή την έρευνα η χρηματοπιστωτική κρίση διαχωρίζεται σε δύο κύριες φάσεις. Η πρώτη φάση καθορίζεται στην περίοδο μεταξύ Αυγούστου 2007 και Αυγούστου 2008. Κατά την διάρκεια της περιόδου αυτής καταγράφονται οι πρώτες απώλειες σε ένα συγκεκριμένο μέρος του Αμερικάνικου τραπεζικού συστήματος, και δεν είναι άλλο από αυτό των ενυπόθηκων

τραπεζικών δανείων. Το 2005 είναι η απαρχή των γεγονότων. Διάσπαρτα τυχαία (φαινομενικά) γεγονότα, όπως η διάσωση της Γαλλικής τράπεζας BNP Paribas και η φούσκα των ακινήτων στις ΗΠΑ, που άρχισε να δημιουργεί τις πρώτες δονήσεις, δημιούργησαν το πρώτο ρήγμα και κάποιои άρχισαν να αναφέρονται στην φούσκα των ακινήτων. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την δημιουργία χρηματοοικονομικών παραγώγων με υποκείμενο προϊόν κατά βάσει τα ενυπόθηκα δάνεια, δημιούργησαν μία αύξηση του πιστωτικού κινδύνου που στην αρχή δεν έγινε κατανοητή. Σε αυτό το σημείο είναι που καταγράφεται η υποτίμηση της κατάστασης καθώς παρά τις ανησυχίες που προκλήθηκαν το Αμερικάνικο ΑΕΠ συνέχιζε να αυξάνεται. Η πρώτη αποτύπωση των γεγονότων έρχεται με τις αναθεωρήσεις στις προβλέψεις του Διεθνές Νομισματικού Ταμείου το 2009. Ένα από τα προειδοποιητικά σημάδια της εξελισσόμενης κατάστασης ήταν και η αύξηση στο περιθώριο του επιτοκίου για τον διατραπεζικό δανεισμό. Ο Mishkin αυτό το χαρακτήρισε ως ένα σημάδι αύξησης του κινδύνου αντισυμβαλλόμενου στον δανεισμό μεταξύ των τραπεζών (Mishkin, 2010).

Η δεύτερη περίοδος, σύμφωνα με τον Mishkin, καθορίζεται στα μέσα του Σεπτεμβρίου του 2008. Η κρίση, σε αυτή την περίοδο έγινε πιο τοξική για το τραπεζικό σύστημα. Ο πρώτος σεισμός καταγράφηκε με την πτώχευση της τράπεζα Lehman Brothers, για να ακολουθήσει η πτώχευση μίας από τις μεγαλύτερες ασφαλιστικές εταιρείες της χώρας της AIG (Time, 2014). Πριν από όλα αυτά, υπήρξε (αλλά αγνοήθηκε με διάφορες δικαιολογίες και θεωρήθηκε ως ένα απλό πιστωτικό γεγονός) μια από τις πιο σημαντικές πτώχευσης στην ιστορία των οικονομικών αυτή της Bearing Stearns τον Μάρτη του 2008.

Μια άλλη σημαντική έρευνα έρχεται να προσθέσει μια άλλη παράμετρο της κρίσης. Οι Gordon και Metrick (2009) με την έρευνα τους "*Securitized Banking and the Run on Repo*" κατέδειξαν ως κοινό σημείο την μαζική απόσυρση καταθέσεων χαρακτηρίζοντας το ως "οι αποσύρσεις από ένα σκιώδες τραπεζικό σύστημα". Οι μαζικές αποσύρσεις καταθέσεων και η ανικανότητα των τραπεζών να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των πελατών τους ήταν μία ένδειξη πιστωτικού γεγονότος καθώς οι πιο πάνω οργανισμοί αθέτησαν τις υποχρεώσεις τους έναντι των πιστωτών τους, γεγονός που την στιγμή εκείνη υποτιμήθηκε (Metrick, 2009).

Ο διάσημος οικονομολόγος Paul Krugman (2015) στην εργασία του *“The return of depression economics: And the crisis of 2008”*, της οποίας ακολούθησαν μία σειρά εκδόσεων με τον ίδιο τίτλο, αναλύει τα γεγονότα από την οπτική της απορρύθμισης των τραπεζικού τομέα. Η αρχή της ανάλυσης του γίνεται από τις αναπτυσσόμενες χώρες της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, και την γενικευμένη απορρύθμιση που καταγράφηκε στις αγορές τους με προμετωπίδα το τραπεζικό σύστημα. Η λογική βάση της ανάλυσης και των συμπερασμάτων του βρίσκεται στο γεγονός ότι οι τράπεζες για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα λειτουργούσαν εκτός του κανονιστικού και θεσμικού τους πλαισίου (με τις ευλογίες των εποπτικών αρχών οι οποίες περιπλανήθηκαν και οι αποφάσεις τους ευνόησαν την γενικευμένη ευφορία) έτσι ώστε να αυξήσουν τα κέρδη τους. Αυτή τους όμως η προσπάθεια ήταν ο αέρας που φούσκωσε τις τιμές των ακινήτων με τις ΗΠΑ να είναι στην κορυφή της λίστας των χωρών που εντάσσονταν στις χώρες προέλευσης της κρίσης. Τα συμπεράσματα του Krugman μπορεί να στηριχθούν και στο γεγονός ότι τα διεθνή εποπτικά σώματα με το ξέσπασμα της κρίσης έσπευσαν να αναθεωρήσουν τους κανονισμούς και τα πλαίσια που αυτά κατάρτησαν (Krugman, 2009).

Στο βιβλίο τους *“Credit Crises: From Tainted Loans to a Global Economic Meltdown”*, οι Felsenheimer και Gisdakis (2008), κάνουν μία χρονολογική ανάλυση της κρίσης. Η χρηματοοικονομική φούσκα στον τομέα των ακινήτων υπήρξε απλά ο κινητήριος μοχλός που προκάλεσε την κρίση καθώς τα πραγματικά αίτια κρύβονται στα θεμέλια της παγκόσμιας οικονομίας. Σύμφωνα με τους Felsenheimer και Gisdaki, τα βασικά αίτια της παρούσας κατάστασης υπήρξε η συνεχής αύξηση του συστημικού χαρακτήρα συγκεκριμένων κινδύνων ακολουθούμενη από τις αλυσιδωτές επιδράσεις των δομημένων πιστωτικών παραγώγων. Τα προϊόντα αυτά απαιτούσαν από τις τράπεζες να αυξήσουν τις προβλέψεις κεφαλαίων για να αυξήσουν με αυτό τον τρόπο την ικανότητα τους για απορρόφηση των κινδύνων αυτών. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την μείωση της ποιότητας των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών, την μείωση δανειοδότησης, και την ανάγκη για προσέλκυση επιπρόσθετων κεφαλαίων (Gisdakis, 2008, σσ. 17-62).

Οι Colander et al. (2009) στην έρευνα τους *“The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics”* επικεντρώνεται στην ακαδημαϊκή άποψη της κρίσης και της αποτυχίας του σωστού μοντελισμού του πιστωτικού κινδύνου. Οι αναφορές τους στην έρευνα ασχολούνται περισσότερο με την αποτυχία των οικονομολόγων, παρά τον μεγάλο αριθμό μοντέλων που επινοήθηκαν τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, στο να αναγνωρίσουν

τα αρχικά σημάδια της ανεξέλεγκτης έκτασης του πιστωτικού κινδύνου που αντιμετώπιζαν οι τράπεζες (David Colander, 2009).

Οι Neil Lee, Hiba Sameen και Marc Cawling στην εργασία τους *“Access to finance for innovative SMEs since the financial crisis”* επικεντρώνονται στην πρόσβαση που είχαν οι ΜΜΕ σε χρηματοδότηση την περίοδο της κρίσης. Συγκεκριμένα, μελέτησαν περισσότερες από 10,000 ΜΜΕ στο Ηνωμένο Βασίλειο και τον τρόπο που η κρίση επηρέασε την πρόσβαση τους σε χρηματοδότηση αλλά και τους λόγους για αυτό το γεγονός. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι οι ΜΜΕ ήταν πιο πιθανόν να απορριφθούν για παροχή χρηματοδότησης σε σύγκριση με τις μεγαλύτερες, σε μέγεθος, εταιρείες, ένα γεγονός που χειροτέρευσε κατά την διάρκεια της κρίσης. Οι λόγοι που εντοπίστηκαν για αυτό ήταν δύο. Πρώτος λόγος βρίσκεται στα δομικά προβλήματα που οι εταιρείες αυτής της κατηγορίας αντιμετωπίζουν, και έχουν να κάνουν κυρίως με τις αβεβαιότητες στην βιωσιμότητα τους. Ο δεύτερος είναι τα κυκλικά προβλήματα που αντιμετώπισε το χρηματοπιστωτικό σύστημα εξαιτίας της κρίσης που επηρέασε ένα σημαντικό κομμάτι των επιχειρήσεων αυτών (Neil Lee, 2015, σσ. 370-380).

Στο βιβλίο με τίτλο *“The Restructuring of Banks and Financial Systems in the Euro Area and the Financing of SMEs”*, οι Filippo Luca Calciano, Giovanni Scarano και Franco Fiordelisi προσφέρουν μια διαφορετική οπτική του τρόπου που επηρεάστηκαν οι ΜΜΕ από την τρέχουσα οικονομική κρίση. Συγκεκριμένα, εξετάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι ρυθμιστικές αλλαγές που υπέστησαν οι τράπεζες επηρέασαν την χρηματοδότηση των ΜΜΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η έρευνα κατέδειξε ότι οι αυξήσεις στις απαιτήσεις των εποπτικών αρχών, τόσο σε αναγκαία κεφάλαια, όσο και στον τρόπο αξιολόγησης του πιστωτικού κινδύνου έκανε τις τράπεζες πιο συντηρητικές στην παροχή δανείων. Το γεγονός αυτό είχε σοβαρό αντίκτυπο στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση από τις Ευρωπαϊκές ΜΜΕ (Verheyen A. H., 2015, σσ. 191-207).

Μια άλλη σημαντική έρευνα που επικεντρώνεται στις ΜΜΕ και την οικονομική κρίση είναι αυτή των Eddie Caseya και Conor M. O'Toole. Στην έρευνα τους με τίτλο *“Bank lending constraints, trade credit and alternative financing during the financial crisis: Evidence from European SMEs”* εξέτασαν τις Ευρωπαϊκές ΜΜΕ και πως ο περιορισμός της τραπεζικής χρηματοδότησης, ως απότοκο της οικονομικής κρίσης, οδήγησε τις ΜΜΕ να αντλήσουν ρευστότητα από άλλα κανάλια χρηματοδότησης, όπως για παράδειγμα

εμπορική χρηματοδότηση (δάνειο από τους προμηθευτές τους) ή από έκδοση μετοχικού κεφαλαίου.

Οι Pedro Proença, Raul M. S. Laureano, Luis M. S. Laureano στην εργασία τους *“Determinants of capital structure and the 2008 financial crisis: evidence from Portuguese SMEs”* επικεντρώνονται στην κεφαλαιακή δομή των Πορτογαλικών ΜΜΕ και τον τρόπο που την επηρέασε η οικονομική κρίση. Αποτελεί μια πολύ χρήσιμη οπτική της ανάλυσης τους καθώς προσπαθεί να αναλύσει τον τρόπο με τον οποίο η κεφαλαιακή δομή των ΜΜΕ επηρεάστηκε από την μειωμένη πρόσβαση σε χρηματοδότηση (O’Toole, 2014, σσ. 173-193).

Ενδιαφέρον αναλύσεις και έρευνες στην διεθνή βιβλιογραφία σχετική με την οικονομική κρίση και τον τρόπο που επηρεάστηκαν οι ΜΜΕ περιλαμβάνουν αυτές των Robert M. Ryana και Verheyen. (Robert M. Ryana, 2014, σσ. 495-505) (Verheyen A. B., *The European Central Bank and the Financing Conditions of Small and Medium-Sized Enterprises in Europe*, 2015, σσ. 191-207) (Smallbone, 2012, σσ. 109-134). Παρόλα αυτά, όλες επικεντρώνονται στο πώς να εξεταστεί με την χρήση μοντέλων με βάση τον πιστωτικό κίνδυνο και των πιστωτικών παραγώγων.

Υπάρχουν τρεις κυρίως τάσεις στην βιβλιογραφία σχετικά με το πώς η τρέχουσα χρηματοοικονομική κρίση αφέθηκε να επηρεάσει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Η μία τάση αναφέρεται στην γενική υποτίμηση της κατάστασης τόσο από την ακαδημαϊκή, την επαγγελματική κοινότητα, αλλά και τις διάφορες κυβερνήσεις. Το γεγονός αυτό είναι ορατό κυρίως κατά την περίοδο του 2005 μέχρι το 2007 όπου υπήρχαν ενδείξεις αλλά και διάφορες αναφορές στον τύπο και από διάφορους αναλυτές όπου αγνοήθηκαν. Το πλαίσιο στο οποίο κινήθηκαν οι διεθνείς οργανισμοί ήταν ανεπαρκές και για αυτό τον λόγο άργησαν να αντιδράσουν στις εξελίξεις.

Η δεύτερη τάση καθορίζει την γενικευμένη απορρύθμιση των αγορών, με την αρχή να είναι την χρονιά που ακολούθησε την κρίση στην Ρωσία το 2001. Είναι αρκετές οι αναφορές αλλά και οι ενδείξεις που μπορεί κάποιος να εντοπίσει στην βιβλιογραφία που καταγράφουν κενά και ελλείψεις πρώτα στον έλεγχο της αγοράς και στις αδυναμίες των εποπτικών αρχών να προβλέψουν, αρχικά, και να διαχειριστούν, μετέπειτα την κρίσιμη κατάσταση που δημιουργήθηκε. Ενδείξεις αυτής της απορρύθμισης μπορεί να

θεωρηθούν και το γεγονός ότι τα εποπτικά σώματα αναθεώρησαν τις απαιτήσεις και τον έλεγχο τους. Επιπρόσθετα, σχεδιάστηκαν και εφαρμόζονται ένας αριθμός λογιστικών προτύπων μετά το 2007 για την καλύτερη αναφορά σχετικά με τα χρηματοοικονομικά παράγωγα.

Η τρίτη τάση, αφορά τις ΜΜΕ, και το πώς επηρεάστηκαν από την τρέχουσα οικονομική κρίση. Σχετικά με αυτό το τομέα οι έρευνες εξετάζουν σε μεγάλο βαθμό τις επιπτώσεις που είχαν να αντιμετωπίσουν οι ΜΜΕ λόγω της περιορισμένης χρηματοδότησης που λάμβαναν εξαιτίας δύο κυρίως παραγόντων. Ο πρώτος αφορά την αύξηση των απαιτήσεων από τις εποπτικές αρχές σχετικά με την παροχή πίστωσης από τις τράπεζες και ο δεύτερος είναι η γενική έλλειψη ρευστότητας που είχαν να διαχειριστούν οι τράπεζες αλλά και των συντηρητικών πολιτικών που οι πλείστες επέλεξαν να ακολουθήσουν.

Όπως γίνεται αντιληπτό οι διάφορες έρευνες επικεντρώνονται σε μερικά γενικευμένα αίτια της παρούσας χρηματοοικονομικής κρίσης. Στην διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει ένα κενό και αυτό έχει να κάνει κυρίως με το πώς οι ΜΜΕ επηρεάστηκαν στις εσωτερικές τους λειτουργίες αλλά και τον τρόπο που αυτές προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις από την οικονομική κρίση. Επίσης, ο τομέας της απασχόλησης αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που αρκετές χώρες προσπαθούν ακόμα και σήμερα να αντιμετωπίσουν. Είναι πλέον παραδεχτό ότι ο τομέας των ΜΜΕ είναι αυτός που συνέβαλε στην αύξηση της ανεργίας και αξίζει να μελετηθεί εμπειριστατωμένα, κάτι που δεν γίνεται (τουλάχιστον εις βάθος) στις μέχρι σήμερα έρευνες.

Η μελέτη αυτή θα βασιστεί σε ένα μεγάλο βαθμό σε πρωτογενή υλικό, προερχόμενο κυρίως από τα ερωτηματολόγια που δημιουργήθηκαν για αυτό τον σκοπό και συγκεκριμένα ιστορικά στοιχεία. Επίσης, θα υπάρξει ανάλυση δευτερογενούς υλικού για καλύτερη κατανόηση του τι ακριβώς είναι οι ΜΜΕ και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν, αλλά και στοιχείων όπως δημοσιεύτηκαν από διεθνής και τοπικούς οργανισμούς.

Κεφάλαιο 3

Θεωρητικό Υπόβαθρο

3.1. Το Πλαίσιο των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Η οικονομία μιας χώρας αποτελείται από ένα μεγάλο αριθμό παραμέτρων, οι οποίες επιβάλλεται να λειτουργούν σε ένα ρυθμιζόμενο και ισορροπημένο οικονομικό περιβάλλον, προς εξασφάλιση της ευημερίας τόσο των ιδίων όσο και της οικονομίας γενικότερα. Υψηλά στην λίστα αυτών των παραγόντων βρίσκονται οι ΜΜΕ . Αυτές αποτελούν μια από τις ίσως πιο ευάλωτες παραμέτρους, καθώς χαρακτηρίζονται από σχετική υπαισθησία στις οικονομικές κρίσεις σε σχέση με τις μεγάλες διεθνοποιημένες πολυεθνικές εταιρίες. Οι λόγοι για αυτή την ευαισθησία ποικίλουν, με τους σημαντικότερους από αυτούς να είναι η περιορισμένη πρόσβαση που έχουν σε χρηματοδότηση, το μικρό τους μέγεθος που περιορίζει την ευελιξία τους και οι περιορισμένοι πόροι (ανθρώπινη, κεφάλαια, και εξειδίκευση) για να μπορέσουν να απορροφήσουν τους κραδασμούς μίας οικονομικής κρίσης (Morten Balling, 2009, σσ. 7-14) (Herrigel, 2008, σσ. 152-171) (Dana, 2006, σσ. 1-11) (OECD, 2010, σσ. 45-128).

Είναι, επίσης, σημαντικός ο ρόλος τους στην ανάπτυξη μίας οικονομίας. Στην πλειονότητα των χωρών, οι επιχειρήσεις αυτές αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία του συνόλου των δραστηριοποιούμενων επιχειρήσεων. Για αυτό το λόγο, τα τελευταία χρόνια οι ΜΜΕ προσελκύουν ολοένα και περισσότερο το ενδιαφέρον όχι μόνο της ακαδημαϊκής κοινότητας, αλλά και των εποπτικών και ρυθμιστικών αρχών, όπως επίσης και των διαφόρων κέντρων λήψης οικονομικών αποφάσεων και των φορέων άσκησης πολιτικής (OECD, 2010, σσ. 45-128).

3.1.1 Ορισμός των ΜΜΕ

Ο ορισμός μιας επιχείρησης ως ΜΜΕ δεν είναι κάτι εύκολο να γίνει και αυτό συμβαίνει εξαιτίας ενός αριθμού από λόγους. Ο πρωταρχικός λόγος που υπάρχουν αρκετοί ορισμοί στην διάθεση μας για τις ΜΜΕ είναι η διαφορές μεταξύ των νομοθετικών πλαισίων που είναι ενεργοί και εφαρμόζονται στις διάφορες χώρες. Οι περισσότερες χώρες επικεντρώνονται στον αριθμό των ατόμων που εργοδοτεί μια επιχείρηση, όπως η Γερμανία, οι ΗΠΑ, η Ελλάδα, κ.α., ενώ άλλες βασίζονται σε άλλες παραμέτρους όπως ο κύκλος εργασιών τους. Για παράδειγμα, στις ΗΠΑ μικρομεσαία επιχείρηση θεωρείται αυτή που απασχολεί αριθμό εργαζομένων μικρότερο των 500 ατόμων. Σε Ευρωπαϊκές χώρες όπως η Γερμανία, Γαλλία, και Ιταλία μια επιχείρηση θεωρείται μικρομεσαία εάν απασχολεί λιγότερο από 200 άτομα. Η Αυστραλία, παρόλο το μεγάλο της μέγεθος (γεωγραφικά και οικονομικά), εντάσσει στις ΜΜΕ αυτές που έχουν αριθμό εργαζομένων μικρότερο των 50 ατόμων (Jones, 2003, σσ. 15-34) (Olejnik, 2014, σσ. 75-99) (Etemad, 2004, σσ. 1-39).

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναγνωριστεί το γεγονός ότι υπάρχει μια διεθνής προσπάθεια (δια μέσου κυρίως των διεθνών εποπτικών και άλλων οργανισμών) να δοθεί ένας ξεκάθαρος και κοινά αποδεκτός όρος για τις ΜΜΕ, ειδικότερα ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προς αυτή την κατεύθυνση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έδωσε ένα συγκεκριμένο ορισμό στις ΜΜΕ: *“Η κατηγορία των πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) αποτελείται από επιχειρήσεις που απασχολούν λιγότερους από 250 εργαζόμενους και των οποίων ο ετήσιος κύκλος εργασιών δεν υπερβαίνει τα 50 εκατομμύρια ευρώ ή το σύνολο του ετήσιου ισολογισμού δεν υπερβαίνει τα 43 εκατομμύρια ευρώ”* (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015).

Είναι χρήσιμο να υπάρξει σε αυτό το σημείο ανάλυση του ορισμού που δόθηκε. Η πρώτη παράμετρος που χρησιμοποιήθηκε είναι αυτή του μεγέθους του εργατικού δυναμικού της επιχείρησης. Ακολουθώντας αυτή την παράμετρο, η Επιτροπή διαχωρίζει τις ΜΜΕ σε τρεις υποκατηγορίες. Η πρώτη είναι οι πολύ μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες εργοδοτούν λιγότερο από 10 άτομα, η δεύτερη αφορά τις μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες απασχολούν μέχρι 50 άτομα, και η τρίτη αφορά τις μεσαίες επιχειρήσεις, των οποίων το εργατικό τους δυναμικό δεν ξεπερνά τα 250 άτομα. Η δεύτερη παράμετρος που τέθηκε στον ορισμό αφορά τα οικονομικά τους στοιχεία και συγκεκριμένα τον κύκλο των εργασιών ή το

μέγεθος του ισολογισμού που έχουν οι ΜΜΕ. Ακολουθώντας την προηγούμενη κατηγοριοποίηση, η πρώτη κατηγορία αφορά τις πολύ μικρές επιχειρήσεις που έχουν κύκλο εργασιών ή το μέγεθος του ισολογισμού τους δεν ξεπερνά τα 2 εκατομμύρια ευρώ, οι μικρές επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών ή ο ισολογισμός δεν ξεπερνά τα 10 εκατομμύρια ευρώ και οι μεσαίες επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών ή μέγεθος ισολογισμού που φτάνει τα 43 εκατομμύρια ευρώ.

Η κατανόηση του τι ακριβώς είναι οι ΜΜΕ είναι σημαντική για αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναλυθεί σε περισσότερη λεπτομέρεια ο ορισμός που δόθηκε από την επιτροπή και των τριών παραμέτρων που καθορίστηκαν. Όπως προαναφέρθηκε, ο πρώτος παράγοντας που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι αυτός του μεγέθους του εργατικού δυναμικού. Είναι χρήσιμο να καθοριστούν ποιοι ακριβώς, από τους συμμετέχοντες στις δραστηριότητες της επιχείρησης εντάσσονται στο εργατικό δυναμικό. Σ' αυτό εντάσσονται οι εργαζόμενοι πλήρους, μερικής αλλά και εποχικής απασχόλησης που είναι υπό το καθεστώς μισθωτού, τα άτομα που εργάζονται για την επιχείρηση με τα έσοδα τους να εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από την επιχείρηση, καθώς επίσης οι ιδιοκτήτες της επιχείρησης και οι εταίροι αυτής που εκτελούν δραστηριότητες μέσα στην επιχείρηση με αντάλλαγμα κάποιας μορφής ανταλλάγματος. Ο υπολογισμός του μεγέθους του προσωπικού πρέπει να γίνεται σε ετήσια βάση.

Η δεύτερη παράμετρος αφορά τον κύκλο εργασιών της επιχείρησης, και ειδικότερα τα μικτά εισοδήματα που η επιχείρηση έλαβε κατά την διάρκεια ενός έτους, είτε από την πώληση αγαθών είτε την παροχή υπηρεσιών. Όσον αφορά στην τρίτη παράμετρο, δηλαδή τον ισολογισμό της επιχείρησης, το μέγεθος του καθορίζεται από την αξία του ενεργητικού. Ο Πίνακας 1 που ακολουθεί συνοψίζει τις τρεις παραμέτρους που καθορίστηκαν στο πιο πάνω ορισμό (European Committee, 2013) (OECD, 2005) (European Commission, ND).

Ιδιότητες που καθορίζουν την κατηγορία των Πολύ Μικρών, Μικρών και Μεσαίων Επιχειρήσεων				
Κατηγορία επιχειρήσεις	Αριθμός εργαζομένων	Κύκλος εργασιών	ή	Συνολικός Ισολογισμός
Μεσαία	< 250	≤ 50 εκατομμύρια €	ή	≤ 43 εκατομμύρια €
Μικρή	< 50	≤ 10 εκατομμύρια €	ή	≤ 10 εκατομμύρια €
Πολύ Μικρή	< 40	≤ 2 εκατομμύρια €	ή	≤ 2 εκατομμύρια €

Πίνακας 1. Ιδιότητες που καθορίζουν την κατηγορία των Πολύ Μικρών, Μικρών και Μεσαίων Επιχειρήσεων. (European Committee, 2013)

Μετά τον πρώτο ορισμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε σε αναθεώρησή του για τις εν λόγω επιχειρήσεις και έκδωσε νέους κανονισμούς. Η αναθεώρηση αυτή βασίστηκε κυρίως στην αρχή της ισότητας. Σκοπός της ήταν ο αποκλεισμός των επιχειρήσεων οι οποίες ανήκουν σε εταιρικό όμιλο, που απολαμβάνουν οικονομικά και μη πλεονεκτήματα, από το να έχουν πρόσβαση την στήριξη που προσφέρουν τα διάφορα προγράμματα σε Ευρωπαϊκό ή τοπικό επίπεδο, στερώντας αυτή τη δυνατότητα από επιχειρήσεις, οι οποίες έχουν πραγματική ανάγκη για να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν. Με αυτό τον τρόπο η Επιτροπή πέτυχε να προσδώσει μεγαλύτερη αποδοτικότητα στην εποπτεία, στήριξη και ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, οι οποίες είναι ανεξάρτητες και χρήζουν ιδιαίτερης μεταχείρισης, από πλευράς πολιτείας (Υπουργείο Οικονομικών Κύπρου, 2013) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015).

Το αναθεωρημένο πλαίσιο, πέραν της επικέντρωσης του στην αρχή της ισότητας, συμπεριέλαβε επιπρόσθετες παραμέτρους για τον ορισμό μιας επιχείρησης ως ΜΜΕ. Οι αλλαγές αυτές επικεντρώνονται περισσότερο στην ανεξαρτησία των ΜΜΕ. Με τον όρο ανεξαρτησία εννοείται ότι η επιχείρηση είναι εντελώς ανεξάρτητη από κεφαλαιακής και ιδιοκτησιακής άποψης, και δεν συμμετέχει σε άλλες επιχειρήσεις είτε έμμεσα είτε άμεσα, αλλά ούτε άλλες επιχειρήσεις συμμετέχουν σε αυτήν. Δίνεται εξαίρεση σε αυτή την συμμετοχή με όριο το 25% του μετοχικού κεφαλαίου σε αμφότερες περιπτώσεις, δηλαδή στη συμμετοχή τρίτων στο μετοχικό κεφάλαιο της εταιρείας ή στη συμμετοχή της εταιρείας σε άλλους επιχειρηματικούς συνδυασμούς (European Commission , 2003).

3.1.2. Χαρακτηριστικά και Δυσκολίες των ΜΜΕ

Μια κοινή παραδοχή ανάμεσα στην επαγγελματική και ακαδημαϊκή κοινότητα είναι το γεγονός ότι οι ΜΜΕ αποτελούν την ραχοκοκαλιά μιας οικονομίας. Μπορεί οι μεγάλοι οργανισμοί να παράγουν πολύ υψηλά κέρδη σε σύγκριση με αυτά των ΜΜΕ, η βάση όμως στην οποία στηρίζεται τόσο η δική τους λειτουργικότητα και κερδοφορία όσο και αυτή του συνόλου της οικονομίας, είναι οι ΜΜΕ. Η σημασία και ο ρόλος τους σε μια οικονομία κάνει επιτακτική την ανάγκη να γίνει αναφορά στα ειδικά χαρακτηριστικά τους.

Πρώτο χαρακτηριστικό είναι η ελάχιστη ή ακόμα και ανύπαρκτη εξειδίκευση τους σε θέματα διοίκησης επιχειρήσεων. Αυτό αντικατοπτρίζεται από το γεγονός ότι η πλειονότητα αυτών των επιχειρήσεων αφορά οικογενειακές επιχειρήσεις που δεν έχουν μια συγκεκριμένη διοικητική δομή. Έτσι, γίνεται εύκολα αντιληπτή η αδυναμία τους στη διαχείριση δύσκολων καταστάσεων ή στην αντιμετώπιση των αναπτυξιακών τους προβλημάτων. Η έλλειψη τεχνογνωσίας και βασικών αρχών σε οικονομικά και διοικητικά θέματα μπορεί να εκθέσει την επιχείρηση σε αρκετούς κινδύνους αλλά και να την οδηγήσει σε λάθος αποφάσεις. Για αυτό τον λόγο και προς αντιμετώπιση αυτής τους της αδυναμίας και όποτε αυτό καταστεί απαραίτητο, οι περισσότερες ΜΜΕ διορίζουν εξωτερικούς συνεργάτες, με τους όποιους κινδύνους και κόστος αυτό συνεπάγεται. Παρ' όλα τα αρνητικά της ελλιπούς δομής και διαδικασιών στις ΜΜΕ ευνοείται η στενή επαφή ιδιοκτήτη – εργαζομένων και τις κάνει αρκετά ευέλικτες, τουλάχιστον όσον αφορά την λήψη αποφάσεων, καθώς αποφεύγονται γραφειοκρατικές διαδικασίες, όπως συμβαίνει στις μεγάλες εταιρείες. Χωρίς, όμως, προσεκτική διαχείριση αυτό το πλεονέκτημα μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε μειονέκτημα καθώς η επαφή αυτή μπορεί να επηρεάσει την αντικειμενικότητα στην λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων και να ευνοήσει την ανάπτυξη πελατειακών σχέσεων, οι οποίες στηρίζονται κατά κανόνα σε μη ορθολογικές εκτιμήσεις και αξιολογήσεις (Presutti, 2006, σσ. 50-69) (Forbes, 2003, σσ. 34-54) (Olejnik, 2014, σσ. 75-99).

Το δεύτερο χαρακτηριστικό των ΜΜΕ αφορά την περιορισμένη πρόσβαση στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου. Αυτό το χαρακτηριστικό είναι αρκετά σημαντικό αφού η απόκτηση κεφαλαίων για κάλυψη είτε βραχυπρόθεσμων είτε μακροπρόθεσμων στρατηγικών αναγκών περιορίζεται στα ίδια κεφάλαια που οι ιδιοκτήτες συνεισφέρουν και σε τραπεζικό κατά βάση δανεισμό. Αυτό το γεγονός, όχι μόνο αυξάνει το κόστος

ανεύρεσης κεφαλαίων και δανεισμού για την επιχείρηση, αλλά τις εκθέτει σε επιπρόσθετους κινδύνους με τον κυριότερο αυτό της ρευστότητας. Στον περιορισμό της άντλησης ρευστότητας συνεισφέρει και η σχετικά μικρή αξία των περιουσιακών στοιχείων και ο περιορισμένος κύκλος εργασιών τους (και κατ' επέκταση της κερδοφορίας τους). Είναι γνωστό από την οικονομική επιστήμη ότι η ρευστότητα μια εταιρείας (προερχόμενη κυρίως δια μέσου δανεισμού) περιορίζεται στην συνολική αξία των περιουσιακών της στοιχείων, με την κερδοφορία της να ακολουθεί. Αυτό ισχύει καθώς το μικρό μέγεθος παρέχει μη ικανοποιητικές εγγυήσεις προς τις τράπεζες, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ύψους κεφαλαίων που μπορούν να προσφέρουν, αυξάνοντας παράλληλα το κόστος του χρήματος.

Η περιορισμένη πρόσβαση στην αγορά κεφαλαίων (καθώς οι περισσότερες δεν είναι εγγεγραμμένες στα χρηματιστήρια των χωρών που εδρεύουν και δραστηριοποιούνται) είναι το δεύτερο στοιχείο που περιορίζει την πρόσβαση τους σε πηγές κεφαλαίων που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη τους ή τουλάχιστον να βοηθήσουν στην απορρόφηση των κραδασμών από τις διάφορες οικονομικές κρίσεις. Για αυτό τον λόγο είναι τόσο ευάλωτες και «υψηλού κινδύνου» εταιρείες για τους διάφορους οικονομολόγους και επενδυτές. Παρ' όλα αυτά δεν μπορούμε να αγνοήσουμε ότι υπάρχουν επενδυτές που αν πειστούν από μια ιδέα είναι διατεθειμένοι να επενδύσουν κεφάλαια σε μικρές εταιρείες (angel investors), αλλά αυτό αποτελεί περισσότερο την εξαίρεση του κανόνα παρά ο κανόνας (Landström, 2006, σσ. 198-220) (Verheyen A. B., 2015, σσ. 191-209) (Watson, 2010, σσ. 69-101) (Morten Balling, 2009).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των ΜΜΕ είναι το μικρό τους μέγεθος. Αυτό τους το χαρακτηριστικό είναι και το πλεονέκτημα τους για πολλούς λόγους. Οι ΜΜΕ χαρακτηρίζονται από μια χρήσιμη ευελιξία τόσο στις λειτουργίες τους όσο και στον τρόπο ανάπτυξης τους. Έχουν την δυνατότητα να προσεγγίσουν και να εξυπηρετήσουν απομακρυσμένες περιοχές, περιοχές που χαρακτηρίζονται από δομική υπανάπτυξη, που για τις μεγάλες εταιρείες αρκετές φορές είναι ασύμφορο να φτάσουν σε αυτές τις περιοχές. Το γεγονός αυτό είναι που ενισχύει τον ρόλο σε μια οικονομία. Επίσης, η ευελιξία τους αυτή τις βοηθά να “καλύψουν” τα κενά στην αγορά που αφήνει η δραστηριότητα των μεγάλων επιχειρήσεων. Τέλος, η ευελιξία δίνει τη δυνατότητα εύκολης, γρήγορης και με χαμηλότερο κόστος αναπροσαρμογής τους σε διαθρωτικές αλλαγές ή νέα δεδομένα όσον αφορά τον εγχώριο και διεθνή ανταγωνισμό και την

αντιμετώπιση εξωτερικών κρίσεων. Δεν παύει όμως το γεγονός αυτό να παραμένει περιορισμένο στο χαμηλό ύψος κεφαλαίων που μπορούν να απορροφήσουν οι ΜΜΕ (Morten Balling, 2009) (OECD, 2010) (Smallbone, 2012, σσ. 109-134) (Zerwas, 2014).

Επιπρόσθετα, οι ΜΜΕ έχουν πλέον χαρακτηριστικό γνώρισμα την εφαρμογή νέων και καινοτόμων τεχνολογιών. Δεν είναι λίγες οι φορές που μεγάλες εταιρείες απορροφούν μικρότερες, οι οποίες ανέπτυξαν εξειδικευμένη τεχνολογία ή μια δραστηριότητα που είναι χρήσιμη να εντάξουν στο σύνολο των δικών τους δραστηριοτήτων. Προεξέχον παράδειγμα αποτελεί το γνωστό πλέον Silicon Valley, εκεί όπου συνοψίζονται διάφορες εταιρείες υψηλής τεχνολογίας, και πολλές φορές λειτουργεί ως η αγορά των μεγάλων επιχειρήσεων που ψάχνουν για νέες τεχνολογίες (SiliconValley.com, 2017). Οι ΜΜΕ είναι, επίσης, αυτές που αναπτύσσουν εξειδικευμένη γνώση σε διάφορους τομείς (εκπαίδευση, έρευνα, οικονομία, υπηρεσία, κ.α.) κάτι που πολλές φορές είναι χρήσιμο για πολλές από τις μεγάλες εταιρείες. Εάν το γεγονός αυτό το θέσουμε στο πλαίσιο ότι η σημερινή εποχή είναι αυτή της εξειδίκευσης γίνεται εύκολα κατανοητή η σημασία τους στην Παγκόσμια οικονομία. Το τι τους δίνει αυτή την δυνατότητα, είναι το γεγονός ότι οι ΜΜΕ δημιουργούνται από νέους άρτια καταρτισμένους και με σωστή εκπαίδευση νέους που πραγματοποιούν το όνειρό τους με χαμηλό κόστος, αφού βασίζονται μόνο σε ένα συστατικό, την γνώση τους. Όλα αυτά μπορούν να προσδώσουν σημαντική βοήθεια στην ανάπτυξη της τοπικής, περιφερειακής και Παγκόσμιας οικονομίας (Etemad, 2004) (Jones, 2003, σσ. 75-99) (Landström, 2006, σσ. 198-220) (Watson, 2010, σσ. 69-101) (Olejnik, 2014, σσ. 75-99) (Presutti, 2006, σσ. 35-54).

Το μικρό μέγεθος των ΜΜΕ μεταφράζεται άμεσα, πέραν από περιορισμό σε κεφάλαια, αλλά και σε πληροφορίες (ως επί το πλείστον σε εξωτερικές πληροφορίες) που πιθανόν να έχουν οι μεγάλες εταιρείες. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό και ίσως να αποτελεί την «αχίλλειο πτέρνα» αυτών των επιχειρήσεων. Οι ΜΜΕ δεν έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες που αφορούν στην αγορά στο σύνολο της, τον τρόπο λειτουργίας των βιομηχανικών και των άλλων επιμέρους αγορών. Αυτή η έλλειψη πληροφόρησης είναι εξαιτίας κυρίως της έλλειψης εμπειριών στην αγορά (εάν αφορά νεοσύστατες ή νέες στην αγορά εταιρείες) ή απουσία (μη προσέλκυσης) έμπειρων στελεχών που θα μπορούσαν να προσφέρουν αυτές τις πληροφορίες σε μια επιχείρηση που εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία. Ο περιορισμός στην πληροφόρηση είναι ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα που αρκετές επιχειρήσεις καλούνται να αντιμετωπίσουν καθώς στην σημερινή εποχή είναι

αρκετές οι φορές που οι πληροφορίες έχουν μεγαλύτερη αξία και σημασία από τα ίδια τα κεφάλαια που μπορεί να χρειάζεται μια επιχείρηση. Επιπρόσθετα, οι ΜΜΕ διαθέτουν περιορισμένη δυνατότητα παρακολούθησης των νομοθετικών αλλαγών που μπορεί να επηρεάσουν ακόμα και την ίδια την ύπαρξη τους, καθώς πιθανόν να βρεθούν εκτεθειμένες (από την άποψη να πληγεί η φήμη τους) και αντιμέτωπες με τεράστια πρόστιμα. Το πρόβλημα αυτό γίνεται ακόμα πιο έντονο όταν πρόκειται για ευκαιρίες οι οποίες μπορεί να χαθούν λόγω μη έγκαιρου εντοπισμού τους, κάτι που πιθανόν να επηρεάσει αρνητικά την ανταγωνιστικότητά τους. Τέλος, σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να ενταχθεί και η αδυναμία αυτών των επιχειρήσεων να συμμετάσχουν ή να επηρεάσουν τα διάφορα κέντρα λήψεως αποφάσεων που επηρεάζουν τις λειτουργίες τους (OECD, 2010) (Jones, 2003, σσ. 75-99) (Miren Larrea, 2010, σσ. 47-67).

Το μικρό τους μέγεθος αποτελεί εμπόδιο στην εκμετάλλευση των οικονομιών κλίμακας. Για παράδειγμα, το κόστος των προμηθειών τους για παραγωγή των προϊόντων τους είναι αρκετά μεγαλύτερο από το αντίστοιχο των μεγάλων επιχειρήσεων αφού οι ποσότητες που αγοράζουν είναι κατά πολύ μικρότερες (αρνητικές οικονομίες κλίμακας στις παραγγελίες), στοιχείο που περιορίζει την ανταγωνιστικότητά τους σε μια αγορά. Παρόλα αυτά οι οποιοσδήποτε εξωτερικές αλλαγές, είτε τεχνολογικές είτε νομοθετικές είτε οποιοσδήποτε άλλες, που επηρεάζουν σημαντικά τη δραστηριότητα των επιχειρήσεων, μπορεί να αντιμετωπίζονται από τις ΜΜΕ με κατά πολύ μικρότερο κόστος σε σχέση με τις μεγάλες επιχειρήσεις (Jones, 2003, σσ. 75-99) (Watson, 2010, σσ. 69-101) (OECD, 2010).

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα προαναφερθέντα τα χαρακτηριστικά των ΜΜΕ μπορούν να αποτελέσουν μειονέκτημα αλλά και πλεονέκτημα για αυτές. Το σημαντικό που μπορεί να διατυπωθεί είναι ότι εύκολα μπορούν να χαρακτηριστούν ως οι «μικροί ήρωες» μιας οικονομίας αφού οι πλειοψηφία από αυτές παλεύει καθημερινά να επιβιώσει σε ένα κόσμο αντικρουόμενων συμφερόντων, όπου οι μεγάλες εταιρείες καθορίζουν (τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό) τους όρους του παιχνιδιού, που τους 'επιβάλλεται' να ακολουθήσουν. Οι ΜΜΕ έχουν να επιλέξουν μεταξύ δύο εναλλακτικών, είτε να αποτελέσουν την μαριονέτα στο παιχνίδι της οικονομίας και να εξασφαλίσουν την επιβίωση τους, είτε να ρισκάρουν και να κάνουν την διαφορά. Το πρώτο απαιτεί συμβιβασμό με τα υφιστάμενα δεδομένα, το δεύτερο απαιτεί εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που έχουν και σωστή διαχείριση των μειονεκτημάτων, έτσι ώστε να

δημιουργήσουν το δικό τους παιχνίδι στην αγορά και όχι απλά να είναι μέρος ενός υφιστάμενου. Όποια και να είναι η επιλογή τους η σημασία τους παραμένει μεγάλη και αναλύεται στις ενότητες που ακολουθούν.

3.1.3. Οι ΜΜΕ και η σημασία τους στην Ευρώπη

Σε σύνδεση με την προηγούμενη ενότητα, η σημασία των ΜΜΕ για την Ευρωπαϊκή Οικονομία είναι τεράστια αλλά και ουσιαστική. Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής οι ΜΜΕ θεωρούνται μια από τις σημαντικότερες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές δυνάμεις στον Ευρωπαϊκό χώρο (European Commission, 2016). Οι ΜΜΕ βοηθούν στην ανάδειξη της ανθρώπινης επαγγελματικής εργασίας ως κοινωνική αξία, αφού προσδίδουν μια πιο ανθρώπινη υφή στην επιχειρηματική ανάπτυξη ιδεών και αντιλήψεων περί κερδών. Οι αδυναμίες αλλά και τα πλεονεκτήματα που έχουν είναι στο επίκεντρο των πολιτικών που εφαρμόζει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμα η σημασία τους στην κοινωνία εντοπίζεται στη συμμετοχή τους στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, την αποκέντρωση, την ισότητα, την κοινωνική συνοχή, στον ισοσκελές καταμερισμό θέσεων εργασίας και την κοινωνική ευμάρεια. Μπορεί εύκολα να διακρίνει κάποιος ότι οι ΜΜΕ, εξαιτίας του γεγονότος ότι (οι πλείστες) είναι οικογενειακές επιχειρήσεις που υιοθετούν την ντόπια κουλτούρα και αντιλήψεις, συμβάλλουν, επίσης, στην ποικιλομορφία της Ευρωπαϊκής οικονομίας. Η κάθε μια ξεχωριστά και όλες συνολικά διαμορφώνουν το ψηφιδωτό της Ευρωπαϊκής οικονομίας και κουλτούρας των διαφορετικών εθνοτήτων αλλά της ένωσης τους για ένα καλύτερο αποτέλεσμα που συμβάλει στην Παγκόσμια οικονομία. Αυτό είναι κάτι που οι μεγάλες (πολυεθνικές κυρίως) επιχειρήσεις αδυνατούν να κάνουν καθώς αφομοιώνουν ένα πιο παγκόσμιο ύφος. (Free, 2009, σ. 80) (European Commission, 2016) (OECD, 2010).

Τα πιο πάνω επιβεβαιώνουν και οι πραγματικοί αριθμοί που αφορούν το μέγεθος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο. Οι ΜΜΕ αποτελούν κατά μέσο όρο των τελευταίων 5 ετών το 99,8% του συνόλου των επιχειρήσεων, ή 25 εκατομμύρια επιχειρήσεις. Επίσης προσφέρουν επαγγελματική ενασχόληση στο 67%, του εργαζόμενου πληθυσμού στον ιδιωτικό τομέα, ποσοστό που αντιστοιχεί σε 100 και πλέον εκατομμύρια ευρωπαίους πολίτες. Ο Πίνακας 2 συνοψίζει τα στοιχεία αυτά όσον αφορά τις ΜΜΕ επιχειρήσεις στην Ευρωπαϊκή επικράτεια (European Commission, 2016).

	Micro	Small	Medium	SME	Large	Total
Number of enterprises						
In thousands	22,232	1,392	225	23,849	45	23,894
In % of total enterprise population	93.0 %	5.8 %	0.9 %	99.8 %	0.2 %	100.0 %
Number of persons employed						
In thousands	41,669	27,982	23,398	93,049	46,665	139,7141
In % of total employment	29.8 %	20.0 %	16.7 %	66.6 %	33.4 %	100.0 %
Value added						
In EUR Trillion	1,482	1,260	1,288	4,030	3,065	7,095
In % of total value added	20.9 %	17.8 %	18.2 %	56.8 %	43.2 %	100.0 %

Πίνακας 2: Αριθμός επιχειρήσεων, εργοδότηση, και προστιθέμενη αξία των Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων στην ΕΕ για το έτος 2017. Πηγή (European Commission, 2017)

Επιπρόσθετα, οι ΜΜΕ, συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη, την παραγωγικότητα και αποτελούν την κινητήρι δύναμη της επιχειρηματικότητας και της ανταγωνιστικότητας στον Ευρωπαϊκό χώρο. Συνδράμουν αποτελεσματικά στην ενίσχυση της εταιρικής συνδεσιμότητας, καθώς λειτουργούν ως κανάλια διοχέτευσης κεφαλαίων και επενδύσεων στην οικονομική ζωή της Ευρώπης αλλά και ως «εκκολαπτήρια» νέων καινοτομιών ιδεών που πολλές φορές συνδράμουν στην ανάπτυξη των μεγάλων επιχειρήσεων και των οικονομιών ευρύτερα. Οι ΜΜΕ αποτελούν μέσα εφαρμογής μεθόδων ενίσχυσης της εταιρικής διακυβέρνησης και επιχειρηματικής ηθικής, ένας τομέας που η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί ζωτικούς παράγοντες παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας. Καταληκτικά, είναι το κύριο δομικό στοιχείο στις οικονομίες των χωρών-μελών, προσφέροντας τα τελευταία χρόνια το 58% της προστιθέμενης αξίας κατά μέσο ευρωπαϊκό όρο. (European Commission, 2016), (Freel, 2009, σ. 80) (European Commission, 2016).

Η σπουδαιότητα και όλα αυτά που αντιπροσωπεύουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι κάτι που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή λαμβάνει σοβαρά υπόψη στην θέσπιση των πολιτικών της. Για αυτό τον λόγο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έθεσε συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές που βοηθούν στη δημιουργία και την ανάπτυξη καινοτόμων επιχειρήσεων, σε μια προσπάθεια να κάνουν την Ευρωπαϊκή οικονομία ανταγωνιστικότερη και με

μεγαλύτερη δυναμική στο παγκόσμιο οικονομικό σκηνικό. Για την επίτευξη αυτού του στόχου επιβάλλεται οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις να μετατραπούν σε πηγές επιχειρηματικότητας αλλά και καινοτομίας. Έτσι, το πολιτικό πλαίσιο που καθορίστηκε, προνοεί ενέργειες και δέσμες μέτρων επιχειρηματικότητας που ευνοούν τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και την ανάπτυξη διεπιχειρησιακών συνεργασιών, συνεισφέροντας στη διεύρυνση της επιχειρηματικής σκέψης και στη συσσώρευση άυλου κεφαλαίου (European Commission, 2017).

3.1.4. Οι ΜΜΕ και η σημασία τους στην Κύπρο

Δεν είναι λίγες οι φορές που στο τύπο αναφέρεται ότι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι η «ραχοκοκαλιά» της Κυπριακής οικονομίας (Φιλελεύθερος, 2017). Το ξεχωριστό στην περίπτωση της Κύπρου είναι ότι όλα αυτά που αντιπροσωπεύουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (δείτε την προηγούμενη ενότητα) είναι αρκετά κοντά στην κουλτούρα και στο τρόπο σκέψης της Κυπριακής κοινωνίας. Η κοινωνία του νησιού είναι μια μικρή και κλειστή κοινωνία που επικεντρώνεται περισσότερο στην οικογένεια και στις αξίες που πρέπει αυτή να καλύπτει. Σε μια τέτοια κοινωνία η ανάπτυξη και η δραστηριοποίηση μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων είναι ένα από τα χαρακτηριστικά της Κυπριακής οικονομίας (European Investment Bank, 2016) (ACCA, 2014) (Alpha Bank Ltd, ND) (Thrassou, 2008, σσ. 150-171).

Αυτό το γεγονός αντικατοπτρίζεται στον αριθμό των Κυπριακών ΜΜΕ. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύει η Ευρωπαϊκή Ένωση το 83,33% του ενεργού πληθυσμού της Κύπρου απασχολείται σε ΜΜΕ, οι οποίες αφορούν το 99,88% του συνόλου. Επιπρόσθετα, αξίζει να αναφερθεί ότι η μερίδα αυτή των επιχειρήσεων όσον αφορά την συνεισφορά τους στη εθνική Προστιθέμενη Αξία είναι αρκετά υψηλή, και συγκεκριμένα κινείται στο 71,92% ποσοστό, ύψους 6 δισεκατομμύρια ευρώ, αριθμός πολύ μεγαλύτερος από το 58%, κατά μέσο όρο, που ισχύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση (βλέπε πίνακα 3). Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, οι ΜΜΕ κυριαρχούν στην επιχειρηματική κοινότητα της χώρας και η στήριξη τους πρέπει να βρίσκεται υψηλά στην λίστα των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών προτεραιοτήτων, τόσο της τοπικής κυβέρνησης όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εν κατακλείδι, όσον αφορά στην Κυπριακή οικονομία, αυτού του μεγέθους οι επιχειρήσεις αποτελούν τη βασική πηγή επενδύσεων, διακίνησης και εισροής κεφαλαίων, καθώς επίσης το μοχλό οικονομικής ανάπτυξης του τόπου. Στον

πίνακα που ακολουθεί αναλύονται λεπτομερώς όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω την περίοδο 2010 με 2014, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Commission, 2017) (European Commission, 2017).

	2010	2011	2012	2013	2014
Ο αριθμός των ΜΜΕ					
Κύπρος (1)	99,8%	99,8%	99,8%	99,8%	99,8%
Μέσο Ευρωπαϊκής Ένωσης (1)	99,8%	99,8%	99,8%	99,8%	99,8%
Η απασχόληση στις ΜΜΕ					
Κύπρος (1)	190.365	193.967	170.489	171.111	171.259
	(81,4%)	(81,1%)	(81,2%)	(82,7%)	(83,3%)
Μέσο Ευρωπαϊκής Ένωσης (1)	67,4%	67,5%	66,9%	66,9%	66,8%
Η Ολική Προστιθέμενη Αξία					
Κύπρος (1)	7 Δις €	7 Δις €	6 Δις €	5 Δις €	5 Δις €
	(76,0 %)	(75, 0%)	(76,2%)	(72,8%)	(71,9%)
Μέσο Ευρωπαϊκής Ένωσης (1)	58,1%	58,4%	58,1%	57,8%	57,4%
1.Ποσοστό επί του συνόλου των επιχειρήσεων					

Πίνακας 3. Τα στοιχεία σε σχέση με την συμβολή των ΜΜΕ στην οικονομία της Ευρώπης και της Κύπρου, από το 2010 μέχρι το 2014. Πηγή (European Commission , 2016)

Συγκεκριμένα το 93,32% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων εντάσσονται στην κατηγορία “Πολύ Μικρές», το 5,64 στην κατηγορία “Μικρές” και το υπόλοιπο 0,91% “Μεσαίες”, με βάση τον ορισμό της ΕΕ. Όσον αφορά στην απασχόληση οι “Πολύ Μικρές” εργοδοτούν κατά μέσο όρο το 38,37% του ενεργού πληθυσμού, οι “Μικρές» απασχολούν το 24,16%, ενώ οι “Μεσαίες” απασχολούν το 20,52%. Η πλειοψηφία των “Πολύ Μικρών” επιχειρήσεων αποτελείται από οικογενειακές επιχειρήσεις που απαρτίζονται κυρίως από μέλη της ίδιας οικογένειας που κατέχει την ιδιοκτησία. Αυτό είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό σημείο καθώς η ευημερία αυτών των επιχειρήσεων μεταφράζεται άμεσα στην ευημερία των χαμηλών εισοδηματικών και ευρύτερων στρωμάτων της κοινωνίας. Εάν ληφθεί υπόψη ότι και στις άλλες δύο κατηγορίες επιχειρήσεων ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο μέρος τους αφορά οικογενειακές επιχειρήσεις, τότε μπορεί αβίαστα να

υποστηριχτεί ότι οι ΜΜΕ ως οικογενειακές επιχειρήσεις διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση και ανάπτυξη του κοινωνικού ιστού (European Commission, 2016).

3.2 Οικονομική Κρίση των ενυπόθηκων δανείων του 2008: Τι πραγματικά έγινε;

Η οικονομική ιστορία κατά την διάρκεια των αιώνων είχε να αντιμετωπίσει αρκετά θέματα είτε βραχυπρόθεσμα είτε μακροπρόθεσμα. Όμως, ένα από τα μεγαλύτερα θέματα που υπήρχαν διαφωνίες διαχρονικά ήταν στο εάν και σε ποιο βαθμό θα πρέπει η πολιτεία να επεμβαίνει στην οικονομία είτε αυτό γίνεται μέσω κανονισμών είτε μέσω φορολογιών. Η συνεχής ανάπτυξη και εξέλιξη της χρηματοοικονομικής βιομηχανίας, κυρίως η παγκοσμιοποίηση αυτής, οι κρίσεις που αναπτύχθηκαν κατά καιρούς (εξαιτίας κυρίως των οικονομικών κύκλων) σε συνδυασμό με τα σκάνδαλα που έπληξαν τους συμμετέχοντες στην γενική οικονομία έκανε την κρατική παρέμβαση σε αυτή την βιομηχανία ολοένα και πιο σημαντική. Η εξέλιξη των οικονομιών τα τελευταία χρόνια έκανε απαραίτητη την πολιτειακή παρέμβαση στην λειτουργία τους για να φτάσουμε στο σημείο σήμερα όπου οι ρυθμιστικές αρχές καθορίζουν το “γήπεδο” μέσα στο οποίο μπορούν να δραστηριοποιούνται οι συμμετέχοντες της αγοράς. Το κατά πόσο αυτό αποτελεί ευχή ή κατάρα για την σωστή λειτουργία του συστήματος είναι κάτι που ακόμα δεν είναι αρκετά ξεκάθαρο καθώς δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία περί αυτού, αλλά μόνο ενδείξεις. Η αλήθεια, όπως τις περισσότερες των περιπτώσεων, βρίσκεται κάπου στην μέση.

Πριν γίνει ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης είναι χρήσιμο να οριστεί τι ακριβώς είναι. Ο Heyman Mishkin ορίζει την οικονομική κρίση ως: *«το φαινόμενο όπου παρουσιάζονται διαταραχές στις χρηματοπιστωτικές αγορές, οδηγούμενες από λανθασμένες επιλογές, αυξάνοντας τα προβλήματα οικονομικού κινδύνου, με αποτέλεσμα να αδυνατούν να διοχετεύσουν τα κεφάλαια τους σε προσοδοφόρες επενδύσεις και αποτελεσματικούς τομείς»*. Συνεχίζοντας αναφέρει πως *«η εγκαθίδρυση μιας οικονομικής κρίσης μπορεί να οδηγήσει τις επηρεαζόμενες οικονομίες μακριά από τις συνήθεις ισορροπίες, στέφοντας τους δείκτες της οικονομικής ανάπτυξης σε καθοδική πορεία. Το φαινόμενο αυτό, όπου παρουσιάζεται έχει αρνητικές επιπτώσεις, κυρίως, στα αποτελέσματα των οικονομικών δραστηριοτήτων αλλά και την δημιουργία προϋποθέσεων για τραπεζικές κρίσεις»*. (Mishkin, 1992, σσ. 147 - 148)

Ο πρόεδρος του Χρηματιστηρίου Αξιών Κύπρου Γιώργος Κουφάρης, εκθέτει τις οικονομικές δραστηριότητες που επηρεάζονται αρνητικά με την ύπαρξη της κρίσης. Οι κυριότερες είναι:

- το σύνολο των επενδύσεων
- η απασχόληση
- οι τιμές των αγαθών
- το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν μιας χώρας
- το δημοσιονομικό ισοζύγιο

Ωστόσο, η κινητήριος δύναμη της οικονομίας είναι οι επενδύσεις, είτε αυτές προέρχονται από το δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα. Όταν οι επενδύσεις αυξομειώνονται, έχουν την ιδιότητα να συμπαρασέρνουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα μεγέθη μιας οικονομίας. (Κουφάρης, 2010)

3.2.1 Μια ιστορία γεμάτη από οικονομικές κρίσεις και οι προσπάθειες επεξήγησης τους

Οι οικονομικές κρίσεις υπήρχαν πάντα και θα συνεχίσουν να υπάρχουν καθώς είναι ένας τρόπος αντίδρασης στα συμπτώματα οικονομικών ανωμαλιών που δημιουργούνται στα ενδότερα μιας οικονομίας, είτε αυτή είναι τοπική είτε είναι η παγκόσμια. Από την πρώτη καταγεγραμμένη φούσκα των «τουλιπών» στην Ολλανδία για να φτάσουμε στην σημερινή οικονομική φούσκα των ακινήτων. Για παράδειγμα την περίοδο μεταξύ 1900 και 2000 αιώνα ο κόσμος βίωσε αρκετά σημαντικά γεγονότα “κρίσεων” σε σχέση με την λειτουργία και την απόδοση μίας οικονομίας. Το αποκορύφωμα αυτών των κρίσεων αποτελεί η “Μεγάλη Ύφεση” του 1931, όπου θεωρείται ως η χειρότερη από πλευράς βαθμού αλλά και επιρροής οικονομική κρίση που βίωσε η ανθρωπότητα μέχρι σήμερα. Τα γεγονότα των οικονομικών κρίσεων αρχικά θεωρούνταν ως απομονωμένα τυχαία γεγονότα που απλά ξεσπούσαν σε μία οικονομία. Μετά από χρόνια ερευνών και παρατηρήσεων όμως μερικοί οικονομολόγοι έκαναν μία ενδιαφέρουσα παρατήρηση. Η παρατήρηση αφορούσε το γεγονός ότι οι κρίσεις αποτελούν απόρροια οικονομικών κύκλων που υπάρχουν και οφείλονται κυρίως σε εξωγενείς παράγοντες και σε κάποια ειδικά ενδογενή χαρακτηριστικά (Rossi, 2015, σσ. 59-67).

Ένας από τους μεγαλύτερους οικονομολόγους και ερευνητές, ο Hyman Minsky (1975, 1986) επινόησε ένα μοντέλο τριών στοιχείων που μπορούν να δημιουργήσουν μία οικονομική κρίση, στην προσπάθεια του να εξηγήσει την δημιουργία οικονομικών κρίσεων. Το πρώτο στοιχείο που αναφέρθηκε ήταν στις χρηματοοικονομικές αγορές. Συγκεκριμένα, αναφέρεται σε τρεις ενδιαφέρουσες παραμέτρους: στην ενδογένεση και την μη ουδετερότητα του χρήματος, την συστημική αβεβαιότητα που περιβάλλουν τις οικονομικές αποφάσεις των οικονομικών μονάδων, και στην ενσωμάτωση της θεωρίας των επιχειρηματικών κύκλων στην οικονομική θεωρία των επενδύσεων. Το δεύτερο είχε να κάνει με την Θεωρία της Οικονομικής Αστάθειας. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή μετά από μία περίοδο ήρεμης ανάπτυξης και σταθερής χρηματοδότησης, η δομή των υποχρεώσεων που διαθέτουν οι οικονομικές μονάδες τείνουν να γίνονται πιο εύθραυστες και σίγουρα αρκετά διογκωμένες. Το γεγονός αυτό κάνει το οικονομικό σύστημα πιο ευαίσθητο στις οικονομικές κρίσεις. Το τρίτο και τελευταίο στοιχείο αφορά την δομή των οικονομικών πολιτικών. Αυτές οι πολιτικές μπορεί να ομαλοποιήσουν τους οικονομικούς κύκλους, δημιουργώντας ανώτερα και κατώτερα όρια περιορίζοντας την δυναμική συμπεριφορά μίας οικονομίας. Αυτό, όμως, γίνεται εφικτό δια μέσου των κρατικών επεμβάσεων στην οικονομία και την διαχείριση των δημόσιων ελλειμάτων από τις κυβερνήσεις (Annalisa Cristini, 2015, σσ. 13-15).

Πολλές είναι, επίσης, οι λέξεις που προστέθηκαν στο λεξιλόγιο των οικονομικών όρων, όπως η «φούσκα», θέλοντας να εξηγηθεί το φαινόμενο της υπερβολικής διόγκωσης των τιμών μιας αγοράς. Τι είναι όμως αυτό που διογκώνει τις οικονομικές φούσκες; Είναι πλέον κοινό μυστικό ότι οι χρηματοοικονομικοί οργανισμοί (με τις τράπεζες να είναι μπροστάρης) ίσως να είναι η πηγή αυτού του κακού. Η αιτία αυτού είναι η ανεξέλεγκτη παροχή πίστωσης και η ανάλογη αύξηση της ζήτησης σε μια συγκεκριμένη αγορά. Σε καμιά όμως περίπτωση δεν πρέπει να θεωρείται η παροχή πίστωσης ως μια λάθος πρακτική. Το αντίθετο, η πίστωση βοηθά στην οικονομική ανάπτυξη και στην κοινωνική ευημερία. Η πίστωση μετατρέπεται σε κατάρα μέσω της κατάχρησης της και των λανθασμένων χρήσεων της και πρακτικών από όλες τις οικονομικές μονάδες. Μερικές περιπτώσεις του παρελθόντος που αξίζουν αναφοράς και αποτελούν παραδείγματα κακών πρακτικών και καταχρήσεων της πίστωσης είναι η φούσκα των εταιρειών διαδικτύου, το τι έγινε με την LTCM αλλά και τρέχων οικονομική κρίση των ενυπόθηκων δανείων στις ΗΠΑ (Sufi, 2014, σσ. 107-113) (Rossi, 2015, σσ. 59-67).

Οι χρηματοοικονομικές “φούσκες”, με την βοήθεια των διορθώσεων που γίνονται μέσα από την λειτουργία των αγορών, «σπάνε» δημιουργώντας μία αβεβαιότητα που γρήγορα μετατρέπεται σε πανικό που σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες. Πρέπει να τονιστεί ότι η λέξη “πανικός” ως περιγραφή μίας οικονομικής κρίσης είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται ευρέως στην διεθνή βιβλιογραφία. Παρόλο που μπορεί να θεωρηθεί μία ακραία λέξη όσον αφορά την οικονομική συμπεριφορά απεικονίζει με ακρίβεια το πώς ένα γεγονός μπορεί να δημιουργήσει μία κρίση δημιουργώντας έντονη ανασφάλεια σε μία αγορά η οποία αρχικά “ακινητοποιεί” τα πάντα και ακολουθεί ο πανικός καθώς τόσο οι διάφοροι επενδυτές όσο και οι καταναλωτές υπό τον φόβο σημαντικών απωλειών αλλάζουν την οικονομική τους συμπεριφορά μεταβάλλοντας τα οικονομικά δεδομένα.

Στις 18 Απριλίου 1906 σεισμός του Σαν Φρανσίσκο πυροδότησε μία μαζική ζήτηση στα παγκόσμια αποθέματα χρυσού και μία τάχυνση της ρευστότητας στις ΗΠΑ. Τον Ιούνιο του 1907 άρχισε να εμφανίζεται μία σημαντική ύφεση μειώνοντας σημαντικά τις αξίες των χρηματοοικονομικών προϊόντων. Μία αλυσίδα γεγονότων την περίοδο αυτή όπως αδυναμία ανά-χρηματοδότησης δανεισμών στην Νέα Υόρκη, την πτώχευση δύο σημαντικών χρηματοοικονομικών οργανισμών της Νέας Υόρκης, και ένας μεγάλος πανικός στους πολίτες οι οποίοι προχώρησαν σε μαζική απόσυρση προκαλώντας προβλήματα βιωσιμότητας σε πολλές τοπικές, τότε, τράπεζες. Ο πανικός αυτό εξαπλώθηκε σε ολόκληρη την χώρα αναγκάζοντας τους συμμετέχοντες στην αγορά να μετακινηθούν και να ψάξουν για πιο ασφαλή στοιχεία για τους ισολογισμούς τους και να μετατρέψουν τα στοιχεία που εμπεριέχονται σε αυτόν όσο το δυνατόν πιο ρευστοποιήσιμα. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι ο πανικός αυτός δεν περιορίστηκε στο χρηματοοικονομικό σύστημα καθώς την ίδια περίοδο καταγράφηκε σημαντική μείωση (περίπου 21%) στις αξίες των διαφόρων αγαθών. Μερικά χαρακτηριστικά του πανικού αυτού αποτελούσαν η βία που υπήρξε, ο έντονος χαρακτήρας της ύφεσης και η εξαιρετικά σοβαρή μορφή της (Siegel, 2009, σσ. 17-27).

3.2.2 Η αφετηρία και η επέκταση της κρίσης του 2008 από τις ΗΠΑ στην Ευρώπη

Έχοντας τα ιστορικά στοιχεία, που αναλύθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, ως προμετωπίδα σε αυτή την ανάλυση θα γίνει μία προσπάθεια ανάδειξης των αιτιών της

κρίσης αλλά και το τι ακριβώς έγινε. Ο Gary Gorton στο βιβλίο του με τον επίμαχο τίτλο “Slapped by the invisible hand: The panic of 2007” αναφέρει τον ρόλο του τραπεζικού συστήματος στην δημιουργία ενός “πανικού” σε μία οικονομία. Ο Gorton προσφέρει μια πολύ χρήσιμη ανάλυση θέλοντας να περιγράψει τα γεγονότα της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι το τραπεζικό σύστημα σίγασε μετά την “Μεγάλη Κρίση” και μεταμορφώθηκε ένα κόσμος εκτός ισολογισμού και των χρηματοοικονομικών παραγώγων, δημιουργώντας το πολυσυζητημένο σκοτεινό τραπεζικό σύστημα. Ένα πολύ ιδιαίτερο γεγονός που μπορεί να ισχυριστεί κάποιος για την κατάσταση που δημιουργήθηκε το 2007 ήταν η έλλειψη πληροφοριών για τον τρόπο δόμησης και λειτουργίας αυτών των παράγωγων προϊόντων που βρήκαν έδαφος ανάπτυξης ως ένα μέσο μεταφοράς μεγάλων ποσοτήτων κινδύνων από τον ισολογισμό των τραπεζών. Πέραν όμως από αυτή τους την χρήση τα παράγωγα χρηματοοικονομικά προϊόντα ήταν και μία ευκαιρία για να ανατραπούν χρόνια διακρίσεων και ρατσισμού που αντιμετώπιζαν τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα της Αμερικανικής κοινωνίας σχετικά με την ιδιοκτησία κατοικίας. Αυτό ευνοήθηκε ιδιαίτερα μετά τα μέσα της δεκαετίας το '90 όπου άλλαξε ο Αμερικάνικος νόμος σχετικά με τα στεγαστικά δάνεια (Gorton, 2010, σσ. 61-65).

Οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί ήταν πρόθυμοι να προσφέρουν δανεισμό (μερικές φορές μεγαλύτερα ποσά απ’ όσα ο δανειολήπτης χρειαζόταν) για αγορά κατοικιών. Αυτό δεν ήταν κατ’ ανάγκη κακό αφού αποτελεί από τις κύριες δραστηριότητες ενός τραπεζικού οργανισμού. Το πρόβλημα δημιουργήθηκε όμως εξαιτίας σημαντικών κακών πρακτικών (όπως πάντα συνέβαινε στην οικονομική ιστορία) που ακολουθούνταν από τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς. Οι οργανισμοί αυτοί πρόσφεραν δανεισμό εν τη απουσία σωστών αναλύσεων σχετικά με την πιστοληπτική ικανότητα των δανειοληπτών. Συγκεκριμένα, μία έρευνα που διεξήχθη από τον γνωστό οικονομολόγο Charles P. Kindleberger κατέδειξε ότι οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί πρόσφεραν δάνεια χωρίς την απαραίτητη αξιολόγηση των πελατών τους. Δεν υπήρχαν όμως μόνο αυτές οι ελλείψεις. Οι οργανισμοί, στην πλειοψηφία τους, πρόσφεραν μεγαλύτερα ποσά από αυτά που ζητούσαν οι πελάτες χωρίς να αλλάζει η οικονομική τους κατάσταση. Αυτή η διαθεσιμότητα κεφαλαίων δημιούργησε νέες ανάγκες στους καταναλωτές οι οποίοι υπερδανείζονταν, ζητούσαν μεγαλύτερα σπίτια και έτσι οι τιμές των σπιτιών ολοένα και αυξάνονταν μαζί και τα ποσά δανεισμού που χρειαζόνταν για να αγοραστούν. Η έρευνα αυτή κατέληξε στο πολύ ενδιαφέρον συμπέρασμα ότι οι φούσκες στις αξίες των

περιουσιακών στοιχείων εξαρτώνται από την αύξηση στα επίπεδα δανεισμού (Sufi, 2014, σσ. 107-113).

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέρθηκε το μοντέλο που επινόησε Hyman Minsky (1975, 1986). Σε αυτό το σημείο μπορούμε να εφαρμόσουμε τα προαναφερθέντα στο πλαίσιο της κρίσης των ενυπόθηκων δανείων του 2007. Η κύρια πηγή αυτής της κρίση ήταν στην ραγδαία αύξηση στις αξίες των περιουσιακών στοιχείων που ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του '90 δημιουργώντας μία «φούσκα» στην αγορά η οποία ενισχύθηκε από την υπερπροσφορά χρήματος προς αυτή την κατεύθυνση, μέσω δανεισμού. Αυτό το γεγονός ενισχύθηκε περαιτέρω από την εξέλιξη στην χρηματοοικονομική επιστήμη με την δημιουργία περίπλοκων χρηματοοικονομικών προϊόντων. Έτσι, οι προσδοκίες τόσο των καταναλωτών όσο των επενδυτών για μελλοντικές αυξήσεις στις τιμές ήταν αυτό που συνείσφερε στην φούσκα αυτή. Η ευμάρεια αυτή δημιούργησε μία υποτίμηση στην αντίληψη περί κινδύνων, κυρίως στα νοικοκυριά, και πλεονασματική ρευστότητα στην αγορά. Η ιστορία όμως επαναλήφθηκε (π.χ. η φούσκα των διαδικτυακών εταιριών, περίπου στην μέση της περιόδου αυτής) κάτι που όμως μέσα στην γενική ευημερία κανείς δεν πρόσεξε (Kolb, 2010, σσ. 79-84).

Σημαντικός είναι, επίσης, ο τρόπος με τον οποίο αυτή η πίστωση αρχικά προσφέρθηκε και μετά μεταλλάχθηκε σε κάτι πιο περίπλοκο και πιο άγνωστο για το ευρύ κοινό. Η χρηματοοικονομική μηχανική εφύρε τα χρηματοοικονομικά προϊόντα με αρχικό σκοπό να χρησιμεύσουν ως εργαλεία για καλύτερη και πιο αποδοτική διαχείριση των κινδύνων. Αυτά τα εργαλεία από εργαλεία διαχείρισης κινδύνων τελικά μετατράπηκαν σε μία ωρολογιακή βόμβα στα θεμέλια του όλου συστήματος. Ο λόγος είναι πολύ απλώς. Η πολύ κακή χρήση τους αλλά και η υπερκατανάλωση αυτών των προϊόντων έκανε την κατάσταση ανεξέλεγκτη και μη προβλέψιμη.

Ένα από τα πρώτα χρηματοοικονομικά προϊόντα είναι τα ενυπόθηκα δάνεια δια μέσου των οποίων οι υψηλότερου κινδύνου δανειολήπτες μπορούσαν να χρηματοδοτήσουν την αγορά ιδιόκτητων σπιτιών και μετά να τα ανά-χρηματοδοτήσουν ευνοούμενοι από την αύξηση των τιμών των ακινήτων (Spraventa, 2008, σσ. 49-50). Τι πραγματικά γινόταν ήταν απλό. Ένας δανειολήπτης έπαιρνε δάνειο για αγορά ενός σπιτιού και μετά (όταν η αξία του σπιτιού ανέβαινε) έπαιρνε ένα μεγαλύτερο δάνειο με υποθήκη την νέα αξία του σπιτιού και έτσι ο δανεισμός ολοένα και αυξανόταν. Το κακό σε αυτή την περίπτωση ήταν το γεγονός ότι ο δανεισμός βασιζόταν σε πλασματικές αξίες των ακινήτων και η

διαδικασία γινόταν ακόμα πιο περίπλοκη. Η αποκλειστική δομή αυτού του είδους των εργαλείων επέτρεψε στους χρηματοοικονομικούς οργανισμούς την τιτλοποίηση τους για να αντικατοπτρίζει την ίδια αποκλειστική δομή των δανείων αυτών. Η ονομασία αυτών ήταν τίτλοι ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων (mortgage backed securities – RMBS) τα οποία ήταν πολύ δημοφιλές ανάμεσα στους επενδυτές. Αυτοί οι τίτλοι γίνονταν μέρος, και σε μερικές περιπτώσεις είχε το μερίδιο του λέοντος, σε χαρτοφυλάκια με τιτλοποιημένες δανειακές υποχρεώσεις (asset backed securities), τα οποία με την σειρά τους δημιουργήθηκαν για διαχείριση τίτλοποιημένων περιουσιακών στοιχείων σταθερού εισοδήματος (asset back securities – ABS). Σε όλη αυτή την περίπλοκη διαδικασία προστίθενται η έκδοση των ασφαλιστρών αθέτησης (credit default swaps – CDS). Αυτά τα εργαλεία ήταν μία μορφή ασφάλειας ή μεταφοράς κινδύνους προς τις ασφαλιστήρες εταιρείες σε περίπτωση αθέτησης των αντισυμβαλλόμενων σε αυτές τις συμβάσεις (Gorton, 2010, σσ. 66-113).

Τι ακριβώς δεν υπολογίστηκε σωστά σε όλη αυτή την διαδικασία ήταν κίνδυνος που αυτά τα παράγωγα προϊόντα εμπεριείχαν επιπρόσθετο κίνδυνο, κυρίως πιστωτικό, αφού δια μέσου τους αυξανόταν ολοένα και περισσότερο ο κίνδυνος αντισυμβαλλόμενου. Πέραν από αυτό δεν υπολογίστηκε σωστά και τρόπος που αυτά τα εργαλεία λειτουργούσαν. Η αντίστροφη μέτρηση στην κατάσταση ξεκίνησε όταν οι τιμές των ακινήτων άρχισαν να μειώνονται το ίδιο και οι εξασφαλίσεις των δανείων που δίνονταν για απόκτηση αυτών των ακινήτων. Οι επιπτώσεις ήταν αλυσιδωτές με το τελευταίο οχυρό αυτό της ρευστότητας που αυτά τα εργαλεία πρόσφεραν χάθηκε. Η ρευστότητα περιορίστηκε και η πιστοληπτική ικανότητα των δανειοληπτών χειροτέρευσε, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αυξήθηκαν και η φούσκα των ακινήτων έσπασε δημιουργώντας τον πανικό μεταξύ επενδυτών που κατευθύνθηκαν προς πιο ασφαλής επενδύσεις αλλά και των καταναλωτών. Το γεγονός που πυροδότησε τον πανικό ήταν η πτώχευση της Lehmann Brothers. Μία από τις μεγαλύτερες επενδυτικές τράπεζες της χώρας έφτασε στα όρια της πτώχευσης καθώς δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της, δεν βρήκε επενδυτές να την εξαγοράσουν και το κράτος αρνήθηκε την διάσωση της. Τα πρώτα σημάδια πανικού φάνηκαν στις χρηματιστηριακές αγορές οι οποίες έφτασαν τα επίπεδα μεταβλητότητας της “Μεγάλης Ύφεσης” του 1931. Τότε άρχισαν μία σειρά γεγονότων σαν ντόμινο, λειτουργώντας σαν το καύσιμο του πανικού που δημιουργήθηκε. Τρανά παραδείγματα αποτελούν η Merrill Lynch, μια από τις μεγαλύτερες επενδυτικές τράπεζες που απορροφήθηκε από την Τράπεζα της Αμερικής

και η περίπτωση της American International Group (AIG) που δέχθηκε κρατική βοήθεια (Bruner, 2009, σσ. 35-38).

Το τρίτο στοιχείο που είχε αναφέρει ο Hyman Minsky ήταν αυτό των ρυθμιστικών αρχών και ο ρόλος τους στην σταθεροποίηση του χρηματοοικονομικού συστήματος. Το χρηματοοικονομικό σύστημα έχει ένα πολύ χρήσιμο ρόλο στην ομαλή λειτουργία μίας οικονομίας καθώς συγκεντρώνει τα πλεονασματικά κεφάλαια και τα διοχετεύει στην αγορά με ένα αποτελεσματικό τρόπο για να χρησιμοποιηθούν στην οικονομική ανάπτυξη κρατών, εταιριών, και ιδιωτών. Παρόλα αυτά είναι και ο κύριος λόγος δημιουργίας οικονομικών ασταθειών που συχνά οδηγούν σε οικονομικές υφέσεις. Για να μπορέσουν να εξυπηρετήσουν αυτό τους τον ρόλο και να αποφεύγονται παρόμοιες καταστάσεις είναι χρήσιμο να ρυθμίζονται από τη Κυβέρνηση (δια μέσου κυρίως των Κεντρικών Τραπεζών) ως επιπρόσθετο στις υπάρχουσες εσωτερικές τους διαδικασίες.

Οι απόψεις και οι κριτικές σχετικά με την αποτυχία του ρυθμιστικού πλαισίου και των εποπτικών κανονισμών ποικίλουν. Αλλά όλες έχουν ως κοινή συνισταμένη το γεγονός ότι κατά την υπό εξέταση περίοδο υπήρξε μια γενικευμένη χαλάρωση στο εποπτικό και κανονιστικό πλαίσιο παρασυρόμενη από την γενική οικονομική ευμάρεια που υπήρχε, την αυξανόμενη ρευστότητα στις αγορές, η οποία εικονικά δημιουργούταν από την ευρεία χρήση πιστωτικών και άλλων χρηματοοικονομικών προϊόντων, αλλά και την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη και σχεδιασμό αυτών των χρηματοοικονομικών προϊόντων δεν έδιναν σαφή εικόνα για την ποσότητα αλλά και την δημιουργία επιπρόσθετων κινδύνων που δημιουργούνταν από την χρήση και εμπορία τους. Ο Erik Gerding (2013) στο πολύ ενδιαφέρον βιβλίο του “Laws, bubbles, and Financial Regulation” προσφέρει μία γλαφυρή περιγραφή των δυναμικών μέσα στις παγκόσμιες χρηματοοικονομικές αγορές. Συγκεκριμένα, μία σειρά από στρεβλώσεις έθεσαν τις βάσεις για την δημιουργία των συνθηκών της κρίσης. Τα ρυθμιστικά κίνητρα και τα ρυθμιστικά αρμπιτράζ μαζί ενίσχυσαν την φούσκα των ακινήτων στις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Εν καιρώ οικονομικής ανάπτυξης οι νομοθέτες δέχονται συνεχώς πιέσεις για παροχή κινήτρων υπό την μορφή κατάργησης κανονισμών, εξαιρέσεις από νομικούς κανόνες και γενικής απορρύθμισης του τραπεζικού συστήματος. Το γεγονός συνδυάστηκε με τον κανονιστικό αρμπιτράζ που οδήγησε τους συμμετέχοντες στις αγορές να προτιμήσουν συναλλαγές, προϊόντα και μεθόδους που δεν υπόκεινται σε τόσο στενό κανονιστικό πλαίσιο ή ακόμα σε περιπτώσεις που μπορεί να μην υπάρχουν κανονισμοί που να καλύπτουν τέτοιες

συναλλαγές. Όλα αυτά οδήγησαν στην δημιουργία του αμφιλεγόμενου ,αλλά αληθινού όρου, σκοτεινού τραπεζικού συστήματος (Gerding, 2014, σσ. 139-144, 236-240.).

Μια άλλη ενδιαφέρον δυναμική που δημιουργεί σε πολλές περιπτώσεις τις κρίσεις είναι οι προ-κυκλικοί κανονισμοί που οξύνουν τις χρηματοοικονομικές φούσκες. Τι έγινε σε αυτή την περίπτωση είναι ότι οι κανονισμοί απαιτούσαν από τις τράπεζες να διατηρούν κεφαλαιακά αποθέματα έναντι ζημιών που δημιουργούνται από τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Καθώς όμως υπήρχε οικονομική ανάπτυξη, οι τιμές των ακινήτων ανέβαιναν, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια ήταν σταθερά και έτσι οι κεφαλαιακές ανάγκες των τραπεζών μειώνονταν. Οι δανειολήπτες που δεν μπορούσαν να εξυπηρετήσουν τα δάνεια τους, εκμεταλλευόμενοι την μεγάλη ρευστότητα στην αγορά και τις πληθωριστικές τιμές των ακινήτων, μπορούσαν να πωλήσουν τα ακίνητα τους σε μεγαλύτερη τιμή και να αποπληρώσουν τα δάνεια τους. Με αυτό τον τρόπο υποβοηθείτο η δημιουργία της φούσκας των ενυπόθηκων δανείων (Gerding, 2014, σσ. 311-318).

Σε αυτές τις δυναμικές που δημιούργησαν την κρίση των ενυπόθηκων δανείων του 2007, αλλά και διαχρονικά τις οικονομικές κρίσεις που ξεσπούν εξαιτίας των οικονομικών φουσκών, προστέθηκαν και οι ετήσιοι στόχοι που έθετε το Υπουργείο Στέγασης και Αστικής Ανάπτυξης των ΗΠΑ. Πιο συγκεκριμένα έθετε συνεχώς στόχους σε κρατικών συμφερόντων οργανισμούς, όπως η Fannie May και Freddy Mac. για επέκταση των στεγαστικών δανείων για αγορά μεσαίων και χαμηλών εισοδημάτων σπίτια. Αυτοί οι στόχοι ενισχύθηκαν από την προεδρία των Clinton και Bush οι οποίοι εκμεταλλευτήκαν το γεγονός ότι η χρηματοδότηση τέτοιων δανείων γινόταν με την άντληση ρευστότητας από την χρήση των χρηματοοικονομικών προϊόντων, και πρόσφεραν επιπρόσθετες εξουσίες σε αυτούς τους οργανισμούς. Με απλά λόγια οι δύο προεδρίες προσπάθησαν να προωθήσουν την ιδέα της ιδιόκτητης κατοικίας, ιδιαίτερα για τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα. Κατά το 1992, και στην προσπάθεια προώθησης αυτού του σχεδίου που ο Bush το ονόμασε *“Κάθε Αμερικάνος, ένα σπίτι”* έγιναν μία σειρά από νομικές μεταρρυθμίσεις που ενίσχυσαν το τι περιεγράφηκε προηγούμενος. Μερικές από αυτές αφορούσαν τις αλλαγές στην λογιστική αντιμετώπιση των χρηματοοικονομικών προϊόντων (mark-to-market treatment), την χαλάρωση του κανονιστικού πλαισίου για τις επενδύσεις σε χρηματοοικονομικά προϊόντα, αλλά και διάφορες νομοθεσίες που ανάμεσα σε άλλα επέτρεπαν τις μητρικές εταιρείες να έχουν υπό τον έλεγχο τους τραπεζικούς και ασφαλιστικούς οργανισμούς (Kolb, 2010, σσ. 23-29).

Τέλος, ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο που παρουσιάζεται είναι αυτό των οίκων πιστοληπτικής αξιολόγησης και ο ρόλος που έπαιξαν σε όλη αυτή την κατάσταση. Είναι λογικό να τεθεί και αυτό το στοιχείο υπό το πλαίσιο των αδυναμιών του ρυθμιστικού πλαισίου της αγοράς, αφού τον “μοχλό”, στις παραμέτρους που οδήγησαν στην παρούσα κατάσταση, κρατούσαν οι οίκοι αυτοί μέσω των αξιολογήσεων που εκδίδαν και εκδίδουν. Στην παρούσα φάση, στην αγορά των οίκων πιστοληπτικής αξιολόγησης κυριαρχούν μονοπωλιακά τρεις κυρίως εταιρείες: η Moody’s, οι Standard & Poor’s, και ο οίκος Fitch. Μία από τις κυριότερες κατηγορίες που είχαν και έχουν να αντιμετωπίσουν αυτοί οι οίκοι είναι αυτή της σύγκρουσης συμφερόντων. Μια τέτοια μορφή παρουσιάζεται από το γεγονός ότι πληρώνονται για να διεξάγουν τις αξιολογήσεις τους από αυτούς που καλούνται να αξιολογήσουν (Wilson, 2012, σσ. 53-57) (Mellyn, 2009, σ. 56). Οι δύο πρώτοι οίκοι διαδραμάτισαν ένα σκοτεινό ρόλο στην υποτίμηση του πιστωτικού κινδύνου αλλά και τον τρόπο που οι αξιολογήσεις αυτές γινόντουσαν. Κατά την διάρκεια της περιόδου πριν το ξέσπασμα της κρίσης είναι γεγονός ότι οι οίκοι αυτοί πρόσφεραν συμβουλευτικές υπηρεσίες προς τους τραπεζικούς οργανισμούς για την διαχείριση των τραπεζικών τους χαρτοφυλακίων. Έπειτα, πρόσφεραν παραπλανητικές αξιολογήσεις, αφού συμμετείχαν εν μέρει στην δημιουργία πολλών μηχανισμών διαχείρισης δανειακών χαρτοφυλακίων μερικών τραπεζικών οργανισμών που ήταν επίσης και πελάτες τους υπό τον ρόλο τους ως εξωτερικοί σύμβουλοι. Σε αυτές τις αξιολογήσεις βασιζόνταν οι περισσότεροι επενδυτές για να αξιολογήσουν τις επενδύσεις τους (Das, 2010, σσ. 45-49).

Μία άλλη κριτική που δέχονται οι οίκοι πιστοληπτικής αξιολόγησης είναι ο τρόπος που διεξάγουν τις αξιολογήσεις τους. Μια από τις πολλές επικρίσεις που δέχονται τα μοντέλα αξιολόγησης που χρησιμοποιούν είναι το γεγονός ότι επικεντρώνονται αποκλειστικά στο κίνδυνο αθέτησης. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα στις αξιολογήσεις που πρόσφεραν σε χρηματοοικονομικά προϊόντα. Με αυτό τον τρόπο δεν λάμβαναν υπόψη εξίσου σημαντικούς κινδύνους όπως αυτό της αγοράς και τον κίνδυνο ρευστότητας που πιθανόν να εμπεριέχεται σε αυτά τα προϊόντα. Επενδυτές σε όλο τον κόσμο (ιδιώτες και οργανισμοί) εμπιστεύονταν αυτές τις αξιολογήσεις επενδύοντας σε αυτά τα προϊόντα, κάνοντας εφικτό η χρηματοοικονομική κρίση να εξαπλωθεί σε όλο τον κόσμο (Philip Arestis, 2011, σσ. 21-23) (Kaufman, 2009, σσ. 39-41).

3.2.3 Η μεταφορά της κρίσης στην Ευρώπη και ο τρόπος χειρισμού της

Ένα από τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά της κρίσης του 2007 ήταν η ταχύτητα και ένταση με την οποία εξαπλώθηκε παγκοσμίως. Τα προβλήματα, οι πτωχεύσεις χρηματοοικονομικών οργανισμών, όπως και ο πανικός εξαπλώθηκαν και σε άλλες χώρες. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η Northern Rock plc, η οποία ακολούθησε το ίδιο μοντέλο, φόρτωσε τον ισολογισμό της με εντυπώθηκα δάνεια (89% του Ενεργητικού) αύξησε τον δείκτη μόχλευσης της σε σημαντικά επίπεδα. Παρόλο που δεν αντιμετώπισε κάποιο πρόβλημα, τα γεγονότα στις ΗΠΑ, δημιούργησαν πανικό μεταξύ των επενδυτών και των πελατών της τράπεζας οι οποίοι προέβησαν σε απόσυρση μαζικών καταθέσεων. Κάτι παρόμοιο συνέβη και στην Αυστραλία, εκεί όπου οι δύο από τις τρεις μεγαλύτερες επενδυτικές τράπεζες πτώχευσαν (Babcock & Brown Ltd και Allco Finance Group Ltd). Το ίδιο συνέβη με τραπεζικούς οργανισμούς σε Ασία και Λατινική Αμερική. Σημαντικό αντίκτυπο είχε επίσης και σε χώρες της Ευρώπης οι οποίες επηρεάστηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό από οποιαδήποτε άλλη ήπειρο. Χώρες όπως η Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία αντιμετώπισαν σοβαρά προβλήματα. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μετά τα γεγονότα στις ΗΠΑ προσπαθώντας να συγκρατήσει την σταθερότητα στις χώρες μέλη της ευρωζώνης προσπάθησε να πάρει μέτρα αντιμετώπισης τα οποία αποδείχτηκαν ανεπαρκείς. Το πρόβλημα στην Ευρώπη μετατράπηκε από τραπεζικό σε δημόσιο χρέος με την αρχή να γίνεται με την Ελλάδα και να ακολουθούν οι Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία και Πορτογαλία (Ciro, 2012, σσ. 63-74).

Όπως γίνεται κατανοητό, η κρίση δεν άργησε να μεταφερθεί και στην Ευρώπη, με τις χώρες να επηρεάζονται η μια μετά την άλλη και οι αιτίες να κρύβονται καλά «καμουφλαρισμένες» στα θεμέλια του Ευρωπαϊκού Τραπεζικού συστήματος. Ο λόγος για αυτό βρίσκεται στις αντιδράσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας όταν κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν την οικονομική αβεβαιότητα, ιδιαίτερα κατά την υπό εξέταση περίοδο. Κατά κύριο λόγο επηρεάστηκαν από την κρίση οικονομικά ιδρύματα που είχαν σχέση με την εκμετάλλευση ακινήτων, αλλά και με τραπεζικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες. Οι χώρες που υπέστησαν πρώτες το μεγαλύτερο πλήγμα από την κρίση ήταν η Ιρλανδία και η Μεγάλη Βρετανία. Σημαντικά προβλήματα, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, αντιμετώπισαν και άλλες ευρωπαϊκές οικονομίες όπως της Γαλλίας, του Βελγίου, της Ιταλίας, του Λουξεμβούργου, της Ισπανίας και της Ολλανδίας.

Στην περίπτωση της Ευρώπης τα γεγονότα πήραν εντελώς διαφορετική τροπή. Η τραπεζική κρίση μεταμορφώθηκε σε κρίση δημόσιου χρέους, με προεξέχον παράδειγμα την περίπτωση της Ελλάδας, η οποία παρόλο που δεν αντιμετώπιζε τόσο σοβαρό πρόβλημα το τραπεζικό της σύστημα βρέθηκε στον «πάτο» όσο αφορά τα δημοσιονομικά της. Μαζί με την Ελλάδα στον κατάλογο των «προβληματικών» χωρών ήταν και η Πορτογαλία, η Ιταλία, η Κύπρος, η Ιρλανδία και η Ισπανία. Οι λόγοι για αυτό δεν είναι ακόμα ξεκάθαροι μέσα από την παγκόσμια βιβλιογραφία, τις έρευνες ή τους διεθνείς οργανισμούς. Η αρχή έγινε το 2007 με την παγιοποίηση του διατραπεζικού δανεισμού, κάτι που οδήγησε στην αύξηση του δημόσιου δανεισμού, οδηγώντας τις πρώτες Νότιες Ευρωπαϊκές χώρες, Ελλάδα, Πορτογαλία και Ιρλανδία, εκτός αγορών για να διασωθούν από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο με υπέρογκα ποσά δανεισμού, που θεωρείται και το σημείο όπου η τραπεζική κρίση μεταμορφώθηκε σε δημοσιονομική κρίση. Αυτό όμως δεν έγινε χωρίς κόστος, αφού οι χώρες αυτές έπρεπε να υιοθετήσουν προγράμματα λιτότητας για να εξασφαλιστεί η ικανότητα τους αρχικά να αποπληρώσουν τον δανεισμό που έλαβαν αλλά και να σταθεροποιήσουν την οικονομία τους. Τα προγράμματα αυτά ενισχύθηκαν με διάφορες Ευρωπαϊκές πολιτικές (σχηματίζοντας τον νέο όρο που αυτή η κρίση δημιούργησε, την Τρόικα), που τέθηκαν κυρίως από την Γερμανία, την Ολλανδία, και την Φινλανδία, για να προωθήσουν την δημοσιονομική σταθερότητα σε ολόκληρη την Ένωση, για να αναλάβει εξισορροπητικό ρόλο (με την εκλογή του Φρανσουά Ολάντ) η Γαλλία στην όλη κατάσταση. Οι συζητήσεις για την ορθότητα των προγραμμάτων αυτών πολλές με την κάθε άποψη να έχει σωστά και λάθος σημεία (Zestos, 2016, σσ. 42-69).

Εξαιτίας αυτού, η κρίση στον χρηματοοικονομικό τομέα και η προσπάθεια απομόχλευσής του μετέφερε την κρίση και στην πραγματική οικονομία καθιστώντας δύσκολο για επιχειρήσεις και νοικοκυριά να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους. Η συρρίκνωση των πιστώσεων σε συνδυασμό με την πτώση της καταναλωτικής και επιχειρηματικής εμπιστοσύνης οδήγησε στην κατάρρευση του παγκόσμιου εμπορίου. Πιο συγκεκριμένα, η παγκοσμιοποίηση και οι διεθνείς αλυσίδες παραγωγής που έχουν δημιουργηθεί αποτέλεσαν έναν επιπλέον παράγοντα για τη μεταφορά της κρίσης από τις ΗΠΑ στην Ευρώπη. Η δημιουργία διεθνών αλυσίδων παραγωγής καθώς και το άνοιγμα πολλών οικονομιών και η κατάργηση των περιορισμών στο εμπόριο ώθησε τον όγκο του παγκόσμιου εμπορίου σε υψηλότερα επίπεδα. Ωστόσο, ταυτοχρόνως έκανε πιο άμεση τη μετάδοση των σοκ από την πλευρά της ζήτησης (Καραμούζης, 2009, p. 34).

Παρότι οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν την κρίση, μέσα από κρατική παρέμβαση για τη στήριξη των τραπεζών, οι τράπεζες δεν εξυγιάνθηκαν. Τα χρήματα που τους χορηγήθηκαν μέσω των πακέτων διάσωσης δε διοχετεύθηκαν μέσω χορηγήσεων σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά αλλά χρησιμοποιήθηκαν για να καλύψουν τα προβλήματα ρευστότητας που αντιμετώπιζαν οι τράπεζες. Ως αποτέλεσμα μειώθηκε περαιτέρω η δυνατότητα των επιχειρήσεων να χρηματοδοτούν τις δραστηριότητές τους, ενώ από την πλευρά των καταναλωτών μειώθηκε περισσότερο η αγοραστική τους δύναμη. Ταυτόχρονα, οι υφιστάμενοι δανειολήπτες, αδυνατούσαν να εξυπηρετήσουν τα δάνεια τους, τροφοδοτώντας ένα φαύλο κύκλο τραπεζικού και δημόσιου ελλείμματος (L. Schuknecht, 2010) (Tropeano, 2011, σσ. 28-42) (Reese, 2011, σσ. 21-63).

Η διακοπή της χρηματοδότησης στον επιχειρηματικό κλάδο, δημιούργησε ισχυρότερες πιέσεις στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αφού η κατηγορία αυτή των επιχειρήσεων είναι η πλέον ευαίσθητη σε οικονομικούς κινδύνους και δεν έχει δυνατότητα χρηματοδότησης με άλλο τρόπο. Χωρίς την παραδοσιακή πηγή χρηματοδότησής τους, η συνέχιση των δραστηριοτήτων και των εργασιών τους κατέστη ιδιαίτερα δύσκολη, διακυβεύοντας πολλές φορές ακόμα και τη βιωσιμότητά τους. Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι ΜΜΕ αποτελούν την ραχοκοκαλιά της ευρωπαϊκής επιχειρηματικότητας και απασχόλησης, τα προβλήματα στην κοινωνία και την οικονομία της Ευρώπης διογκώθηκαν, ενισχύοντας την κλιμάκωση της κρίσης ακόμα περισσότερο. Πέρα από τον χρηματοοικονομικό τομέα, προβλήματα προέκυψαν και στην οικονομία στο σύνολό της. Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βρέθηκαν υπό πίεση εξαιτίας των διαρκώς μειούμενων αριθμών των οικονομικών μεγεθών τους λόγω της κρίσης και της αύξησης του εθνικού τους χρέους. Την ίδια στιγμή, έβλεπαν τα δημόσια έσοδα τους να παρουσιάζουν μείωση εξαιτίας της κλιμακούμενης ύφεσης. Κατά την περίοδο αυτή, το ΑΕΠ της Γερμανίας μειώθηκε κατά 5%, της Γαλλίας κατά 2,6%, της Ολλανδίας κατά 4%, της Σουηδίας κατά 5,2%, της Ιρλανδίας κατά 7,1%, της Φιλανδίας κατά 7,8%, της Δανίας κατά 4,9% και της Ισπανίας κατά 3,5% (Γκίκας, 2010, σ. 29) (Zestos, 2016, σσ. 69-97) (Horst Tomann, 2017, σσ. 55-79) (Tropeano, 2011, σσ. 28-42).

Ένας νέος όρος που ακούστηκε, επίσης, όπως βλέπουμε για πρώτη φορά, έχοντας υπόψη το τι αναλύθηκε, είναι αυτό του bail-out. Ο όρος αυτός περιγράφει την παροχή βοήθειας εκ των έξω, σε χώρες που την χρειάζονταν. Για την επαναφορά του χρέους και του

ελλείμματος σε βιώσιμα επίπεδα στις πληγείσες από την κρίση ευρωπαϊκές χώρες αλλά και για τη γενικότερη αναδιάρθρωση της οικονομίας τους, η «Τρόικα» εφάρμοσε ένα πακέτο μέτρων, προσαρμοσμένο στην περίπτωση της κάθε χώρας. Η εφαρμογή του bailout, βασίστηκε στο «νοικοκύρεμα» των δημόσιων οικονομικών κάθε χώρας, σε μεταρρυθμίσεις του ρυθμιστικού πλαισίου αλλά και του τρόπου λειτουργίας των τραπεζών, με στόχο την οικονομική ανάκαμψη της χώρας, αλλά και την διασφάλιση της αποπληρωμής του δάνειου που είχαν λάβει (d'Arvisenet, 2015, σσ. 3-38) (Zestos, 2016, σσ. 42-69).

3.2.4 Η επιρροή της οικονομική κρίσης στην Κυπριακή Οικονομία

Τα γεγονότα στην Κύπρο την ίδια περίοδο πήραν μια εντελώς διαφορετική τροπή, μια τραγική τροπή και από οικονομικής και από κοινωνικής άποψης. Οι επιπτώσεις της κρίσης επηρέασαν κάπως ετεροχρονισμένα την Κυπριακή οικονομία. Ο λόγος ήταν ότι δεν ήταν εκτεθειμένη σε Αμερικανικά ομόλογα ή επενδύσεις αλλά ούτε είχε μεγάλου όγκου συναλλαγές σε τομείς αλλά και με χώρες της Ευρώπης που επηρεάστηκαν εντονότερα από την κρίση. Το 2008 παρόλο που στην Ευρώπη είχαν αρχίσει να διαφαίνονται τα πρώτα σημάδια της διεθνούς ύφεσης, για την Κυπριακή οικονομία ήταν μια περίοδος με εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης και αξιόλογους μακροοικονομικούς δείκτες, με μοναδική εξαίρεση το δείκτη Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών. Το Δημοσιονομικό πλεόνασμα ήταν της τάξης του 1.5%, το δημόσιο χρέος κάτω του 60%, ο πληθωρισμός κινήθηκε στο 2.2%, το κατά κεφαλήν εισόδημα στο 92% του μέσου όρου της Ε.Ε. (σε κλίμακα αγοραστικής αξίας) και η ανεργία μόλις στο 3.9%. Ακόμα και ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ ανέβηκε στο 4.4% από το 3.8% το 2006. Το ακμάζον οικονομικό περιβάλλον σε συνδυασμό με το ασφαλές τραπεζικό σύστημα, καθιστούσε την Κύπρο ένα υγιές οικονομικά κράτος με ενθαρρυντικές προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης και ευημερίας (John Theodore, 2016) (Eurobank, 2010) (European Investment Bank, 2016) (Clerides, 2014).

Στη συνέχεια, και καθώς η κρίση εντεινόταν στον ευρωπαϊκό χώρο, άρχισε σε πρώτο στάδιο να επηρεάζεται το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Κύπρου. Ωστόσο η κλιμάκωση της ύφεσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδιαίτερα στις χώρες με τις οποίες η Κύπρος διατηρούσε πιο ισχυρούς οικονομικούς και εμπορικούς δεσμούς, όπως η Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο, στάθηκε η αφορμή για να κλιμακωθεί η κρίση και στην Κύπρο. Το

2011 ήταν η χρονιά που η οικονομία της Κύπρου από την άνθηση που γνώριζε παλαιότερα μπήκε σε τροχιά ύφεσης. Η έλευση της κρίσης ήταν σφοδρή με αποτέλεσμα να παρθούν ιδιαίτερα σκληρά μέτρα για την σταθεροποίηση της οικονομίας (Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων, 2013) (John Theodore, 2016).

Πριν αναλυθούν τα μέτρα που λήφθηκαν, είναι χρήσιμο να αναφερθεί που βασιζόταν η οικονομική άνθηση που προαναφέρθηκε. Το τραπεζικό περιβάλλον της Κύπρου επηρεάστηκε δυσμενώς από τις διεθνείς συγκυρίες και σε συνδυασμό με λανθασμένες πρακτικές και αποφάσεις οδηγήθηκε στην κατάρρευση. Οι Κυπριακές Τράπεζες στην προσπάθεια να επεκταθούν στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα πέτυχαν την προσέλκυση σημαντικών ξένων κεφαλαίων, κυρίως με τη μορφή καταθέσεων. Σε αυτό συνέβαλαν, μεταξύ άλλων, τα υψηλά επιτόκια καταθέσεων, τα οποία ήταν από τα υψηλότερα της ευρωζώνης. Το γεγονός αυτό διόγκωσε σε υπερβολικά μεγέθη το τραπεζικό σύστημα δημιουργώντας μια ωρολογιακή βόμβα στα θεμέλια της γενικής οικονομίας. Για παράδειγμα, το 2010 ο συνολικός τραπεζικός τομέας (εξαιρουμένων των συνεργατικών πιστωτικών ιδρυμάτων) βρέθηκε με καταθέσεις μέχρι 953% του ΑΕΠ της Κύπρου, την στιγμή που οι εγχώριες τράπεζες (Τράπεζα Κύπρου, Λαϊκή Τράπεζα, Ελληνική Τράπεζα, Συνεργατική Κεντρική Τράπεζα, Οργανισμός Χρηματοδοτήσεως Στέγης και Κυπριακή Τράπεζα Αναπτύξεως) έφταναν μέχρι και το 601% του αντίστοιχου δείκτη. Αυτό σήμαινε ότι η Κυπριακή κυβέρνηση, εάν καθίστατο απαραίτητο, δεν θα μπορούσε να διασώσει το τραπεζικό της σύστημα (Gkionis, 2016) (The Guardian, 2016) (Cyprus Mail, 2013).

Τα διογκωμένα ποσά καταθέσεων, διευκόλυναν την χορήγηση δανεισμού από τις τράπεζες. Ο μεγάλος όγκος των χορηγήσεων σε συνδυασμό με τις λανθασμένες πρακτικές δανεισμού έκανε τις τράπεζες ευάλωτες. Επίσης, η επιτάχυνση του ρυθμού αύξησης των τραπεζικών δανείων είχε ως αποτέλεσμα τη διαρκή διόγκωση του χρέους των εγχώριων επιχειρήσεων και νοικοκυριών, γεγονός που τα καθιστούσε ευάλωτα σε ενδεχόμενους κλυδωνισμούς της οικονομίας. Ταυτόχρονα, τα επιτόκια δανεισμού ήταν ιδιαίτερα υψηλά, αφού και τα επιτόκια των καταθέσεων ήταν σε υψηλά επίπεδα. Όλα αυτά αύξησαν κατά πολύ το κόστος δανεισμού για τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, μειώνοντας τη δυνατότητα εξυπηρέτησης των δανειακών υποχρεώσεών τους (Δημητριάδης, 2014) (Clerides, 2014) (Eurobank, 2010) (European Investment Bank, 2016).

Μια δεύτερη αιτία της Κυπριακής πλέον κρίσης συγκαταλέγεται και η επέκταση του τραπεζικού συστήματος και σε χώρες του εξωτερικού, χωρίς τις κατάλληλες διαδικασίες. Οι χώρες επέκτασης τους ήταν η Ρωσία, η Ελλάδα, η Ρουμανία, η Βουλγαρία και η Μάλτα. Η επέκταση υλοποιήθηκε κυρίως στον ελλαδικό χώρο, με σημαντική αύξηση των χρηματοδοτικών ανοιγμάτων στον ιδιωτικό τομέα, τακτική που συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια της περιόδου παρατεταμένης ύφεσης της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο η επιδείνωση των μακροοικονομικών συνθηκών στην Ελλάδα, οδήγησε σε ραγδαία άνοδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Οι εξελίξεις της εποχής έτρεχαν με ραγδαίους ρυθμούς για να φτάσουμε στο καθοριστικότερο, ίσως, σημείο των Κυπριακών γεγονότων. Αυτό ήταν οι απώλειες που υπέστησαν οι κυπριακές τράπεζες από την αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους και τη συμμετοχή τους στο Ελληνικό PSI (Private Sector Involvement.). Εξαιτίας της σημαντικής αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα και των απαισιόδοξων προβλέψεων για την οικονομία, η Ευρωζώνη αποφάσισε την απομείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων και την αναδιάρθρωση του δανείου που είχε χορηγηθεί στην Ελλάδα. Η εξέλιξη αυτή είχε αρνητικές συνέπειες για τις Κυπριακές Τράπεζες που είχαν επενδύσει σημαντικά ποσά στα ελληνικά ομόλογα. Το αποτέλεσμα ήταν οι δύο μεγάλες τράπεζες της Κύπρου (Τράπεζα Κύπρου και Λαϊκή Τράπεζα) να καταγράψουν τεράστιες ζημίες, που επηρέασαν αρνητικά την ρευστότητα και τα ισοζύγια τους (Δημητριάδης, 2014) (Clerides, 2014) (Gkionis, 2016).

Τον Μάρτιο του 2011 οι τράπεζες είχαν φτάσει στα όρια τους, και οι τριγμοί άρχισαν να δημιουργούν τα πρώτα ρήγματα. Το δανειακό χαρτοφυλάκιο των Κυπριακών τραπεζών διογκωνόταν και επίσης δεν είχαν τα απαραίτητα αποθεματικά για τη διασφάλιση της σταθερότητάς τους. Παράλληλα, οι διαδοχικές υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας και των κυπριακών τραπεζών από τους διεθνείς οίκους πιστοληπτικής αξιολόγησης, οδήγησαν στον αποκλεισμό της χώρας και των τραπεζών της από τις διεθνείς αγορές. Όλα αυτά οδήγησαν την Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου (ΚΤΚ) να αντλήσει κεφάλαια μέσω των μηχανισμών αναχρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος και προχώρησε σε έκτακτη ενίσχυση ρευστότητας από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό "ELA" (Emergency Liquidity Assistance) για κάλυψη των αναγκών των τραπεζών της. Επίσης υπήρξε κρατική παρέμβαση στο έλλειμμα της Λαϊκής Τράπεζας,

όπου το κράτος διέθεσε κρατικά χρεόγραφα ύψους €1,8 δισεκατομμυρίων ευρώ. (Δημητριάδης, 2014).

Οι τράπεζες αδυνατούσαν να πετύχουν αύξηση της κεφαλαιακής τους επάρκειας στο 9% των καταθέσεων όπως επέβαλλε η Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών. Αυτό σε συνδυασμό με το κούρεμα των Ελληνικών ομολόγων και το έλλειμμα στα ισοζύγια τους, δημιούργησε ένα έλλειμμα περίπου στα 7 δισεκατομμύρια για τις 2 μεγαλύτερες τράπεζες, την Τράπεζα Κύπρου και τη Λαϊκή Τράπεζα. Με την κρίση στο χρηματοπιστωτικό τομέα αλλά στο ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον, η κυβέρνηση βρέθηκε αντιμέτωπη με μεγάλο δημοσιονομικό έλλειμμα. Έτσι, όταν οι τράπεζες απειλήθηκαν με πτώχευση, η πολιτεία δεν διέθετε τους απαιτούμενους πόρους για να τις διασώσει, ενώ την ίδια στιγμή δεν μπορούσε και να τις αφήσει να καταρρεύσουν. Η Κυπριακή Δημοκρατία αφού αδυνατούσε να αντλήσει δανειακούς πόρους σε ευνοϊκούς όρους όπως το παρελθόν από τις παραδοσιακές πηγές, επέβαλε επίσημα αίτημα για χρηματοδοτική στήριξη υπό τη μορφή δανείου προς το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας/Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στις 25 Ιουνίου 2012.

Οι αρνητικές αξιολογήσεις της Κύπρου είχαν ως αποτέλεσμα το δημοσιονομικό έλλειμμα να εκτοξευτεί, ενώ ταυτόχρονα η οικονομία έπεσε σε ύφεση και η ανεργία αυξήθηκε σημαντικά. Στο EUROGROUP, τον Φεβρουάριο του 2013 η Κυπριακή κυβέρνηση έφτασε σε συμφωνία για οικονομική βοήθεια σε ποσό που ανήλθε στα 10 δισεκατομμύρια ευρώ την στιγμή που το έλλειμμα ήταν γύρω στα 17 δισεκατομμύρια. Το υπόλοιπο ποσό έπρεπε να βρεθεί από ίδιους πόρους και έτσι λήφθηκε η απόφαση σταθμός για την παγκόσμια οικονομία που εμπλούτισε περαιτέρω το οικονομικό λεξικό, με τον όρο bail-in. Αυτό σήμαινε ότι οι τράπεζες θα έπρεπε να ανακεφαλαιοποιηθούν από τους καταθέτες τους, για να καταλήξουμε στο γνωστό «κούρεμα» καταθέσεων. Η συμφωνία αυτή προέβλεπε την μετατροπή του 47.5% των καταθέσεων σε μετοχές της Τράπεζας Κύπρου. Μετά από τις εξελίξεις αυτές η αξιοπιστία του Κυπριακού χρηματοοικονομικού συστήματος δέχτηκε ένα βαρύ πλήγμα. Ως συνέπεια τα αξιόγραφα των δυο εμπλεκόμενων τραπεζών, έχασαν σημαντικό μέρος της αξίας τους, ενώ παρουσιάστηκε σημαντική φυγή καταθέσεων (Cyprus Mail, 2013) (European Investment Bank, 2016) (John Theodore, 2016) (The Guardian, 2016).

Σύμφωνα με την επίσημη δήλωση του Eurogroup, για την σύναψη της συμφωνίας, το Κυπριακό Πρόγραμμα Στήριξης της Οικονομίας περιλαμβάνει τα εξής:

- Η Λαϊκή Τράπεζα θα αναδιαρθρωθεί άμεσα με την πλήρη συμμετοχή των ιδίων κεφαλαίων, κατόχων ομολόγων και ανασφάλιστων καταθετών - με βάση την απόφαση της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου.
- Η Λαϊκή Τράπεζα θα χωριστεί σε δυο κομμάτια ένα καλό και ένα κακό. Το κακό θα κλείσει.
- Το καλό κομμάτι της Λαϊκής Τράπεζας θα απορροφηθεί από την Τράπεζα Κύπρου, χρησιμοποιώντας το πλαίσιο εξυγίανσης των τραπεζών (Bank Resolution Framework), και θα λάβει εννέα δισεκατομμύρια ευρώ από τον EΛA. Οι καταθέσεις που δεν είναι εξασφαλισμένες θα παραμείνουν «παγωμένες» μέχρι να πραγματοποιηθεί η ανακεφαλαιοποίηση.
- Το Διοικητικό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας θα παρέχει ρευστότητα στην Τράπεζα Κύπρου, σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες.
- Η ανακεφαλαιοποίηση της Τράπεζας Κύπρου θα γίνει μέσω μετατροπής των καταθέσεων / ιδίων κεφαλαίων των ανασφάλιστων καταθέσεων με πλήρη συμβολή του κεφαλαίου των μετόχων και των ομολογιούχων.
- Η μετατροπή θα είναι τέτοια ώστε να εξασφαλιστεί δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας (capital ratio) 9% μέχρι το τέλος του προγράμματος.
- Όλοι οι εξασφαλισμένοι καταθέτες σε όλες τις τράπεζες (όσοι δηλαδή διατηρούν αποταμιεύσεις μέχρι του ποσού των 100.000 ευρώ) θα πρέπει να προστατεύονται πλήρως, σύμφωνα με τη σχετική νομοθεσία.
- Τα χρήματα του προγράμματος (έως 10 δισ. ευρώ) δεν θα χρησιμοποιηθούν για την ανακεφαλαιοποίηση της Λαϊκής Τράπεζας και της Τράπεζας Κύπρου. (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2013)

Σαν απόρροια αυτής της συμφωνίας, η αξιοπιστία του τραπεζικού τομέα επηρεάστηκε πολύ αρνητικά και αρκετοί Ευρωπαίοι οικονομολόγοι υποστήριξαν πως το τραπεζικό σύστημα της Κύπρου θα χρειαστεί αρκετό χρόνο για να ανακάμψει. Επιπλέον η αβεβαιότητα και έλλειψη αξιοπιστίας προς το τραπεζικό σύστημα της χώρας επηρέασαν δυσμενώς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, και κυρίως αυτά που διατηρούσαν λογαριασμούς στις δυο αυτές τράπεζες. Για τις επιχειρήσεις, η περιορισμένη ρευστότητα και η συνακόλουθη δυσκολία να χρηματοδοτήσουν τις δραστηριότητές τους ήταν τα κυρία ζητήματα που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν την δεδομένη χρονική περίοδο.

3.2.5 Η σύνοψη της οικονομικής κρίσης

Όπως αναλύθηκε σε αυτό το κεφάλαιο η χρηματοοικονομική κρίση των ενυπόθηκων δανείων έχει βαθιά τις ρίζες της. Μερικές από τις αιτίες είναι ριζωμένες βαθιά στην ιστορία του χρηματοοικονομικού συστήματος, που απλώς ανακυκλώνονται αλλάζοντας μορφή και κάποιες άλλες βρίσκονται στην εξέλιξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος σε μία προσπάθεια του να ικανοποιήσει τις ανάγκες των αγορών αλλά και να αντιμετωπίσει (αποτυχημένα τις περισσότερες φορές) τους κινδύνους. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν παράγοντες όπως οι απορρύθμιση των αγορών κυρίως προς εξυπηρέτηση βραχυπρόθεσμων συμφερόντων ή παρασυρόμενη από την πλασματική βραχυπρόθεσμη και μεσοπρόθεσμη ανάπτυξη. Στην πρώτη κατηγορία, επίσης, μπορούν να ενταχθούν και οι ατέλειες των αγορών και η τάση των συμμετεχόντων σε αυτές για πρόσκαιρο κέρδος. Στην δεύτερη κατηγορία, από την άλλη μεριά, εντάσσονται ο ανεξέλεγκτος σχεδιασμό και εμπορευσιμότητα περίπλοκων και τοξικών χρηματοοικονομικών προϊόντων, ο “Δούρειος Ίππος” του πιστωτικού κινδύνου για να μεταφερθούν παράμετροι όπως οι διάφοροι κίνδυνοι, η συμπεριφορά των κανονιστικών πλαισίων, η εφορία των αγορών, αλλά και τα πλασματικά κεφάλαια, σε άλλες αγορές (κυρίως Ευρωπαϊκές) της χρηματοοικονομικής πιστωτικής “μόλυνσης” που υφίστατο η οικονομία των ΗΠΑ. Επιπρόσθετα, σε αυτή την κατηγορία εντάσσεται και ανάπτυξη των οίκων πιστοληπτικής αξιολόγησης οι οποίοι διαδραμάτισαν ένα αρκετά σκοτεινό ρόλο στο όλο σκηνικό της κρίσης.

Εάν μπορούμε να βγάλουμε κάποια ασφαλή συμπεράσματα από την πιο πάνω ανάλυση της κρίσης μπορούμε να δούμε ότι η πιστωτική μόλυνση, εάν θεωρείται ευδόκιμος ο όρος, ξεκίνησε από τα σωθικά του τραπεζικού συστήματος των ΗΠΑ που διάγαγε μία περίοδο ευμάρειας. Είναι αρκετά ευδιάκριτο γιατί συνέβη αυτό καθώς όπως είδαμε πιο πάνω οι οικονομικοί κύκλοι με την βοήθεια των ατελειών τόσο των αγορών αλλά και των ρυθμιστικών πλαισίων δημιουργούν οικονομικές κρίσεις διαχρονικά ως μια μέθοδος αυτό-διόρθωσης αυτών των ατελειών. Το ξεχωριστό με τα γεγονότα του 2007 είναι η ένταση και η ταχύτητα της κρίσης που έκανε τις επιπτώσεις τόσο ραγδαίες. Αυτό έγινε καθώς, όπως είδαμε πιο πάνω, η χρηματοοικονομική καινοτομία ως μέτρο αντιμετώπισης των κινδύνων και προσπάθειας σταθεροποίησης των παραγόντων που στο παρελθόν αποδιοργάνωναν τις αγορές τελικά από ευχή (που υπό την σωστή του χρήση έτσι έπρεπε να ήταν) κατέληξε σε κατάρρα. Η εξέλιξη της κρίσης ξέφυγε απότομα

από τα σωθικά του τραπεζικού συστήματος των ΗΠΑ και μεταφέρθηκε κυρίως στις Ευρωπαϊκές οικονομίες ή καλύτερα στο “εκκολαπτόμενο” Ευρωπαϊκό χρηματοοικονομικό σύστημα το οποίο αποδείχτηκε αρκετά ανέτοιμο και με πολλές βασικές ελλείψεις στην αντιμετώπιση τέτοιων γεγονότων. Παράλληλα, οι ΗΠΑ πέτυχαν να περιορίσουν αυτό το κύμα στο εσωτερικό του τραπεζικού τους συστήματος, περιορίζοντας έτσι και τις επιπτώσεις του αλλά και εξασφαλίζοντας την γρήγορη ανάκαμψη του.

3.3 Οι συνέπειες της κρίσης στις Κυπριακές ΜΜΕ

Μια από τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην πραγματική οικονομία της Κύπρου ήταν η αποστράγγιση της ρευστότητας από την αγορά. Όπως προαναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, μια από τις αποφάσεις σχετικά με το πρόγραμμα δημοσιονομικής σταθερότητας ήταν η απομείωση των καταθέσεων. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την σχεδόν παγιοποίηση των προσφερόμενων από τις τράπεζες δημιούργησαν αρκετά προβλήματα στις Κυπριακές ΜΜΕ. Η πλειονότητα των ΜΜΕ βρέθηκαν απροετοίμαστες και εκτεθειμένες σε απρόσμενους κινδύνους. Οι λόγοι ήταν, ότι η δέσμη μέτρων που συμφωνήθηκε σε συνδυασμό με την γενική αβεβαιότητα στην οικονομία και την κοινωνία, δυσχέραναν την ομαλή λειτουργία τους, θέτοντας υπό αμφισβήτηση ακόμα και την βιωσιμότητα τους. Με την εφαρμογή του Μνημονίου, τα προβλήματα στο επιχειρηματικό τομέα διογκώθηκαν. Όσες ΜΜΕ διατηρούσαν καταθέσεις άνω των 100.000 ευρώ υπέστησαν κούρεμα μέχρι του ποσού αυτού ενώ εφαρμόστηκαν και περιοριστικά μετρά στην μεταφορά κεφαλαίου (capital controls) τόσο εντός όσο και εκτός της Κύπρου, περιορίζοντας τη σωστή και εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας. Η αύξηση των απαιτήσεων από τις τράπεζες στις διαδικασίες παροχής δανείων (προς συμμόρφωση τους με τις διεθνείς πρόνοιες) επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τις ΜΜΕ αφού ενέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο, αλλά και την πιο αυστηρή πολιτική είσπραξης βραχυπρόθεσμων οφειλών. Σε αυτή την κατάσταση συνέβαλε, επίσης, και το επιχειρηματικό μοντέλο που είχε διαμορφωθεί τις τελευταίες δεκαετίες στην Κύπρο. Οι ΜΜΕ να εξαρτώνται σημαντικά από την χρηματοδότηση μέσω δανεισμού προς εξασφάλιση ρευστότητας, μια ρευστότητα η οποία αντλείτο με μια χαλαρή πολιτική πληρωμής οφειλών. Με τα δεδομένα όπως είχαν διαμορφωθεί βρέθηκαν εκτεθειμένες σε βραχυπρόθεσμες οικονομικές υποχρεώσεις που αδυνατούσαν να καλύψουν χάνοντας

παράλληλα τις συνήθεις πηγές άντλησης πόρων (Sigmalive, 2012) (Clerides, 2014) (Eurobank, 2010) (European Investment Bank, 2016).

Πέραν της περιορισμένης ρευστότητας που παρείχαν οι τράπεζες, κατακόρυφα αυξήθηκε και το κόστος του χρήματος. Όσες ΜΜΕ δεν μπορούσαν να αντλήσουν χρηματοδότηση από ίδια κεφάλαια ή ιδιωτικές πηγές ήταν και οι πρώτες που βρέθηκαν στα όρια της οικονομικής κατάρρευσης. Παράλληλα, εξαιτίας των γενικών δυσμενών οικονομικών συνθηκών της κοινωνίας, η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών μειώθηκε σημαντικά και έτσι οι επιχειρήσεις έχασαν την κυριότερη, ακόμα και μοναδική για ορισμένες, πηγή προσφοράς των προϊόντων και υπηρεσιών τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να βρεθούν αντιμέτωπες με στασιμότητα στις πωλήσεις και κατ' επέκταση στην κερδοφορία τους (structuralfunds.org, 2014) (Horst Tomann, 2017, σσ. 55-79) (Orphanides, 2016, σσ. 163-209).

Στην ήδη δυσμενή κατάσταση της Κυπριακής οικονομίας, εξαιτίας του τραπεζικού της συστήματος, προστέθηκαν αρκετά άλλα προβλήματα σε άλλες παραμέτρους της οικονομίας όπως αυτό της φορολόγησης. Η κυβέρνηση προχώρησε στη θέσπιση τόσο μόνιμων όσο και έκτακτων μέτρων φορολόγησης με σκοπό την αύξηση των δημοσίων εσόδων και την εξυπηρέτηση των δανειακών της υποχρεώσεων. Οι αυξήσεις των φόρων επηρέασαν αρνητικά τις ΜΜΕ. Ακόμα αρνητικά επηρέασε η αύξηση της τιμής του ηλεκτρικού ρεύματος ως επακόλουθο της καταστροφής του ηλεκτροπαραγωγικού σταθμού στο Μάρι που αύξησε το λειτουργικό κόστος των επιχειρήσεων Ένας επιπλέον παράγοντας που δρούσε αρνητικά για τη βιωσιμότητα των ΜΜΕ ήταν η δυσκολία είσπραξης οφειλών από πελάτες, καθώς η οικονομία συνολικά βρισκόταν σε κατάσταση αναμονής και αβεβαιότητας αφού η «σκόνη» από τα γεγονότα του 2013 δεν καταλάγιασε ακόμα. Ο φόβος και η ανασφάλεια είχε καταλάβει τις επιχειρήσεις, επηρεάζοντας την εμπιστοσύνη μεταξύ τους. Ως συνέπεια η πρακτική της αγοράς με πίστωση να μειωθεί σε μεγάλο βαθμό, δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο μείωσης εταιρικής δραστηριότητας και λειτουργίας (structuralfunds.org, 2014)_(Orphanides, 2016, σσ. 163-209) (Hardy Hanappi, 2017, σσ. 169-189) (Clerides, 2014) (Cyprus Mail, 2013) (IMF, 2017).

Συνεπώς η κύρια πλέον πρόκληση των περισσότερων ΜΜΕ δεν περιοριζόταν μόνο στο μεταξύ τους ανταγωνισμό αλλά στη βιωσιμότητα τους. Οι ΜΜΕ που είχαν να αντιμετωπίσουν τα μεγαλύτερα προβλήματα ήταν αυτές που δραστηριοποιούνταν

στους τομείς των κατασκευών, της μεταποίησης και του εμπορίου (European Commission, 2016).

Οι αριθμοί της Κυπριακής πραγματικότητας καταδεικνύουν του λόγου του αληθές. Ένας σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων σταματούσαν τις λειτουργίες τους ή πτώχευαν (εκούσια ή ακούσια) υπό το βάρος των χρεών που είχαν. Ένα σημαντικό στοιχείο είναι το γεγονός ότι μειώθηκαν σε σημαντικό βαθμό οι εγγραφές εταιρειών κατά την περίοδο (κάτι που θεωρείτο η δύναμη της Κυπριακής οικονομίας). Αυτό εύκολα μεταφράζεται σε περιορισμό και μείωση της επιχειρηματικότητας στην Κυπριακή οικονομία. Ο πίνακας 4 που ακολουθεί παρουσιάζει ανά έτος τις πτωχεύσεις εταιρειών τις διαγραφές εταιρειών, τις μεταβολές στις εγγραφές εταιρειών και στο σύνολο των εταιρειών που δραστηριοποιούνταν στην Κύπρο κατά την περίοδο.

Κλείσιμο και πτωχεύσεις εταιριών					
	2010	2011	2012	2013	2014
Εκούσιες πτωχεύσεις εταιριών	750	981	1.144	1.478	1.674
Άτακτες πτωχεύσεις εταιριών	171	182	133	189	163
Πτωχεύσεις αυτοαπασχολούμενων	941	849	561	364	126
Διαγραφές εταιριών	1133	671	1043	6004	15.615
Νέες εγγραφές εταιριών	19.278	19.538	17.999	10.847	11.169
Σύνολο εγγεγραμμένων εταιριών	237.372	254.227	269.345	272.157	265.748

Πίνακας 4. Τα στοιχεία για την παύση επιχειρήσεων στην Κύπρο, από τον 2010 μέχρι το 2014. (Τμήμα Εφόρου Εταιρειών και Επίσημου Παραλήπτη, 2017)

Κλείσιμο επιχειρήσεων

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Τμήματος Εφόρου το 2013 καταγράφηκαν 2,031 συνολικές πτωχεύσεις και 6,004 διαγραφές εταιριών. Οι αριθμοί το έτος 2014 ήταν ακόμα χειρότεροι καθώς οι συνολικές πτωχεύσεις άγγιξαν τις 1963 και οι διαγραφές εταιριών εκτινάχτηκαν στις 15,615. Στους αριθμούς αυτούς περιλαμβάνονται όλες οι εταιρίες που διέκοψαν τις λειτουργίες τους για διάφορους λόγους. Στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν παύση εργασιών και χρεοκοπίες κυπριακών ΜΜΕ. Επίσης στα στοιχεία

περιλαμβάνονται και πολλές εταιρίες που δεν ήταν Κυπριακές αλλά είχαν κύκλο εργασιών στην Κυπριακή επικράτεια και που επίσης χαρακτηρίζονται ως ΜΜΕ.

Ακόμα, η κρίση επηρέασε και την αγορά ακινήτων με τον κατασκευαστικό τομέα να υφίσταται σοβαρές απώλειες. Πολλές κατασκευαστικές εταιρίες έκλεισαν και πολλοί αυτοαπασχολούμενοι του κλάδου κήρυξαν πτώχευση. Ενδεικτικό του κλίματος είναι η συρρίκνωση του κλάδου το 2012 στο μόλις 6,2% από το 11% της συνολικής προστιθέμενης αξίας στη χώρα το 2005, δημιουργώντας αλυσιδωτές αντιδράσεις στο σύνολο της οικονομίας. (structuralfunds.org, 2014) (CyStat, 2013)

Μείωση εργασιών και εγκατάλειψη των δραστηριοτήτων τους

Η μεγάλη ανάπτυξη των προηγούμενων δεκαετιών οδήγησε σε υψηλό κύκλο εργασιών και κερδοφορία τις κυπριακές ΜΜΕ. Ωστόσο με την έλευση της κρίσης, παρουσιάστηκε μείωση εργασιών σε πολλές ΜΜΕ αρχίζοντας από 20%, μέχρι και 50% σε πολλούς κλάδους. Για να μπορέσουν να επιβιώσουν έπρεπε να μειώσουν τα έξοδα τους. Έτσι προς εξοικονόμηση οικονομικών πόρων, πολλές ΜΜΕ συρρίκνωσαν τις λειτουργίες τους.

Επίσης παρουσιάστηκε το φαινόμενο πολλές ΜΜΕ να εγκαταλείψουν συγκεκριμένες εμπορικές δραστηριότητες τους ή να αποχωρίσουν από συγκεκριμένες αγορές στις οποίες δραστηριοποιούνταν. Υπήρξαν περιπτώσεις όπου πουλήθηκαν δραστηριότητες σε άλλες επιχειρήσεις ή παραχωρηθήκαν έναντι ανταλλαγμάτων όπως διαγραφή οφειλών ή μετοχών (structuralfunds.org, 2014) (CyStat, 2013).

Απολύσεις και μειώσεις απολαβών

Η ύφεση στην οικονομία σε συνδυασμό με την πτωτική πορεία των ΜΜΕ κατά την περίοδο της κρίσης είχε σαν επακόλουθο οι επιχειρήσεις να προχωρήσουν σε μειώσεις θέσεων εργασίας αλλά και μειώσεις μισθών στα πλαίσια των προσπαθειών τους για μείωση των λειτουργικών τους εξόδων και διασφάλιση της βιωσιμότητάς τους. Όπως προαναφέρθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια υπήρξε σημαντική αύξηση στην ανεργία και την υποαπασχόληση, η οποία προήρθε στη συντριπτική της πλειοψηφία από τις ΜΜΕ (structuralfunds.org, 2014) (CyStat, 2013).

3.4 Η οικονομική κρίση και η ανεργία στις ΜΜΕ

3.4.1 Ορισμός της Ανεργίας

Μια από τις σημαντικότερες παραμέτρους μιας οικονομίας είναι αυτή της αγοράς εργασίας. Σύμφωνα με τους διεθνείς οργανισμούς, η κάθε οικονομία αποτελείται από ένα προσδιορισμένο μέγεθος πληθυσμού. Αυτό το μέγεθος διακρίνεται σε δύο κυρίως παραμέτρους: τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό και τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό. Ο πρώτος αφορά τα άτομα που συμμετέχουν ενεργά στην αγορά εργασίας και αποτελούν το εργατικό δυναμικό της χώρας. Τα άτομα αυτά είναι ικανά για εργασία και συγχρόνως επιθυμούν να εργαστούν. Από την άλλη μεριά ο οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός περιλαμβάνει τα άτομα που για διάφορους λόγους δεν μπορούν να εργαστούν. Τέτοια παραδείγματα είναι τα ανήλικα παιδιά, οι στρατιώτες, οι ηλικιωμένοι και άλλοι που δεν μπορούν ή δεν θέλουν να εργαστούν (Cameron, 2001, σσ. 7-52) (Furåker, 2009, σσ. 17-35) (Marco Giugni, 2009, σσ. 133-151) (Ostrup, 2003, σσ. 11-34).

Για σκοπούς της παρούσας έρευνας θα γίνει επικέντρωση στο εργατικό δυναμικό μιας οικονομίας. Διακρίνεται σε δύο κυρίες κατηγορίες: σε εκείνους οι οποίοι εργάζονται (τους απασχολούμενους) και σε αυτούς που δεν εργάζονται (τους άνεργους). Έτσι είναι κατανοητό ότι το εργατικό δυναμικό μιας οικονομίας είναι το σύνολο των απασχολούμενων και των ανέργων. Οι πρώτοι είναι αυτοί που εργάζονται ενώ οι δεύτεροι είναι αυτοί που μπορούν, θέλουν και ψάχνουν ενεργά για εξεύρεση εργασίας. Από τους ορισμούς αυτούς είναι διακριτό το γεγονός ότι η μέτρηση και ο υπολογισμός της ανεργίας είναι ένα αρκετά δύσκολο θέμα καθώς δεν είναι δυνατόν ή μέτρηση του κατά πόσο ένα άτομο ψάχνει ενεργά για εργασία ή είναι ικανό να εργαστεί σε οποιαδήποτε εργασία. Το φαινόμενο της ανεργίας, που αποτελεί μία από τις παραμέτρους που η παρούσα εργασία εξετάζει, έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά και υπόκειται σε αιτιώδεις σχέσεις καθώς μεταβάλλονται τα πρότυπα οργάνωσης της κοινωνικής εργασίας (Jackman, 1992, σσ. 43-58) (Fryer, 1992, σσ. 80-103) (Commander, 1998).

Η ανεργία δεν αποτελεί μόνο οικονομικό πρόβλημα αλλά και κοινωνικό. Το πρόβλημα της ανεργίας είναι σημαντικό στο βαθμό που η εξασφάλιση μιας μισθωτής απασχόλησης αποτελεί τη μόνη ή την σημαντικότερη δυνατότητα αυτών των ομάδων να αποκτήσουν

τα απαραίτητα εισοδήματα για την επιβίωση τους. Η κοινωνική άποψη της ανεργίας είναι εντελώς διαφορετική με αυτή της οικονομικής, καθώς επικεντρώνεται στον τρόπο που τα άτομα βιώνουν την ανεργία και τις επιπτώσεις αυτής (Fryer, 1992, σσ. 80-103).

Με τον όρο εργασία, αυτόματα εννοείται η κάλυψη μιας πολύ συγκεκριμένης θέσης εργασίας. Είναι χρήσιμο αυτό να τεθεί στις δύο κύριες του διαστάσεις. Η πρώτη αφορά την απασχόληση που εκτελείται σε πλήρες ωράριο αλλά όχι συνεχώς, και ονομάζεται εποχική ή προσωρινή εργασία, ή εκτελείται με μειωμένο ωράριο, και ονομάζεται μερική απασχόληση. Η δεύτερη διάσταση αφορά την εργασία σε μια συγκεκριμένη θέση που καλύπτεται από άτομα που έχουν περισσότερες ικανότητες ή είναι εκτός του κλάδου εκπαίδευσης του, και ονομάζεται υπό-απασχόληση. Στην πρώτη περίπτωση το άτομο βρίσκεται μεταξύ εργασίας και ανέργους κατάσταση ή εργασίας και ανεργίας ενώ στην δεύτερη περίπτωση το άτομο βρίσκεται (ή αναγκάζεται να βρίσκεται) σε μια θέση που είναι κατώτερη των ικανοτήτων του ή μια θέση που απαιτεί προσόντα εκτός του τομέα εξειδίκευσης και για λόγους επιβίωσης επιλέγει να εργαστεί στην συγκεκριμένη θέση (Commander, 1998) (Jackman, 1992, σσ. 43-58).

3.4.2 Τρόπος μέτρησης της ανεργίας

Το ακριβές μέγεθος της ανεργίας υπολογίζεται με δύο κυρίως τρόπους. Ο πρώτος τρόπος υπολογισμού της ανεργίας είναι σε απόλυτους αριθμούς, δηλαδή σε χιλιάδες ή εκατομμύρια. Αυτός ο αριθμός πηγάζει από τον αριθμό των εγγεγραμμένων ανέργων. Η σημασία όμως του αριθμού αυτού εξαρτάται από το μέγεθος του εργατικού δυναμικού. Για αυτό η ανεργία υπολογίζεται ως ποσοστό επί του συνόλου του εργατικού δυναμικού. Το ποσοστό της ανεργίας μπορεί να διαφέρει από περίοδο σε περίοδο καθώς μεταβάλλεται το απόλυτο μέγεθος της ανεργίας ή του εργατικού δυναμικού.

Η προηγούμενη ενότητα ανέδειξε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας που κάνει αρκετά περίπλοκο τον υπολογισμό της ανεργίας. Υπάρχουν αρκετά προβλήματα που δεν μπορούν να προσμετρήθουν στα υφιστάμενα μοντέλα. Για παράδειγμα, οι πληροφορίες για τον αριθμό των ανέργων προέρχονται από τις λίστες εγγραφής των ανέργων, αλλά είναι κοινό γνώρισμα ότι οι μακροχρόνια άνεργοι ή αρκετοί νέοι αποφεύγουν ή αμελούν να εγγραφούν σε αυτούς τους καταλόγους. Επίσης, είναι αρκετά δύσκολο να εντοπιστεί στους υφιστάμενους τρόπους η υποαπασχόληση και σύμφωνα με μια πρόσφατη αλλαγή στα μοντέλα υπολογισμού της ανεργίας, στους

εργαζόμενους συγκαταλέγονται πλέον και οι μερικός απασχολούμενοι (Commander, 1998) (Ostrup, 2003, σσ. 11-34).

3.4.3 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην απασχόληση και τα εισοδήματα στην Ευρώπη

Μια ακόμα συνέπεια της κρίσης ήταν και η αύξηση της ανεργίας, η οποία έχει πολλές οικονομικές και κοινωνικές προεκτάσεις. Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται οι συνέπειες της κρίσης στην Ευρώπη. Η απασχόληση μαζί το ΑΕΠ, είναι οι πλέον αντιπροσωπευτικοί δείκτες της οικονομικής ευημερίας μιας χώρας. Σύμφωνα με τη Eurostat, τα ποσοστά ανεργίας κατά την διάρκεια της κρίσης στις χώρες της Ευρώπης, είχαν αυξηθεί σε πολύ υψηλά επίπεδα. Η γενική εικόνα απεικονίζεται από την ραγδαία άνοδο του ποσοστού της ανεργίας επί το ποσοστό του συνολικού πληθυσμού στα 28 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από 7,0% το 2008 στο 10,9% το έτος 2013 (Eurostat, 2017).

Στον πίνακα 5 που ακολουθεί αναλύεται η ανεργία στην Ευρώπη των 28, ανάμεσα στις χώρες της Ευρωζώνης και στις σημαντικότερες οικονομίες της Ευρώπης. Όπως καταδεικνύουν τα στοιχεία η ανεργία κατέγραψε σημαντικά στοιχεία αύξησης κατά την υπό εξέταση περίοδο, ιδιαίτερα ανάμεσα στις χώρες που επηρεάστηκαν από την οικονομική κρίση.

Ποσοστό Ανεργίας στον Ευρωπαϊκό Χώρο και του υψηλού ενδιαφέροντος χώρες, *επί το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού (ηλικίες 15-64)							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΥ-28	7,0	9,0	9,6	9,7	10,5	10,9	10,2
Ευρωζώνη	7,6	9,5	10,0	10,1	11,3	12,0	11,6
Γερμανία	7,4	7,6	7,0	5,8	5,4	5,2	5,0
Ιρλανδία	6,4	12,0	13,9	14,7	14,7	13,1	11,3
Ελλάδα	7,8	9,6	12,7	17,9	24,5	27,5	26,5
Ισπανία	11,3	17,9	19,9	21,4	24,8	26,1	24,5
Γαλλία	7,4	9,1	9,3	9,2	9,8	10,3	10,3
Ιταλία	6,7	7,7	8,4	8,4	10,7	12,1	12,7
Κύπρος	3,7	5,4	6,3	7,9	11,9	15,9	16,1
Πορτογαλία	8,8	10,7	12,0	12,9	15,8	16,4	14,1
Ην. Βασίλειο	5,6	7,6	7,8	8,1	7,9	7,6	6,1

Πίνακας 5. Ποσοστό Ανεργίας στον Ευρωπαϊκό Χώρο και του υψηλού ενδιαφέροντος χώρες *επί το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού (ηλικίες 15-64), Πηγή: (Eurostat, 2017).

Με την εφαρμογή μέτρων λιτότητας σε όλη την Ευρώπη και ιδιαίτερα στις Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Ελλάδα, Ισπανία και Κύπρο, παρατηρούμε ότι επηρεάστηκε σημαντικά η απασχόληση, με τα ποσοστά ανεργίας να καταγράφουν αλματώδη αύξηση.

Το 2013 η ανεργία βρέθηκε στο απόγειό της, με ολέθριες συνέπειες για τις κοινωνίες της Ευρώπης. Η Ελλάδα είχε το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με 27,5%, που σημαίνει περισσότερο από το ένα τέταρτο του εργατικού δυναμικού της χώρας αδυνατούσε να βρει μια θέση εργασίας. Η κατάσταση στην Ισπανία κινήθηκε στα ίδια περίπου επίπεδα με ποσοστό 26,1%, ενώ στην Πορτογαλία αυξήθηκε στο 16,4% και στην Ιταλία ανήλθε στο 12,1%. Στην Ιρλανδία και το Ην. Βασίλειο αντίθετα, οι χώρες που επηρεάστηκαν νωρίτερα από τις υπόλοιπες, η ανεργία μειώθηκε στο 13,1% και 7,6% αντίστοιχα (Eurostat, 2017).

Από τη μείωση της απασχόλησης στην Ευρώπη επηρεάστηκε και η αξία του εισοδήματος των πολιτών. Αναλυτικότερα, ο δείκτης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ εκφρασμένος σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS), είναι ο πλέον αντιπροσωπευτικός για να αποδώσει την δύναμη του μέσου εισοδήματος που λαμβάνει ο κάθε εργαζόμενος στην Ευρώπη. Η αγοραστική δύναμη είναι εικονική νομισματική μονάδα που εξαλείφει τις διαφορές τιμών μεταξύ των χωρών. Ένα PPS αγοράζει τον ίδιο όγκο αγαθών και υπηρεσιών σε όλες τις χώρες, προσαρμοσμένο στις τιμές διάθεσης των προϊόντων αυτών στην εκάστοτε χώρα, σε συνδυασμό με τα μέσα εισοδήματα των πολιτών της χώρας αυτής (Eurostat, 2014).

Το κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες υψηλού ενδιαφέροντος της Ευρώπης *σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS)							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Γερμανία	18.007	17.954	17.573	18.395	19.208	19.478	19.216
Ιρλανδία	18.169	17.593	16.837	16.665	16.604	16.732	16.565
Ελλάδα	12.032	12.626	12.599	11.627	10.063	9.046	8.610
Ισπανία	15.043	15.564	14.945	14.424	14.304	14.250	14.195
Γαλλία	17.493	17.741	17.782	18.161	18.784	19.193	19.307
Ιταλία	15.263	15.233	15.225	15.776	15.495	15.315	15.254
Κύπρος	18.241	18.761	18.026	19.162	19.074	17.165	15.762
Πορτογαλία	9.504	9.407	9.728	9.621	9.795	9.820	10.125
Ην. Βασίλειο	18.543	16.819	15.869	15.776	16.447	16.767	16.896

Πίνακας 6. Το κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες υψηλού ενδιαφέροντος της Ευρώπης *σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS), Πηγή: (European Commission, 2017)

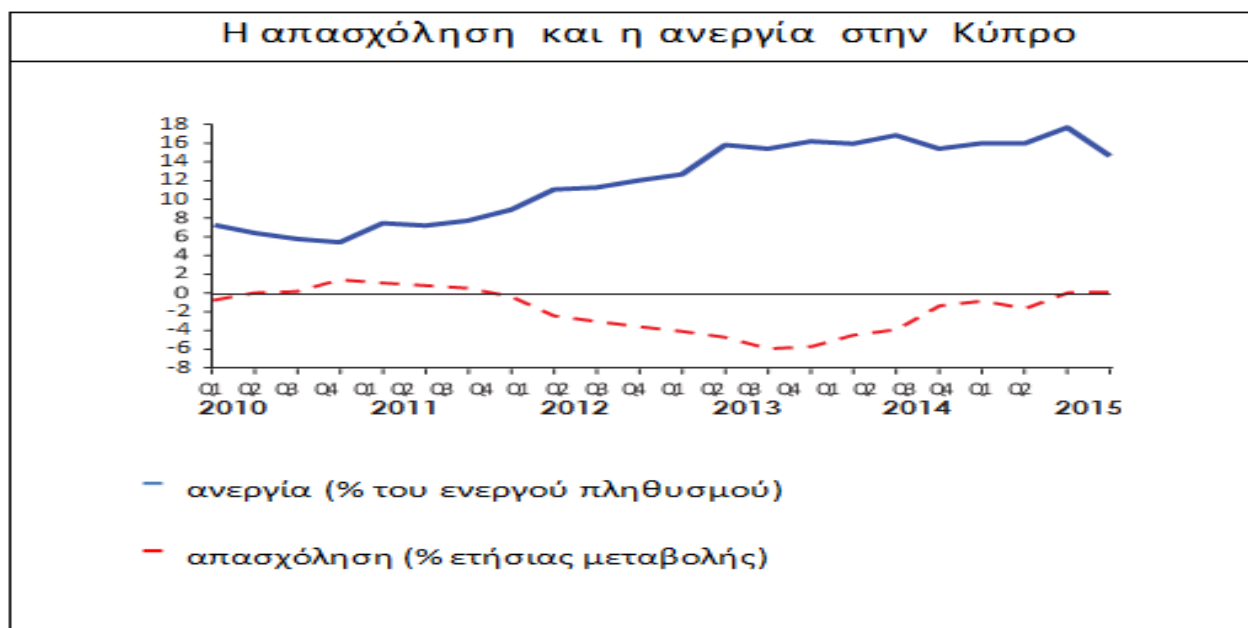
Τα αποτελέσματα στις χώρες υψηλού ενδιαφέροντος ποικίλουν. Βλέπουμε την Ιρλανδία και το Ην. Βασίλειο, τις πρώτες ευρωπαϊκές χώρες που βρέθηκαν σε ύφεση, να παρουσιάζουν σημαντική ανάκαμψη από το 2013 και μετά, αφού πρώτα υπέστησαν σημαντική μείωση τα πρώτα χρόνια της κρίσης. Η Γερμανία παραμένει σταθερή και

σχετικά ανεπηρέαστη από την κρίση, ενώ στον αντίποδα οι χώρες του Νότου, που πλήγηκαν και περισσότερο από την κρίση, βλέπουμε να παρουσιάζουν σημαντική μείωση στα πραγματικά εισοδήματα των πολιτών τους, με δυσμενέστερη την περίπτωση της Ελλάδας (Eurostat, 2017).

3.4.4 Οι επιπτώσεις στην απασχόληση και τα εισοδήματα της Κύπρου

Η κρίση αναπόφευκτα επηρέασε και την κοινωνία της Κύπρου, επιδεινώνοντας σημαντικά τα στοιχεία που αφορούν την οικονομική ευμάρεια του πληθυσμού. Η ανεργία αυξήθηκε ανησυχητικά και τα εισοδήματα των κατοίκων της χώρας συρρικνώθηκαν. Επιπλέον, το ποσοστό των πολιτών που το βιοτικό τους επίπεδο βρέθηκε κάτω από το όριο της φτώχειας διευρύνθηκε, ενώ “ψαλιδίστηκαν” και οι κοινωνικές παροχές.

Ως αποτέλεσμα της συρρίκνωσης της οικονομικής δραστηριότητας στην Κύπρο, η απασχόληση άρχισε να παρουσιάζει ελαφριά μείωση αρχίζοντας από το 2010, όταν και τα πρώτα σημάδια της ύφεσης έκαναν την εμφάνιση τους στην κυπριακή πραγματικότητα. Το 2013, έτος εφαρμογής του μνημονίου, η απασχόληση κατέγραψε την μεγαλύτερη μείωση των τελευταίων ετών φτάνοντας στο 5,4%. Το Διάγραμμα 1, που ακολουθεί απεικονίζει την ανεργία ως ποσοστό επί τον ενεργό πληθυσμό κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, ανά τριμηνία.

Διάγραμμα 1. Η απασχόληση και η ανεργία στην Κύπρο από τον 2010 μέχρι το 2015, Πηγή: (Κεντρική Τράπεζα Κύπρου, 2016)

Η άλλη όψη του νομίσματος όσον αφορά την απασχόληση είναι η ανεργία. Αναλυτικότερα, το ποσοστό ανεργίας το 2013 έφθασε το 15,9% του ενεργού πληθυσμού. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κυβερνητικοί οργανισμοί αναγνωρίζουν ότι οι αριθμοί της ανεργίας δεν αντικατοπτρίζουν πλήρως τα πραγματικά στοιχεία. Αυτό συμβαίνει επειδή οι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας δεν είχαν κίνητρο να εγγραφούν στους καταλόγους ανέργων, λόγω του ότι οι προοπτικές απασχόλησης ήταν ελάχιστες και επίσης ένα ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων (άνω των έξι μηνών) που έχουν πλέον εξαντλήσει το επίδομα ανεργίας τους, δεν ενδιαφέρονταν να παραμείνουν στους καταλόγους των ανέργων. Στον Πίνακα 7, που ακολουθεί, παρουσιάζεται η ανεργία στην Κύπρο κατά την περίοδο της κρίσης σε πραγματικούς αριθμούς και ως ποσοστό επί του ενεργού πληθυσμού ανά έτος (SigmaLive, 2014) (Eurostat, 2017).

Η ανεργία στην Κύπρο							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Αριθμός ανέργων	15,000	22,000	26,000	34,000	52,000	69,000	70,000
Ποσοστό επί του ενεργού πληθυσμού	3,7	5,4	6,3	7,9	11,9	15,9	16,1

Πίνακας 7. Η ανεργία στην Κύπρο από το 2008 μέχρι το 2014, Πηγή: (Eurostat, 2017)

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία η μακροχρόνια ανεργία έφτασε στο 10,2% το 2013, σε σύγκριση με το 6,9% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2012.

Όπως προαναφέρθηκε, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, η Κυπριακή οικονομία κατέγραψε σημαντικές μεταβολές στα καθαρά διαθέσιμα εισοδήματα του πληθυσμού της. Σύμφωνα με τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα από την αρχή της κρίσης μέχρι και το 2013, ο δείκτης του μέσου καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος παραμένει σταθερός. Ωστόσο με την εξάπλωση της κρίσης στην Κύπρο, και σε συνδυασμό με το μνημόνιο που επιβλήθηκε, ο δείκτης του καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος κινήθηκε πτωτικά. Τα αίτια είναι η γενική ύφεση, οι μειώσεις των μισθών και οι περικοπές θέσεων εργασίας που παρατηρήθηκαν στη χώρα. Η πορεία του ατομικού καθαρού εισοδήματος από το 2009 ως το 2015 παρουσιάζεται στον πιο κάτω πίνακα. Η καθοδική πορεία του δείκτη συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια (Δημοκρατία, 2015).

Το ατομικό καθαρό διαθέσιμο εισόδημα του πληθυσμού							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ΕU-28	:	14.879	15.000	15.490	15.472	15.829	16.178
Ευρωζώνη	:	17,013	17.220	17.477	17.451	17.495	17.745
Κύπρος	16.451	16.180	16.990	16.927	15.873	14.400	13.793

Πίνακας 8. Το ατομικό καθαρό διαθέσιμο εισόδημα του πληθυσμού από το 2009 μέχρι το 2015. (Eurostat, 2017)

3.4.5 Σύνοψη της επιρροής που είχε η οικονομική κρίση στην ανεργία

Όπως γίνεται αντιληπτό από την ανάλυση που προηγήθηκε στις προηγούμενες ενότητες η χρηματοοικονομική κρίση επηρέασε σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό τον τομέα της ανεργίας. Η οικονομική αστάθεια, η αβεβαιότητα που βασίλευε στις περισσότερες οικονομίες της Ευρώπης, και οι πολιτικές (σκληρές ως επί το πλείστο) προκάλεσαν την αύξηση της ανεργίας σε αρκετές των οικονομιών, συμπεριλαμβανομένου και της Κυπριακής. Η ανεργία δεν αποτελεί μια αμελητέα μέτρηση καθώς επηρεάζει την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων κυρίως, και την εύρυθμη λειτουργία των αγορών.

Κεφάλαιο 4

Μεθοδολογία έρευνας

Η ενότητα αυτή έχει ως στόχο να περιγράψει τη μεθοδολογία της έρευνας, η οποία θα χρησιμοποιηθεί για να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που παρουσιάστηκαν στο πρώτο κεφάλαιο. Στόχος της έρευνας είναι να γίνει κατανοητή η μορφή, ο ρόλος και η επιπτώσεις που είχαν οι Κυπριακές ΜΜΕ κατά την τρέχουσα κρίση των ενυπόθηκων δανείων. Συγκεκριμένα, η έρευνα επικεντρώνεται σε δύο κύριες παραμέτρους, αυτή του τρόπου διαχείρισης της κρίσης από τις ίδιες τις ΜΜΕ αλλά και το πώς συνέβαλαν στην ανεργία που κατέγραψε η Κυπριακή οικονομία κατά την περίοδο 2010 – 2016.

4.1 Σχεδιασμός έρευνας

Η παρούσα έρευνα ακολούθησε ένα αριθμό βημάτων για να μπορέσει να επιτύχει τον στόχο της που δεν είναι άλλος από τον να προσφέρει μία λογική κατανόηση για τον τρόπο που επηρεάστηκαν οι Κυπριακές ΜΜΕ από την τρέχουσα κρίση των ενυπόθηκων δανείων, πώς την διαχειρίστηκαν και πώς συνέβαλαν στην αύξηση της ανεργίας. Προς επίτευξη του στόχου το πρώτο βήμα ήταν η εξέταση των σχετικών θεμάτων και τον τρόπο που αυτά μελετήθηκαν από την διεθνή βιβλιογραφία έτσι ώστε η παρούσα εργασία να προσθέσει ένα μικρό λιθαράκι σε ένα θέμα που δεν μελετήθηκε.

Το δεύτερο βήμα αφορά την μελέτη του θεωρητικού υπόβαθρου σχετικά με το αντικείμενο μελέτης. Σκοπός του βήματος αυτού είναι να προσφέρει μία πλήρης κατανόηση της μορφής των ΜΜΕ σύμφωνα με τον τρόπο που την καθορίζουν οι διεθνής οργανισμοί, την δομή τους, τον τρόπο που αυτές λειτουργούν αλλά και την σημασία τους για μια οικονομία. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος θεωρείτε απαραίτητο να τεθούν οι ΜΜΕ (σε ένα αρχικό στάδιο) σε ένα θεωρητικό πλαίσιο. Δηλαδή πώς οι ακαδημαϊκοί και οι συμμετέχοντες στις αγορές αντιλαμβάνονται τις ΜΜΕ, ούτως ώστε και ο αναγνώστης της παρούσας εργασίας να εισπράξει αυτή την αντίληψη που θα τον βοηθήσει να κατανοήσει την ανάλυση που θα ακολουθήσει. Για αυτό τον λόγο αναλύθηκε πρώτα το πλαίσιο και ο ορισμός των ΜΜΕ, τα χαρακτηριστικά τους και την σημασία τους τόσο για

την Ευρωπαϊκή οικονομία γενικότερα, όσο για την Κυπριακή οικονομία ειδικότερα. Στην συνέχεια έγινε μία ανάλυση του τι ακριβώς εννοούμε με την λέξη ανεργία. Η ανάλυση αυτή έγινε καθώς τα τελευταία χρόνια είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που καλούνται, οι χώρες που μαστίζονται από την οικονομική κρίση, να αντιμετωπίσουν και ένα μεγάλο μέρος στην αύξηση της ανεργίας οφείλεται στις επιπτώσεις που είχαν οι ΜΜΕ. Ως κατακλείδα της αρχικής θεωρητικής ανάλυσης έγινε προσπάθεια επεξήγησης του τι πραγματικά συνέβη το 2007 αλλά και πώς αυτό το γεγονός συνέβη.

Το επόμενο βήμα αφορούσε την συλλογή και ανάλυση των πληροφοριών. Σύμφωνα με την κοινά αποδεκτή άποψη υπάρχουν δύο προσεγγίσεις για να οριστεί η μεθοδολογία μίας έρευνας. Η πρώτη αφορά την ποσοτική συλλογή δεδομένων και η δεύτερη την ποιοτική συλλογή δεδομένων. Η παρούσα έρευνα έγινε χρησιμοποιώντας και τις δύο προσεγγίσεις. Για την ποσοτική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της δημιουργίας, διανομής και συλλογής σωστά δομημένων ερωτηματολογίων και η ποσοτική βασίστηκε στις δημοσιεύσεις και τις αναφορές των διεθνών και τοπικών σωμάτων που ασχολούνται με την ανάλυση και κανονιστικό έλεγχο των διάφορων οικονομιών.

Το τέταρτο βήμα που ακολουθήθηκε είναι η συζήτηση των αποτελεσμάτων που εξάχθηκαν από την ανάλυση και έρευνα για να καταλήξει σε μερικά ασφαλή συμπεράσματα.

4.2 Μέθοδος Συλλογής Δεδομένων

Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκαν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και την απασχόληση στην Κύπρο. Θα ακολουθηθεί τυχαία δειγματοληψία για τη επιλογή των επιχειρήσεων, δίχως γεωγραφικό περιορισμό ή πεδίο δραστηριοποίησης. Στο Παράρτημα I παρουσιάζεται το ερωτηματολόγιο το οποίο έχει αποσταλεί στους συμμετέχοντες, ιδιοκτήτες ΜΜΕ. Στην συνέχεια θα γίνει μια στατιστική ανάλυση από τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν από το ερωτηματολόγιο και τέλος θα εξαχθούν τα συμπεράσματα από την έρευνα.

4.3 Η ομάδα-στόχος (πληθυσμός)

Οι ΜΜΕ που εδράζονται και δραστηριοποιούνται στην Κυπριακή αγορά αποτελούν τον πληθυσμό της παρούσας μελέτης. Ο αριθμός των ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στην Κυπριακή αγορά σύμφωνα με στοιχεία του 2016 ανέρχεται στις 92,970, εκ των οποίων το 95,4% εργοδοτούν 0 – 9 άτομα, το 3,95% εργοδοτούν 10-49 άτομα ενώ το υπόλοιπο 0,65% εργοδοτούν 50 – 249 άτομα (Στατιστική Υπηρεσία, 2016). Θα ακολουθηθεί τυχαία δειγματοληψία για τη επιλογή των επιχειρήσεων, δίχως γεωγραφικό περιορισμό ή πεδίο δραστηριοποίησης.

4.4 Διασφάλιση Ποιότητας

Για την διεξαγωγή της έρευνας επιλέγηκαν τα βήματα όπως αυτά καθορίζονται από τη βιβλιογραφία ούτω ώστε να διεξαχθεί μια ποιοτική μελέτη (Creswell, 2014). Με την ολοκλήρωση της δομής του ερωτηματολογίου και λίγο πριν την αποστολή του στους συμμετέχοντες στάλθηκε σε μια πιλοτική ομάδα πέντε ατόμων διαφορών γνωστικών επιπέδων και τους ζητήθηκε να προβούν σε σχόλια για σημεία που πιθανόν να είναι δυσνόητα ή δεν ήταν αρκετά ξεκάθαρα. Επιπρόσθετα, έγινε μια προκαταρκτική καταμέτρηση του μέσου χρόνου που χρειάζεται για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Με την λήψη των σχολίων και των παρατηρήσεων από την πιλοτική ομάδα, το ερωτηματολόγιο αναπροσαρμόστηκε αναλόγως. Μία αξιοσημείωτη παρατήρηση που λήφθηκε από την συγκεκριμένη διαδικασία ήταν η αμφιβολία σχετικά με την αξιοπιστία των απαντήσεων που θα δώσουν οι ερωτηθέντες. Έχοντας αυτό υπόψη η δομή του ερωτηματολογίου αναπροσαρμόστηκε, μερικές ερωτήσεις αναδιατυπώθηκαν και προστέθηκαν στοιχεία που παρακινούν τους συμμετέχοντες να απαντήσουν με ειλικρίνεια και με πραγματικά και αντικειμενικά στοιχεία αντί να δώσουν την αναμενόμενη απάντηση. Η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική.

Λαμβάνοντας υπόψη τα πιο πάνω, θεωρητικά σε περίπτωση επανάληψης του ερωτηματολογίου, θα έχω τα ίδια ακριβώς αποτελέσματα. Συμπερασματικά με βάση τα όσα αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο αυτό, θεωρώ ότι τα αποτελέσματα της έρευνας είναι έγκυρα και αξιόπιστα.

4.5 Η πρόσκληση

Η πρόσκληση προς τους ιδιοκτήτες των ΜΜΕ για να συμμετάσχουν στην έρευνα απεστάλη σε 400 συνολικά μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Η επιλογή του συγκεκριμένου αριθμού δείγματος θεωρείται ικανοποιητική ως αναλογία του γενικού πληθυσμού της έρευνας, καλύπτοντας, επίσης, την πιθανότητα μερικές από τις εταιρείες να μην ανταποκριθούν στο αίτημα. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για αποστολή και συλλογή του ερωτηματολογίου ήταν μέσω ηλεκτρικού ταχυδρομείου. Τα ερωτηματολόγια στάλθηκαν σε μέλη των διοικήσεων των ΜΜΕ οι οποίοι μπορούσαν να απαντήσουν αξιόπιστα και ενημερωμένα στις ερωτήσεις των ερωτηματολογίων.

4.6 Ο στόχος της έρευνας

Οι ερευνητικοί στόχοι επικεντρώνονται στον καθορισμό του υφιστάμενου βαθμού επιρροής που είχε η τρέχουσα χρηματοοικονομική κρίση στις Κυπριακές ΜΜΕ. Σε ένα γενικευμένο επίπεδο, είναι ευδιάκριτο ότι η οικονομική αστάθεια και το αβέβαιο οικονομικό περιβάλλον μιας οικονομίας επηρεάζουν σε ένα σημαντικό βαθμό της συνιστώσες της, μια από αυτές να αποτελείται από τις ΜΜΕ. Με γνώμονα αυτό το γεγονός το ερωτηματολόγιο ετοιμάστηκε με επίκεντρο τις ΜΜΕ και τους τομείς τους που επηρεάστηκαν περισσότερο από την οικονομική κρίση. Με αυτό τον τρόπο θα είναι εφικτό να εξάγουμε μερικά χρήσιμα συμπεράσματα τόσο για τις μεταβολές που αυτές κατέγραψαν στις εσωτερικές τους λειτουργίες και στο κομμάτι της εργοδότησης που αυτές προσφέρουν. Πέραν από την εξαγωγή συμπερασμάτων, οι ΜΜΕ θα μπορέσουν να λάβουν μερικά χρήσιμα μαθήματα για αποφυγή μελλοντικών παρόμοιων καταστάσεων.

Ένας δεύτερος στόχος που τέθηκε σε αυτή την έρευνα είναι να εξεταστεί ο βαθμός ετοιμότητας των ΜΜΕ για να αποκρούσουν τις επιπτώσεις της κρίσης, αλλά και ποια μέτρα αυτές έλαβαν μεταγενέστερα για να διαχειριστούν την υφιστάμενη κατάσταση. Ως εκ τούτου, η έρευνα βοηθά στην ανάπτυξη ενός κατάλληλου προγράμματος διαχείρισης κρίσεων, στο οποίο θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στους τομείς που οι ΜΜΕ απέτυχαν να προλάβουν ή ακόμα και να διαχειριστούν τις επιπτώσεις της κρίσης. Ο τελευταίος στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει την μεταβολής στις θέσεις εργασίας και στα επίπεδα των απολαβών σε αυτή τις κατηγορίας των επιχειρήσεων.

4.7 Σχεδιασμός Ερωτηματολογίου

Η συνολική στρατηγική των ερωτήσεων βασίστηκε στη μεθοδολογία από προηγούμενη βιβλιογραφία, η οποία επικεντρώνεται στην μέτρηση του βαθμού επιρροής που είχε η οικονομική κρίση στις ΜΜΕ αλλά και του βαθμού ετοιμότητας τους για διαχείρισης μιας τέτοιας κατάστασης. Το ερωτηματολόγιο σε αυτή την έρευνα, επικεντρώνεται στους πιο κάτω τομείς της ασφάλειας:

1. Χαρακτηριστικά της επιχείρησης.
2. Επιρροή στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση.
3. Επιρροή στις δραστηριότητες και λειτουργίες της επιχείρησης.
4. Επιρροή στις θέσεις εργασίας της επιχείρησης.
5. Επιρροή στα επίπεδα αμοιβών που προσφέρει η επιχείρηση.

Η επιλογή των θεμάτων και η ανάπτυξη των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου βασίστηκαν σε ένα κατάλογο από γεγονότα και πραγματικές υποθέσεις που αφορούν την δομή και τον τρόπο λειτουργίας των ΜΜΕ στην Κυπριακή αγορά.

Η παρούσα έρευνα έχει ετοιμαστεί ειδικά για τις Κυπριακές ΜΜΕ. Η προσπάθεια ήταν να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στον σχεδιασμό και διεξαγωγή του ερωτηματολογίου, ακολουθώντας τους κανόνες που προβλέπονται στο σχεδιασμό ερωτηματολογίων (System, T. S., 2017). Η χρήση ερωτηματολογίου αποτελεί ένα από τα πιο χρήσιμα ερευνητικά εργαλεία που έχουμε στην διάθεση μας τόσο για την συλλογή όσο και για την ανάλυση δεδομένων, ειδικότερα από ένα μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων και την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις τάσεις σε ένα συγκεκριμένο θέμα. Για την ποσοτική μέτρηση του βαθμού επιρροής των ΜΜΕ από την τρέχουσα οικονομική κρίση, σύμφωνα με την βιβλιογραφία, συστήνεται η χρήση ερωτηματολογίων. Θεωρείται ότι οι ερωτήσεις ενός ερωτηματολογίου πρέπει να είναι σύντομες, ουσιαστικές και κατανοητές προς του συμμετέχοντες. Γι' αυτό το λόγο οι ερωτήσεις ήταν προσεκτικά σχεδιασμένες, έτσι ώστε να μπορέσουν όλοι οι συμμετέχοντες να απαντήσουν με σχετική ευκολία.

Η πρώτη σειρά των ερωτήσεων αφορά πληροφορίες σχετικά με την επιχείρηση που συμμετάσχει, και έχουν σχεδιαστεί για να αναληφθούμε τα χαρακτηριστικά των ΜΜΕ

που δέχθηκαν να συμμετάσχουν. Στην ενότητα «Στοιχεία Επιχείρησης» ζητήθηκε να απαντηθούν ερωτήσεις σχετικά με το τομέα δραστηριοποίησης τους, την επαρχία που λειτουργούν και την ηλικία της επιχείρησης.

Στην ενότητα ερωτήσεων «Οικονομικές Επιπτώσεις από την οικονομική κρίση», στόχος ήταν να μετρηθεί ο βαθμός στον οποίο οι ΜΜΕ επηρεάστηκαν από την τρέχουσα οικονομική αστάθεια. Οι ερωτήσεις σε αυτή την ενότητα επικεντρώνονται στις μεταβολές που κατέγραψαν στην κατάσταση αποτελεσμάτων τους, εάν είχαν καταθέσει οι οποίες δέχθηκαν απομείωση, το έτος με την σημαντικότερη μείωση στο κύκλο δραστηριοτήτων τους, του εσωτερικούς τομείς που επηρεάστηκαν περισσότερο, και οι συνέπειες που κατέγραψαν οι επιχειρήσεις εξαιτίας του περιορισμού στην ρευστότητα τους. Η ενότητα αυτή είχε ως στόχο να επιμετρήσει τις ακριβής επιπτώσεις που είχε στις λειτουργίες των ΜΜΕ η οικονομική κρίση κατά την υπό εξέταση περίοδο, όπως για παράδειγμα τα προβλήματα ρευστότητας και η μείωση στην επιχειρηματική τους δραστηριότητα.

Στην τρίτη ενότητα «Μέτρα για αντιμετώπιση της κρίσης» εξετάστηκαν τα μέτρα που έλαβαν οι ΜΜΕ με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης για να διαχειριστούν την κατάσταση που είχαν να αντιμετωπίσουν. Στην ενότητα αυτή περιλήφθηκαν ερωτήσεις σχετικά με την συρρίκνωση των δραστηριοτήτων τους, εάν η κρίση πρόσφερε οποιεσδήποτε ευκαιρίες που μπορούσαν να εκμεταλλευθούν, την στάση των Κυβερνητικών υπηρεσιών κατά την υπό εξέταση περίοδο, λήψη στήριξης από τα μέτρα που έλαβε η Ευρωπαϊκή Ένωση, και ποια συγκεκριμένα μέτρα έλαβαν εσωτερικά οι εταιρείες. Στόχος αυτής της ενότητας ερωτήσεων ήταν να εξετάσει πως οι ΜΜΕ αντέδρασαν στις οικονομικές πιέσεις που δέχθηκαν, οι οποίες ήταν και πολύπλευρες και πολυεπίπεδες.

Στην τέταρτη ενότητα ερωτήσεων «Οι θέσεις εργασίας και οι απολαβές» υπήρξαν ερωτήσεις που θα βοηθούσαν στην καταγραφή της πορείας της απασχόλησης στις ΜΜΕ, πριν, κατά την διάρκεια, και μετά την υπό εξέταση περίοδο. Επίσης, ένα μέρος των ερωτήσεων επικεντρώνεται στις αλλαγές που υπέστηκαν οι απολαβές εργαζομένων στις ΜΜΕ. Στόχος της ενότητας αυτής ήταν να καταγράψει την ανεργία που προήλθε από αυτής της κατηγορίας τις επιχειρήσεις, οι οποίες κατέχουν την μερίδα του λέοντος στην Κυπριακή αγορά εργασίας.

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την παρούσα έρευνα αποτελείται από 27 ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου τέθηκαν με τέτοιο τρόπο που εξασφάλιζαν ότι όλες οι πιθανές επιπτώσεις και μέτρα συμπεριλήφθηκαν στις επιλογές που είχαν σε κάθε ερώτηση οι συμμετέχοντες.

4.8 Συλλογή και Ανάλυση Δεδομένων

Το ερωτηματολόγιο έχει σχεδιαστεί μέσα από την χρήση της Microsoft Word για εύκολη αποστολή και συλλογή απαντήσεων. Η ανάλυση των δεδομένων θα γίνει με το στατιστικό πακέτο της Excel για να εξαχθούν τα απαραίτητα στατιστικά στοιχεία για αξιόπιστη και ακριβής ανάλυση αποτελεσμάτων.

Κεφάλαιο 5

Ανάλυση αποτελεσμάτων

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει η ανάλυση των αποτελεσμάτων. Τα αποτελέσματα αυτά αποτελούν πρωτογενές υλικό, προερχόμενο από τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις απαντήσεις του δείγματος, όπως αυτό αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Ο αριθμός των ερωτηματολογίων που απαντήθηκαν ήταν 50, δηλαδή ποσοστό της τάξεως του 12,5% του συνολικού αριθμού των 400 ερωτηματολογίων που στάλισαν για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας. Σημαντικό σε αυτό σημείο είναι να αναφερθεί ότι τα ερωτηματολόγια στάλθηκαν σε μέλη της ηγεσία των επιχειρήσεων αυτών για απάντηση, καθώς θα πρέπει να ήταν σε θέση να έχουν πρόσβαση και γνώση σε οικονομικές πληροφορίες και στις πολιτικές που οι ΜΜΕ εφάρμοσαν.

Πριν γίνει η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας είναι χρήσιμο να αναφερθούν μερικά προβλήματα και περιορισμοί που υπήρξαν. Το πρώτο πρόβλημα είχε να κάνει με το γεγονός ότι ανταποκρίθηκε ένας σχετικά μικρός αριθμός ΜΜΕ από το σύνολο που κλήθηκε να συμμετάσχει. Η άρνηση αρκετών επιχειρήσεων να συμμετέχουν στην έρευνα είχε σαν αποτέλεσμα το δείγμα που λήφθηκε να παρουσιάζει μια μη πλήρης συμμετρία. Ωστόσο κάτι όμως που αντισταθμίστηκε με το γεγονός ότι το μικρό δείγμα που συλλέχθηκε προερχόταν από, σχεδόν, όλο το φάσμα δραστηριοτήτων της Κυπριακής οικονομίας. Ένα δεύτερο εμπόδιο που παρουσιάστηκε ήταν η δυσκολία να εντοπιστούν οι διευθύνσεις αλληλογραφία των ΜΜΕ καθώς δεν υπάρχει μια δημόσια, και πρόσβαση διαδικτυακή πύλη όπου να καταγράφονται όλες οι ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στην Κυπριακή οικονομία. Το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με την έρευνα ανά αγορά στο διαδίκτυο και εντοπισμό των πληροφοριών από τις ιστοσελίδες (όσες διέθεταν) των ΜΜΕ. Το τρίτο πρόβλημα ήταν το πρόσφατο το γεγονός, και ιδιαίτερα για την Κυπριακή οικονομία. Αυτό σημαίνει ότι για αρκετές των ΜΜΕ δεν ήταν ξεκάθαρες οι ακριβείς οικονομικές επιπτώσεις από την οικονομική κρίση, τουλάχιστον σε

μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Δεν μπόρεσε να εντοπιστεί η μόνιμη “ζημιά” σε αυτές τις επιχειρήσεις. Τελευταίο πρόβλημα που παρουσιάστηκε ήταν αυτό των περιορισμένων πληροφοριών που μπορούσε να υπάρξει πρόσβαση. Αυτό αφορούσε κυρίως τέσσερις ερωτήσεις που αφορούσε οικονομικά στοιχεία και πληροφορίες σχετικά με την ανεργία. Για αυτό το λόγο τα στοιχεία παρουσιάστηκαν ως απόψεις των συμμετεχόντων και όχι ως διασταυρωμένες πληροφορίες.

5.1 Μέρος Α: Η Ταυτότητα της ΜΜΕ

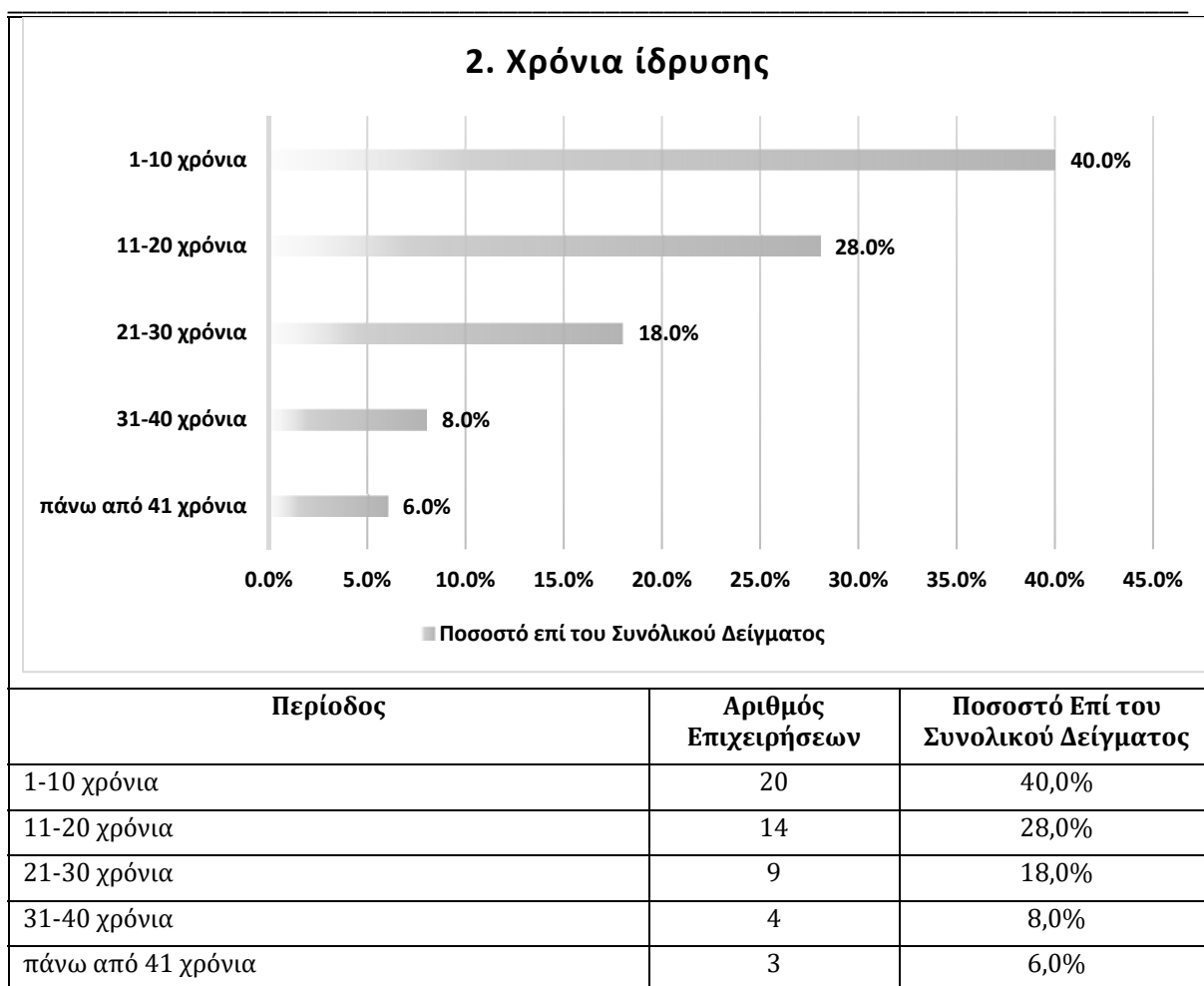
Ο στόχος του πρώτου μέρους του ερωτηματολογίου ήταν να καταγράψει, σε αρχικό στάδιο, τα χαρακτηριστικά του οργανισμού που αποδέχτηκε να συμμετάσχει στην έρευνα. Το μέρος αυτό του ερωτηματολογίου περιλάμβανε τέσσερις συνολικά ερωτήσεις οι απαντήσεις των οποίων θα αναλυθούν στην ενότητα αυτή.

Όπως καταδεικνύουν τα αποτελέσματα της ερώτησης σχετικά με τον τομέα δράσης των Κυπριακών ΜΜΕ, μπορούν να διαχωριστούν σε πέντε κυρίως κατηγορίες, οι τρεις κύριες κατηγορίες της Κυπριακής οικονομίας, και δύο υποστηρικτικές κατηγορίες.

Στις κύριες κατηγορίες είναι αυτές των υπηρεσιών, του λιανικού εμπορίου και των ακινήτων. Η κατηγορία των υπηρεσιών, και συμπεριλαμβάνει εταιρείες που δραστηριοποιούνται στις επαγγελματικές υπηρεσίες (λογιστικές, νομικές, και χρηματοοικονομικές), στις υπηρεσίες εκπαίδευσης (κυρίως ιδιωτικά φροντιστήρια), ταχυμεταφορών και αποθήκευσης, και υπηρεσίες εστίασης και τουρισμού. Ο συνολικός αριθμός που ανταποκρίθηκε στην έρευνα ήταν 21 ή το 42% του δείγματος. Σχετικά με αυτό το ποσοστό είναι εύλογο να ειπωθεί ότι αντικατοπτρίζει την Κυπριακή αγορά η οποία είναι κατά βάση παροχέας υπηρεσιών. Η δεύτερη κατηγορία αφορά τον τομέα του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, εκεί όπου συμμετέχουν συνολικά 13 επιχειρήσεις ή το 26%. Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτόν τον τομέα είναι κυρίως μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις κυρίως του λιανικού εμπορίου που διαχρονικά λειτουργούν στην Κύπρο με πάρα πολύ μικρό μέγεθος και κύκλο εργασιών. Η τρίτη κατηγορία είναι αυτή των ακινήτων. Σε αυτή την κατηγορία εντάχθηκαν εταιρείες που είτε διαχειρίζονται ακίνητα (μεσάζοντες) είτε εμπλέκονται στην ανάπτυξη τους. Το ποσοστό των επιχειρήσεων που συμμετέχουν σε αυτό τον τομέα της οικονομίας αφορά το 14% του δείγματος ή 7 επιχειρήσεις, αλλά το μέγεθος τους (όσον αφορά κύκλο εργασιών και εργατικό δυναμικό) είναι κατά πολύ μεγαλύτερο των υπολοίπων.

Οι υποστηρικτικές (είναι δόκιμο να λεχθεί) κατηγορίες είναι αυτές της μεταποίησης και των επικοινωνιών. Η κατηγορία της μεταποίησης, ή κατά κάποιο τρόπο της βιοτεχνίας της χώρας, η οποία περιορίζεται στο 14% του δείγματος, αντικατοπτρίζει την συρρίκνωση (και φυσιολογικά) του τομέα αυτού. Αυτό βέβαια σε καμία περίπτωση δεν μειώνει την σημασία του για την Κυπριακή οικονομία. Η πέμπτη και τελευταία κατηγορία είναι αυτή των μέσων ενημέρωσης είτε ηλεκτρονικών είτε έντυπων. Το ποσοστό που καταλαμβάνει η κατηγορία αυτή είναι στο 4% ή 2 επιχειρήσεις. Η σημασία του είναι, επίσης, σημαντική για την εύρυθμη λειτουργία της αγοράς. Η εξέλιξη αυτού του τομέα, σε συνδυασμό με την εξέλιξη της τεχνολογίας και κυρίως των επικοινωνιών, καταλαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερη αναγνώριση και αναμένεται να αυξήσει το ποσοστό του στην Κυπριακή οικονομία.

Η ερώτηση αυτή είχε ως στόχο να εντοπίσει την «ηλικία» των ΜΜΕ έτσι ώστε να εξαχθούν μερικά χρήσιμα συμπεράσματα για τον τρόπο που η διάρκεια ζωής της επιχείρησης μπορεί να διαδραματίσει κάποιο ρόλο στην αντοχή της στην οικονομική κρίση (βλέπετε τις επόμενες ενότητες). Τα αποτελέσματα αυτής της ερώτησης έχουν αρκετό ενδιαφέρον. Την μερίδα του λέοντος (με ποσοστό 40%) κατέχουν οι σχετικά νέες επιχειρήσεις, οι οποίες δημιουργήθηκαν είτε πριν το ξέσπασμα της κρίσης είτε κατά την διάρκεια αυτής. Συγκεκριμένα, οι 16 ή σε ποσοστό 80% των επιχειρήσεων αυτών ιδρύθηκαν τα τελευταία πέντε χρόνια με τομέα δραστηριοποίησης τις υπηρεσίες. Το 12,5% των εταιρειών αυτών δραστηριοποιείται στο χώρο της ενημέρωσης, το 12,5% στο χώρο της εκπαίδευσης, το 25% στο χώρο της εστίασης και ψυχαγωγίας, ενώ το 37,5% στο χώρο του λιανικού εμπορίου, ενώ το υπόλοιπο ενώ το υπόλοιπο 12,5% στο χώρο των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών. Το 20% των εταιρειών που ιδρύθηκαν εντός της περασμένης δεκαετίας, δημιουργήθηκαν μεταξύ 5 και 10 χρόνων, με τον τομέα των ακινήτων να έχει σχεδόν την αποκλειστικότητα σε αυτό τον τομέα, με 75% ή 3 επιχειρήσεις, ενώ μια επιχείρηση που δημιουργήθηκε το δεύτερο μισό της δεκαετίας

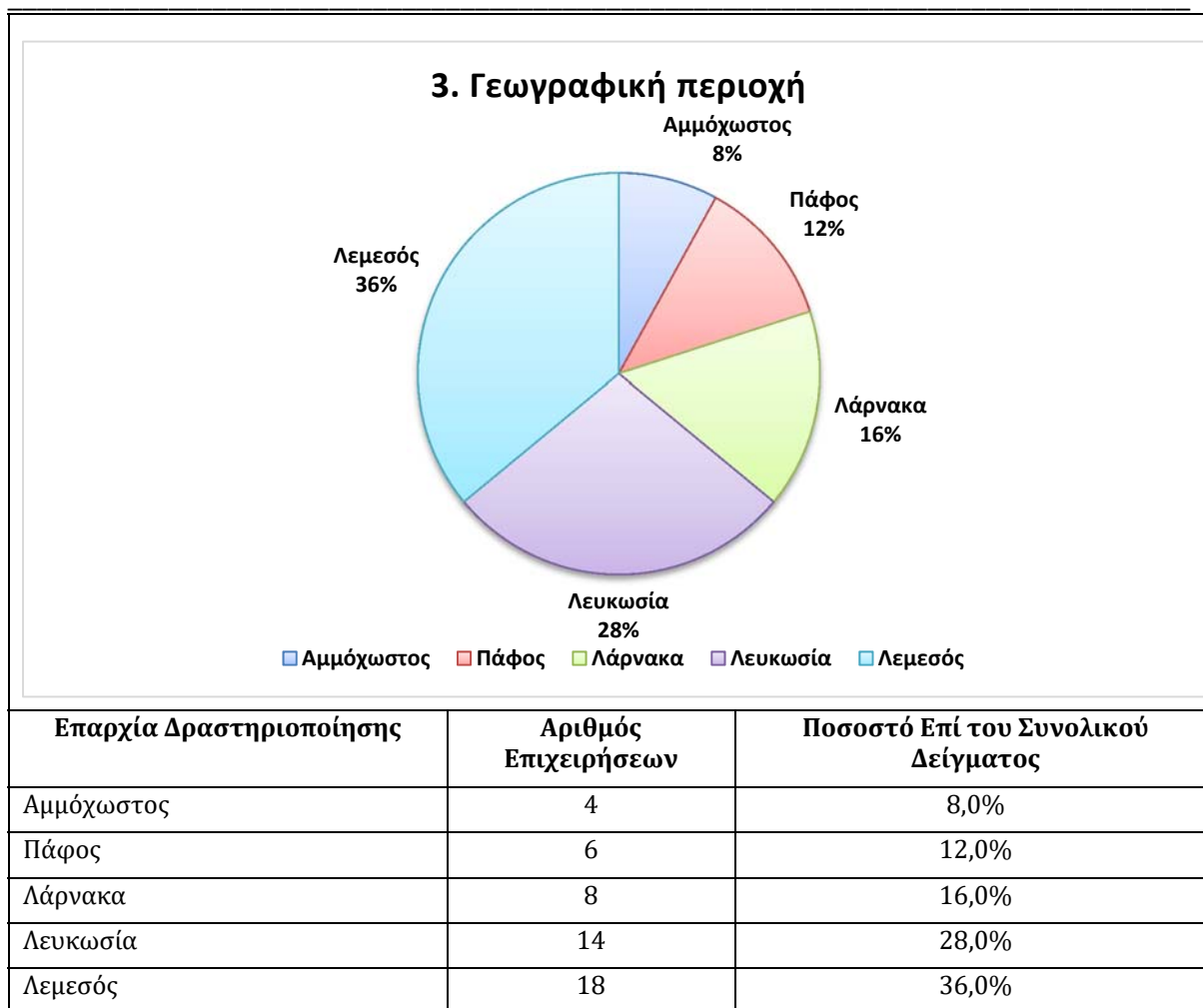
δραστηριοποιείται στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών. Ο διαχωρισμός αυτός είναι σημαντικός για να εντοπιστεί τις επιχειρήσεις που δημιουργήθηκαν κατά την διάρκεια της κρίσης και αυτές λίγο πριν το ξέσπασμα της.

Οι επιχειρήσεις που δημιουργήθηκαν την δεκαετία κυρίως του '90 και στις αρχές του 2000 ακολουθούν σε ποσοστό, με αυτό να αγγίζει το 18% ή 14 επιχειρήσεις. Σε αυτή την κατηγορία συμπεριλαμβάνονται εταιρείες που προέρχονται κατά 28,60% από τον τομέα των ακινήτων (διαχείρισης και ανάπτυξης ακινήτων), κατά 21,43% από τις υπηρεσίες εστίασης και ψυχαγωγίας, το 14,29% από το χώρο των μεταφορών και αποθήκευσης, το 14,29% από το χώρο των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών, ενώ το υπόλοιπο 21,42% από τον χώρο του λιανικού εμπορίου.

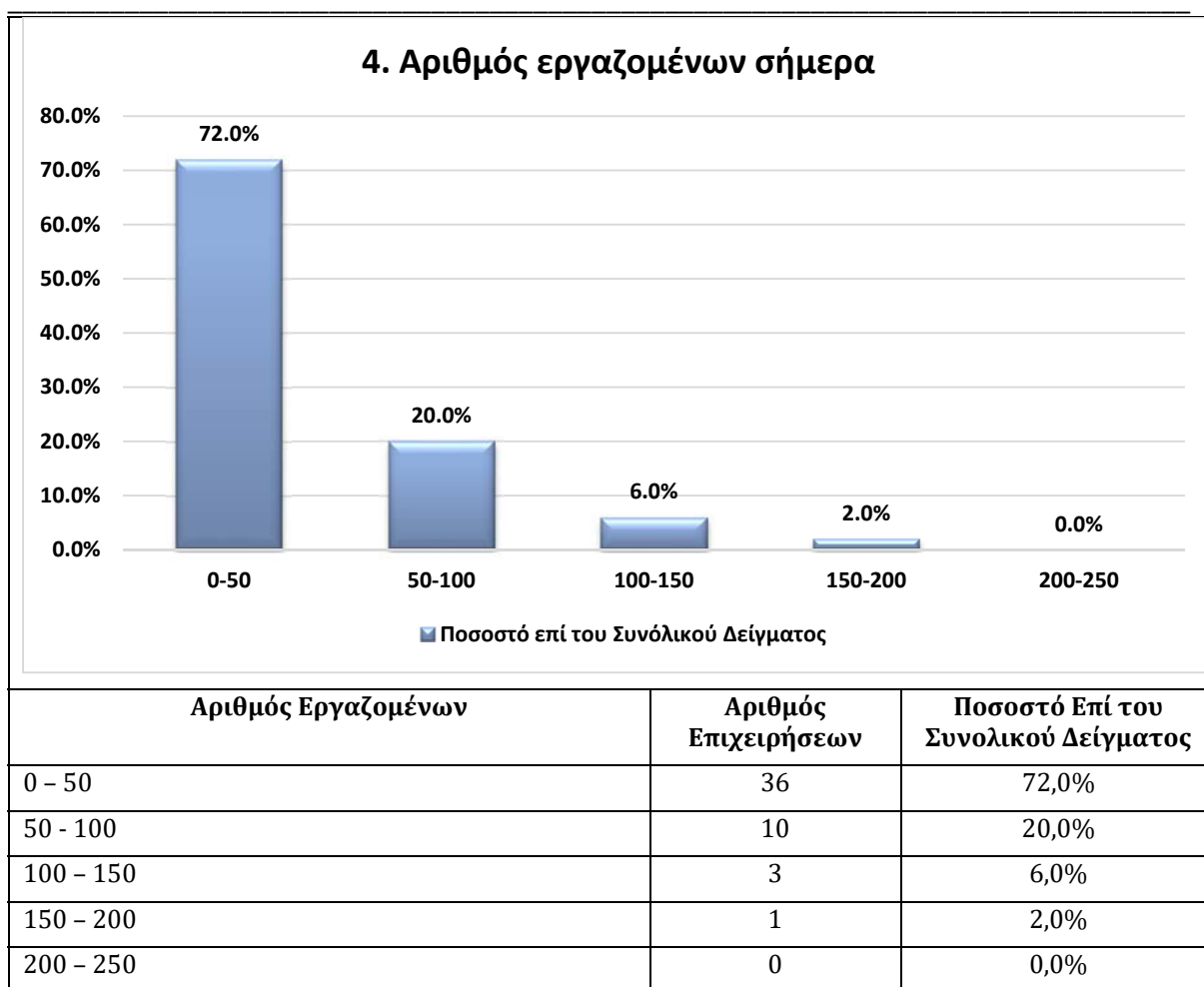
Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Κυπριακή αγορά και η ηλικία τους κυμαίνεται από 21 μέχρι 40 χρόνια καταλαμβάνουν ένα ποσοστό της τάξεως του 26% ή 13 επιχειρήσεις. Αυτή η κατηγορία είναι σημαντική καθώς μπορούν να εντοπιστούν οι καθιερωμένες στο Κυπριακό χώρο επιχειρήσεις και πώς το μέγεθος αυτό μεταβάλλεται διαχρονικά (βλέπετε πιο την ερώτηση 4). Οι εταιρείες αυτές κατά 38,46% δραστηριοποιούνται στον χώρο των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών, κατά 38,46% στο χώρο της μεταποίησης και κατά 23,07% στον χώρο του λιανικού εμπορίου.

Στην Κυπριακή οικονομία υπάρχουν εταιρείες που δραστηριοποιούνται για χρόνια και συνέβαλαν, ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα του 1974, στην ανάκαμψη και εδραίωση της οικονομίας. Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, συμμετείχαν συνολικά 3 επιχειρήσεις ή 6% του δείγματος, και η ηλικία τους ξεπερνά τα 40 χρόνια. Οι δύο εξ αυτών δραστηριοποιούνται στο τομέα της μεταποίησης ενώ η μία στον τομέα του λιανικού εμπορίου.

Τα αποτελέσματα αυτής της ερώτησης είναι ιδιαίτερα χρήσιμη και διαγράφει κατά κάποιο τρόπο την μετατόπιση της Κυπριακής οικονομίας από την περίοδο ίδρυσης της. Δηλαδή, από μεταποιητική οικονομία σε μια οικονομία παροχής υπηρεσιών. Τα αποτελέσματα αυτά θα είναι χρήσιμα για την ανάλυση που ακολουθεί στις επόμενες ερωτήσεις που τέθηκαν για απάντηση.

Η ερώτηση αυτή σκοπό είχε την καταγραφή της γεωγραφικής διασποράς των ΜΜΕ στην Κυπριακή επικράτεια. Η πλειοψηφία των ΜΜΕ που συμμετείχαν στην έρευνα δραστηριοποιούνται στην Λεμεσό, με ένα ποσοστό της τάξεως του 36% ή 18 επιχειρήσεις, ενώ δεύτερη έρχεται η Λευκωσία με ποσοστό 28% ή 14 επιχειρήσεις. Το υπόλοιπο ποσοστό διαμοιράζεται στην Λάρνακα (16%), η Πάφος (12%) και τελευταία η Αμμόχωστος (8%). Τα αποτελέσματα αυτά απεικονίζουν κατά κάποιον τρόπο την οικονομία της Κύπρου, όπου λειτουργούν δύο κυρίως επιχειρηματικά κέντρα, αυτά της Λεμεσού και της Λευκωσίας, και οι υπόλοιπες τρεις επαρχίες να εστιάζονται περισσότερο στις τουριστικές δραστηριότητες.

Η τέταρτη κατά σειρά ερώτηση του ερωτηματολογίου είχε σκοπό να ταυτοποιήσει κατά πόσο η επιχειρήσεις που συμμετείχαν εντάσσονται στον ορισμό και ικανοποιούν τα χαρακτηριστικά για να καθοριστούν ως ΜΜΕ. Την μερίδα του λέοντος κατέχουν οι μικρές επιχειρήσεις, δηλαδή αυτές που έχουν μέγεθος εργατικού δυναμικού από 1 μέχρι 50 εργαζομένους, με ποσοστό 72% ή 36 επιχειρήσεις. Το 2,78% των επιχειρήσεων με αυτό το μέγεθος εργατικού δυναμικού αφορά επιχειρήσεις που δραστηριοποιείται στον τομέα της ενημέρωσης και επικοινωνίας, το 2,78% στον τομέα των μεταφορών και αποθήκευσης, το 5,56% στην εκπαίδευση, το 8,33% στα ακίνητα και κατασκευές, το 11,11% στον τομέα της μεταποίησης, το 19,44% αφορά επιχειρήσεις εστίασης και ψυχαγωγίας, ενώ το ίδιο ποσοστό αφορά επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών, και τέλος το 30,56% είναι εταιρείες του λιανικού και χονδρικού εμπορίου. Οι επιχειρήσεις αυτές είχαν μέσο όρο ετών λειτουργίας στην Κυπριακή αγορά τα 15 έτη, με την πλειονότητα τους να είναι σχετικά νέες σε ηλικία επιχειρήσεις.

Το 20% των επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα έχουν μέγεθος εργατικού δυναμικού από 51 μέχρι 100 άτομα. Οι επιχειρήσεις αυτές δραστηριοποιούνται στον τομέα των ακινήτων (30%), μεταποίησης (20%), λιανικό και χονδρικό εμπόριο (20%), ενημέρωση και επικοινωνία (10%), μεταφορές και αποθήκευση (10%), και υπηρεσίες (10%). Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο μέσος όρος ετών λειτουργίας των επιχειρήσεων με το συγκεκριμένο μέγεθος εργατικού δυναμικού δεν ξεπερνούσε τα 10 χρόνια.

Στις εταιρείες με εργατικό δυναμικό που κυμαίνεται από 101 μέχρι 150 άτομα εντάσσονται 3 συνολικά ΜΜΕ ή ποσοστό της τάξεως του 6% του συνολικού δείγματος. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν μία εταιρεία που δραστηριοποιείται στον τομέα των υπηρεσιών, μία στην μεταποίηση και μία στον τομέα των ακινήτων. Ο μέσος όρος ηλικίας των επιχειρήσεων που εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία ήταν τα 15 έτη.

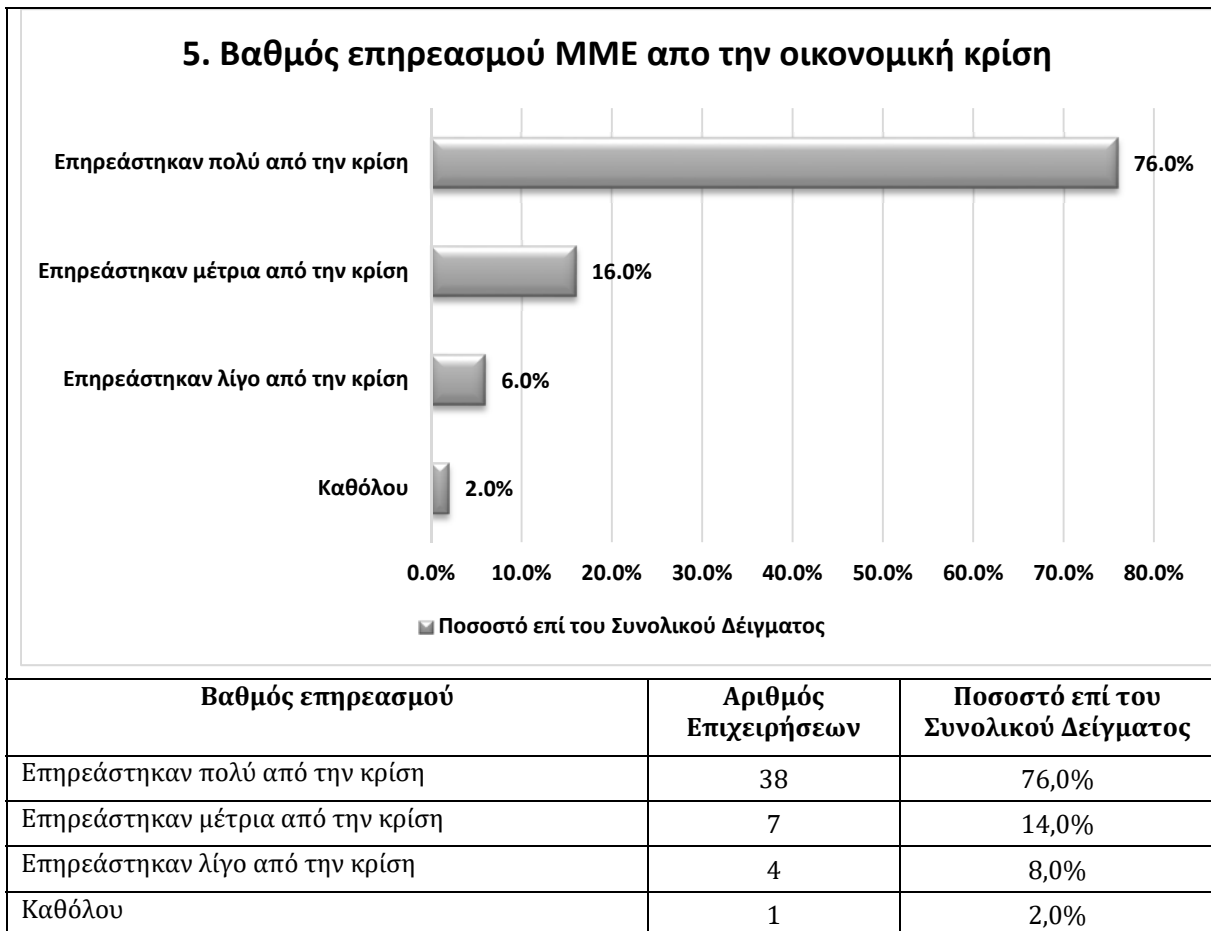
Είναι αρκετά ενδιαφέρον το γεγονός ότι μόνο μια εταιρεία είχε εργατικό δυναμικό που να ξεπερνά τα 150 άτομα, και δραστηριοποιείτο στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών. Η παρουσία της εταιρείας που είχε αυτό το μέγεθος εργατικού δυναμικού ξεπερνούσε τα 20 χρόνια.

Τα αποτελέσματα αυτής της ερώτησης καταδεικνύουν μια πολύ σημαντική πραγματικότητα σχετικά με την Κυπριακή οικονομία. Αυτή η πραγματικότητα δεν είναι άλλη από το γεγονός ότι οι περισσότερες των ΜΜΕ είναι πολύ μικρές, οικογενειακές κυρίως επιχειρήσεις, με το μέγεθος τους (όσον αφορά το εργατικό τους δυναμικό) να παραμένει σταθερό καθ' όλη την διάρκεια της ύπαρξης τους. Είναι εύλογο, επίσης, να θεωρηθεί ότι αποτελεί ένα από τα στοιχεία που στοίχησαν κατά κάποιο τρόπο στην Κυπριακή οικονομία στον τομέα της ανεργίας, κάτι που θα αναλυθεί στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

5.2 Μέρος Β: Οι επιπτώσεις από την κρίση και τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ΜΜΕ

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου αποσκοπούσε στον εντοπισμό των επιπτώσεων που είχε η οικονομική κρίση στις Κυπριακές ΜΜΕ και τον τρόπο που αυτές επηρεάστηκαν. Τα αποτελέσματα που εξάχθηκαν από τις απαντήσεις ήταν ιδιαίτερα

σημαντικά καθώς συλλέχθηκαν σημαντικά στοιχεία για αυτό τον τομέα της Κυπριακής οικονομίας.

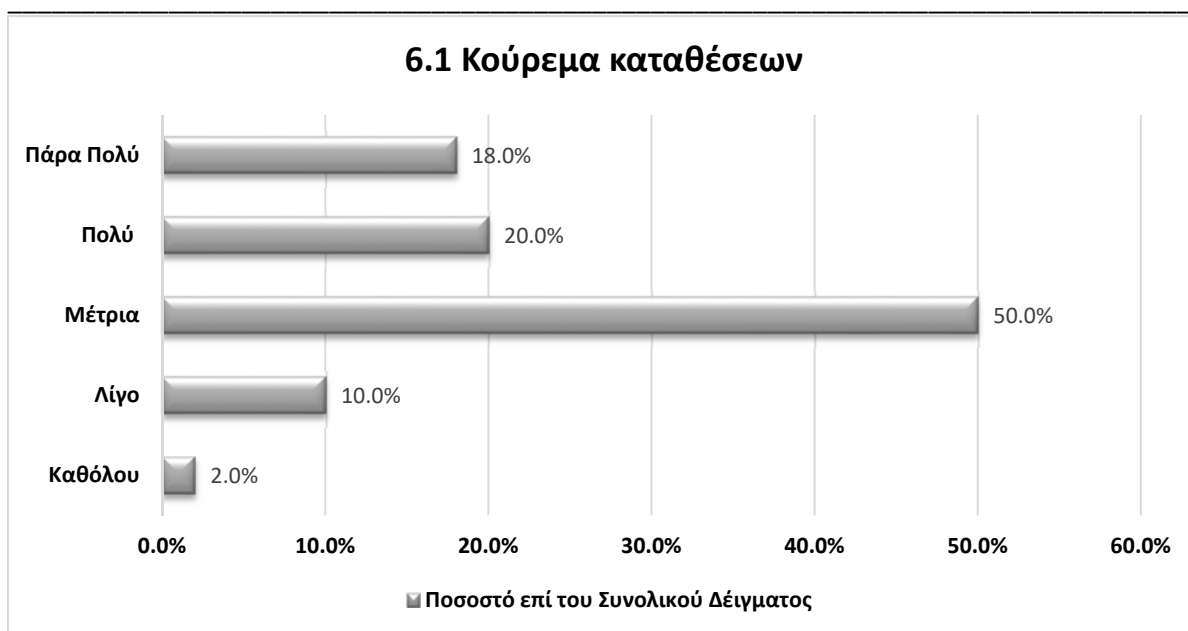

Η ερώτηση αυτό αποσκοπούσε στον τρόπο που οι ίδιες οι επιχειρήσεις αντιλαμβάνονται της επιπτώσεις που είχαν και τον τρόπο που επηρεάστηκαν από την οικονομική κρίση, βάση πάντα των οικονομικών τους στοιχείων κατά την περίοδο. Ένα συντριπτικό ποσοστό του δείγματος, της τάξεως του 76% δήλωσε ότι επηρεάστηκε πολύ από την οικονομική κρίση. Οι επιχειρήσεις που δήλωσαν αυτή την επιλογή δραστηριοποιούνταν στον τομέα του λιανικού και χονδρικού εμπορίου (26,32%), των ακινήτων και κατασκευών (18,42%), της μεταποίησης (18,42%), των υπηρεσιών (13,16%), της εστίασης και ψυχαγωγίας (10,53%), εκπαίδευσης (5,26%), ενημέρωσης και επικοινωνίας (5,26%), και τέλος μεταφορών και αποθήκευσης (2,63%). Ο μέσος όρος εργατικού δυναμικού των επιχειρήσεων που επηρεάστηκαν πολύ από την κρίση ήταν 45 άτομα και η μέση ηλικία τους τα 15 έτη.

Οι επιχειρήσεις που δήλωσαν ότι η οικονομική κρίση είχε μέτρια επίδραση στα αποτελέσματά τους ήταν συνολικά 7 ή το 14% του δείγματος. Δύο επιχειρήσεις από το λιανικό εμπόριο, δύο από τον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών, δύο από τον τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας, και μια από τον τομέα της ενημέρωσης επηρεάστηκαν σε μέτριο βαθμό από την οικονομική κρίση. Το μέσο εργατικό δυναμικό των επιχειρήσεων αυτό ήταν στα 110 άτομα και η μέση ηλικία τους τα 24 έτη.

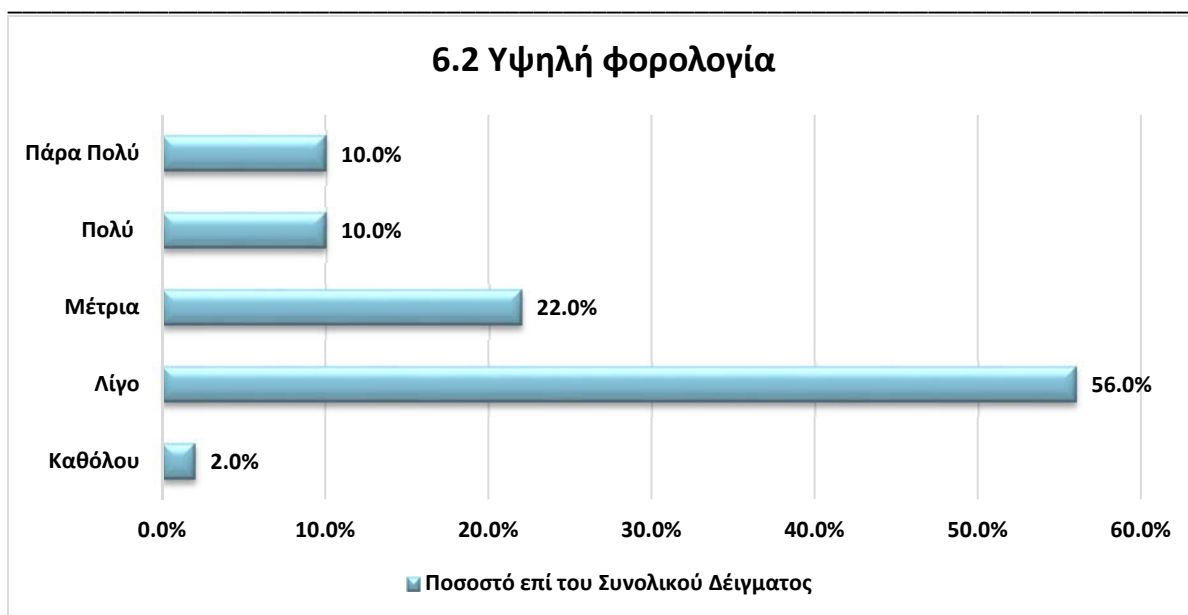
Συνολικά πέντε επιχειρήσεις δήλωσαν ότι επηρεάστηκαν λίγο ή καθόλου από την οικονομική κρίση. Τρεις επιχειρήσεις από τον τομέα των υπηρεσιών, μία τον τομέα της εστίασης, και μια από το λιανικό και χονδρικό εμπόριο εντάσσονται στις επιχειρήσεις που η οικονομική κρίση επηρέασε λίγο ή καθόλου τις λειτουργίες τους. Το μέσο εργατικό δυναμικό τους ήταν στα 90 άτομα και η μέση ηλικία τους τα 19 έτη.

Τα αποτελέσματα που λήφθηκαν από αυτή την ερώτηση οδηγούν σε αρκετά χρήσιμα συμπεράσματα. Οι εταιρείες που ασχολούνται με τον τομέα των ακινήτων δέχθηκαν ισχυρό πλήγμα από την οικονομική κρίση ενώ οι εταιρείες που προσφέρουν λογιστικές και νομικές υπηρεσίες δεν επηρεάστηκαν στον ίδιο βαθμό, με τις υπόλοιπες κατηγορίες να επηρεάστηκαν πολύ ή μέτρια από την οικονομική κρίση. Το δεύτερο συμπέρασμα είναι το γεγονός ότι η οικονομική κρίση επηρέασε ολόκληρο το φάσμα των ΜΜΕ ανεξαρτήτως τομέα δράσης. Το τρίτο συμπέρασμα αφορά την ηλικία των ΜΜΕ, καθώς οι πιο «νεαρές» επιχειρήσεις δέχθηκαν μεγαλύτερους κραδασμούς από την κρίση, ενώ οι ΜΜΕ μεγαλύτερης ηλικίας επηρεάστηκαν σε μικρότερο βαθμό.

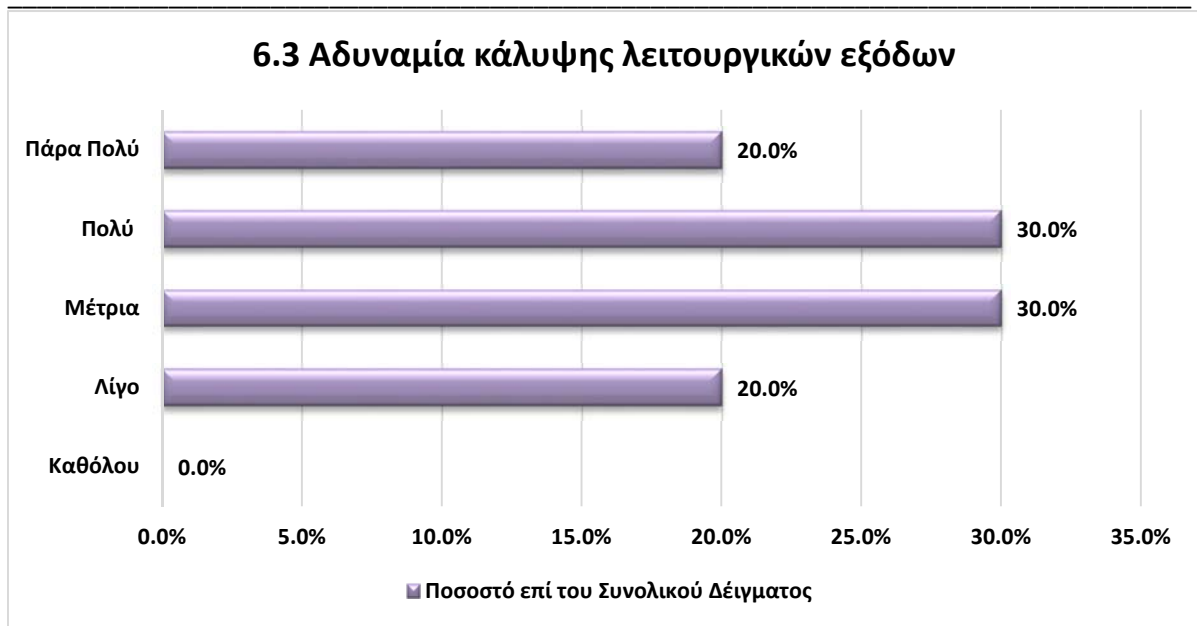

Η ερώτηση αυτή αποσκοπούσε στον εντοπισμό και την αξιολόγηση των γεγονότων που συνέβησαν στην Κυπριακή οικονομία και το πόσο αρνητικά επηρέασαν τις λειτουργίες των ΜΜΕ. Τα αποτελέσματα καταγράφουν με ξεκάθαρο τρόπο τι από αυτά που συνέβησαν επηρέασαν περισσότερο ή λιγότερο τις Κυπριακές ΜΜΕ. Οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν την κάθε μία από τις επιλογές που τους δόθηκαν.

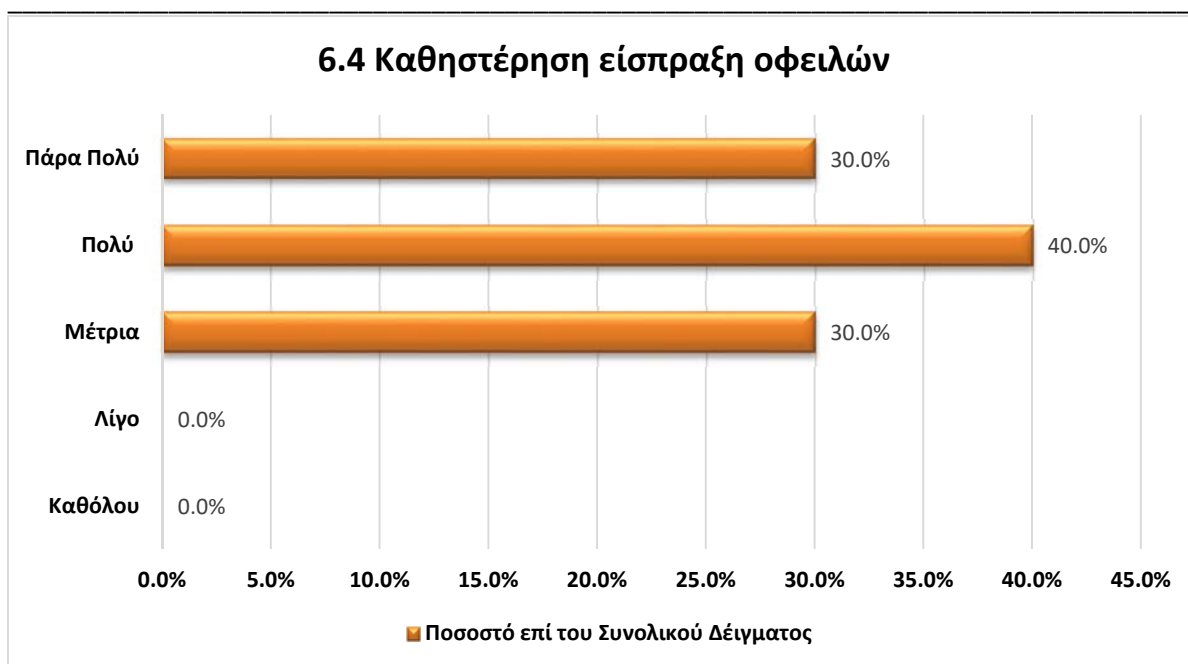
Η πρώτη αιτία που κλήθηκαν να αξιολογήσουν οι ερωτηθέντες ήταν αυτή του κουρέματος των καταθέσεων το 2013. Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων (88%) δήλωσε ότι επηρεάστηκε από μέτρια ως πάρα πολύ από αυτό το γεγονός, με το 50% να επηρεάζεται σε μέτριο βαθμό από το κούρεμα καταθέσεων. Περισσότερο επηρεάστηκαν οι ΜΜΕ του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, των ακινήτων, της μεταποίησης, ενώ σε μικρότερο βαθμό οι ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στο τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών. Αξίζει να αναφερθεί ότι οι ΜΜΕ που δήλωσαν ότι επηρεάστηκαν λίγο ή καθόλου από το κούρεμα δραστηριοποιούνται εξ ολοκλήρου στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών.

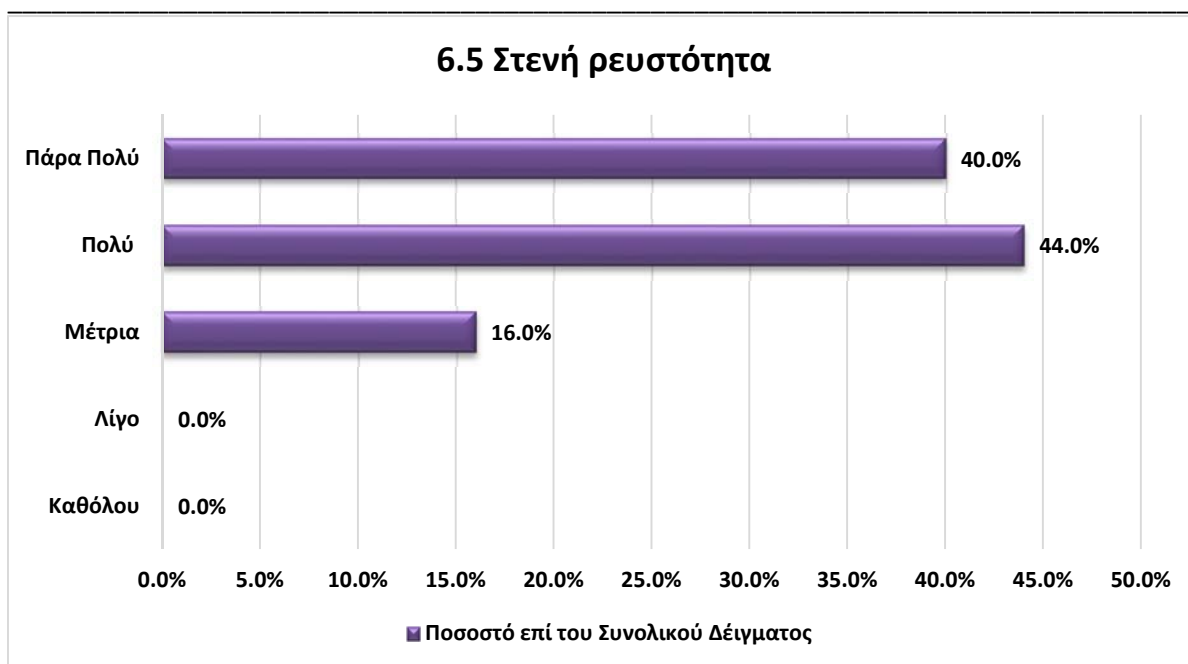
Η δεύτερη αιτία που αξιολόγησαν ήταν αυτή της υψηλής φορολογίας. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι οι Κυπριακές ΜΜΕ δεν επηρεάστηκαν σημαντικά από την μεταβολή στην φορολόγηση τους αφού η πλειοψηφία τους (78%) επηρεάστηκε σε μέτριο ως λίγο βαθμό. Αυτό αντικατοπτρίζει το γεγονός ότι παρόλη την έντονη πίεση εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που δέχθηκε η Κυπριακή οικονομία η φορολόγηση των επιχειρήσεων δεν αυξήθηκε σημαντικά. Πρέπει να σημειωθεί ότι σε μεγαλύτερο βαθμό επηρεάστηκαν οι επιχειρήσεις που ασχολούνται με το χονδρικό και λιανικό εμπόριο και εισάγουν προϊόντα από το εξωτερικό.

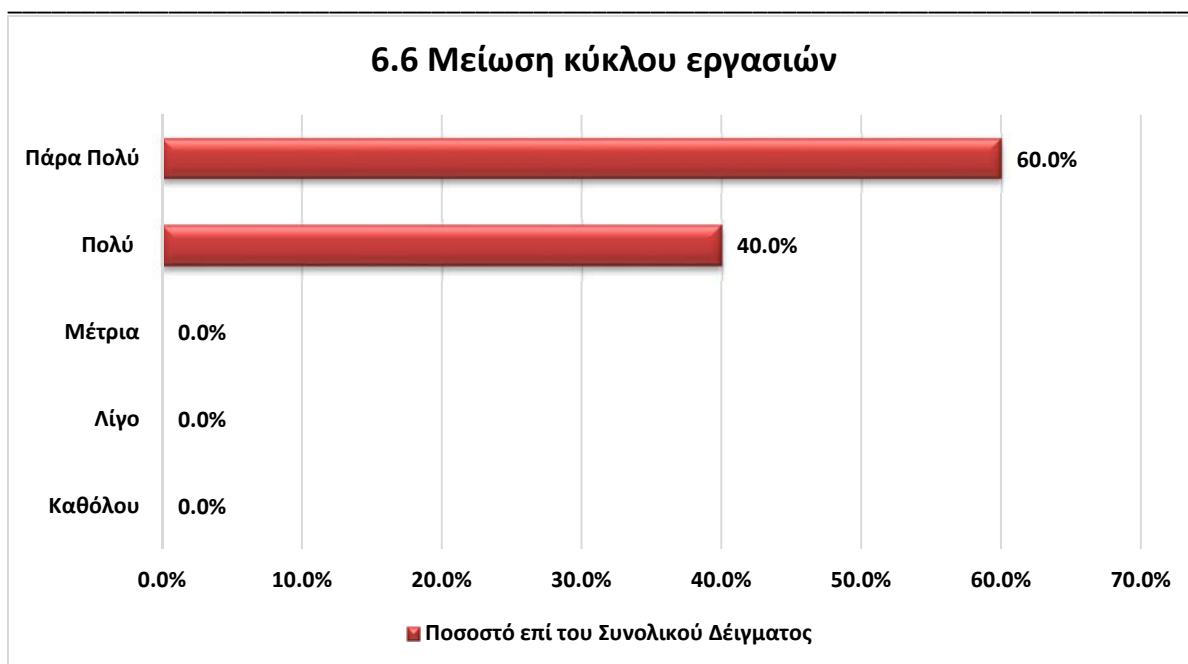
Η τρίτη αιτία που αξιολογήθηκε ήταν αυτή της αδυναμίας κάλυψης των λειτουργικών εξόδων. Η αιτία αυτή στοχεύει στην λειτουργισμότητα που είχαν οι ΜΜΕ την υπό εξέταση περίοδο. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από την κρίση ήταν αυτό του περιορισμού της παραγωγής των ΜΜΕ καθώς αυτές αδυνατούσαν να καλύψουν τα λειτουργικά τους έξοδα, κάτι που ήταν απότοκο της στενής ρευστότητας της αγοράς (βλέπετε στις επόμενες αιτίες) και της έλλειψης εμπιστοσύνης μεταξύ των συμμετεχόντων στις αγορές. Το 80% τω επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα επηρεάστηκε από μέτρια ως πάρα πολύ από αυτό το γεγονός και συρρίκνωσε τις δραστηριότητες του για να ανταπεξέλθει από την κρίση. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι καμία εταιρεία δεν επηρεάστηκε καθόλου από αυτή την αιτία, ενώ οι ΜΜΕ που δήλωσαν ότι επηρεάστηκαν λίγο από αυτή την αιτία δραστηριοποιούνται εξ ολοκλήρου στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών.

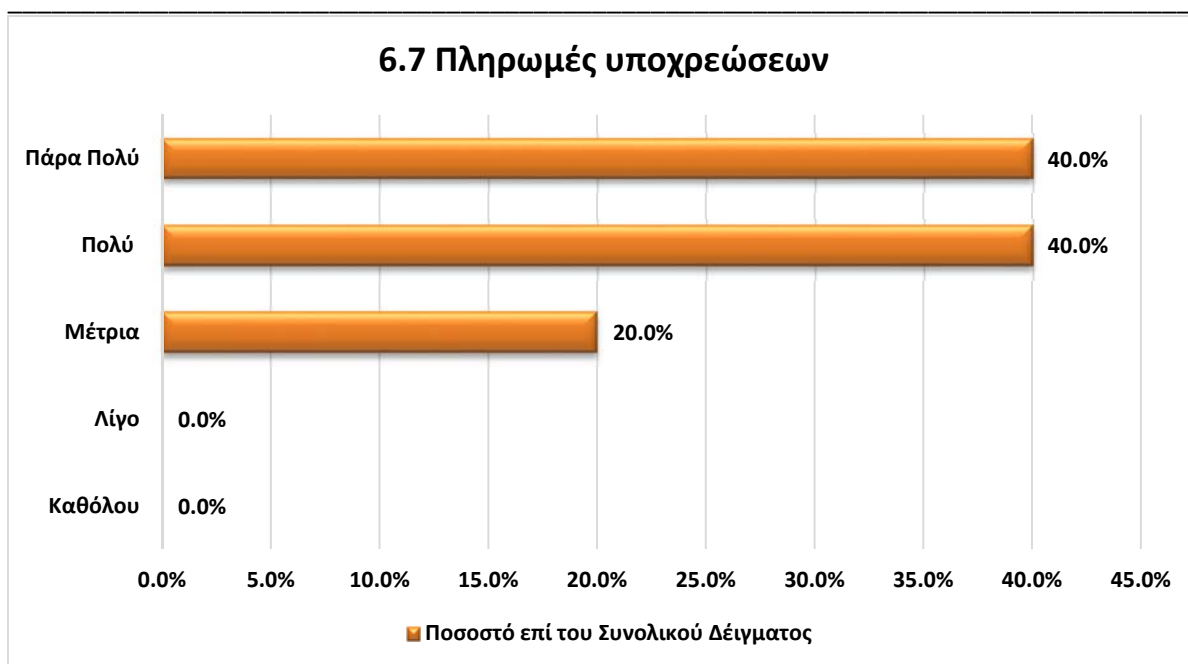
Ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που είχαν οι ΜΜΕ, αλλά και η οικονομία γενικότερα, ήταν η εισπρακτική τους ικανότητα που επηρεάστηκε σημαντικά από το κλίμα αβεβαιότητας της αγοράς. Η αιτία αυτή βρίσκεται στην καρδιά του προβλήματος αρκετών πτωχεύσεων που καταγράφηκαν την περίοδο (βλέπετε κεφάλαιο 3) και όπως απεικονίζουν τα αποτελέσματα της αξιολόγησης από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, θεωρείται από τις πιο σημαντικές αιτίες που προκάλεσαν αρνητικό αντίκτυπο στις λειτουργίες τους. Η εισπρακτική ικανότητα των όλων των ΜΜΕ που συμμετείχαν στο δείγμα χειροτέρευσε κατά την υπό εξέταση περίοδο, που σε συνδυασμό με την στενή ρευστότητα της αγοράς (βλέπετε επόμενη αιτία), δημιούργησαν ένα μείγμα περιορισμού της παραγωγικότητας τους και της κερδοφορίας τους.

Στο κεφάλαιο 3 αναφέρθηκε ότι η στενή ρευστότητα που δημιουργήθηκε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης επηρέασε τις λειτουργίες των ΜΜΕ. Στενή ρευστότητα δεν υπήρξε μόνο από την μειωμένη πίστωση που προσφερόταν από τις τράπεζες αλλά και από την μειωμένη πίστωση που υπήρξε μεταξύ των συμμετεχόντων στις αγορές, δηλαδή μεταξύ των επιχειρήσεων. Το γεγονός αυτό πέραν από τον περιορισμό της ανάπτυξης των επιχειρήσεων αυτών προκαλούσε και προκαλεί ακόμα περιορισμό στις λειτουργίες των ΜΜΕ, οι οποίες ούτως ή άλλως (εξαιτίας του μικρού τους μεγέθους) έχουν περιορισμένες επιλογές χρηματοδότησης. Τα αποτελέσματα στην αξιολόγηση της αιτίας αυτής δείχνουν του λόγου του αληθές. Όλες οι ΜΜΕ επηρεάστηκαν αρνητικά από την στενή ρευστότητα της αγοράς κάτι που είχε αρνητικές επιπτώσεις στις λειτουργίες τους.

Οι προαναφερθέντες αιτίες που αξιολογήθηκαν φυσικό επόμενο έχουν την μείωση στον κύκλο εργασιών. Μείωση στον κύκλο εργασιών τους κατέγραψαν όλες οι ΜΜΕ που συμμετείχαν στην έρευνα. Σε συνδυασμό με το τι καταγράφηκε πιο πάνω οι αιτίες ποικίλουν και κυμαίνονται στην μείωση της κατανάλωσης των ίδιων των επιχειρήσεων (αδυναμία κάλυψης λειτουργικών εξόδων) μέχρι την μειωμένη πρόσβαση στην ρευστότητα (στενή ρευστότητα). Κοινή συνισταμένη όλων καθορίζεται η μείωση στην παραγωγική δραστηριότητα των ΜΜΕ, αλλά και των άλλων επιχειρήσεων που υπήρξε στην αγορά κατά την περίοδο.

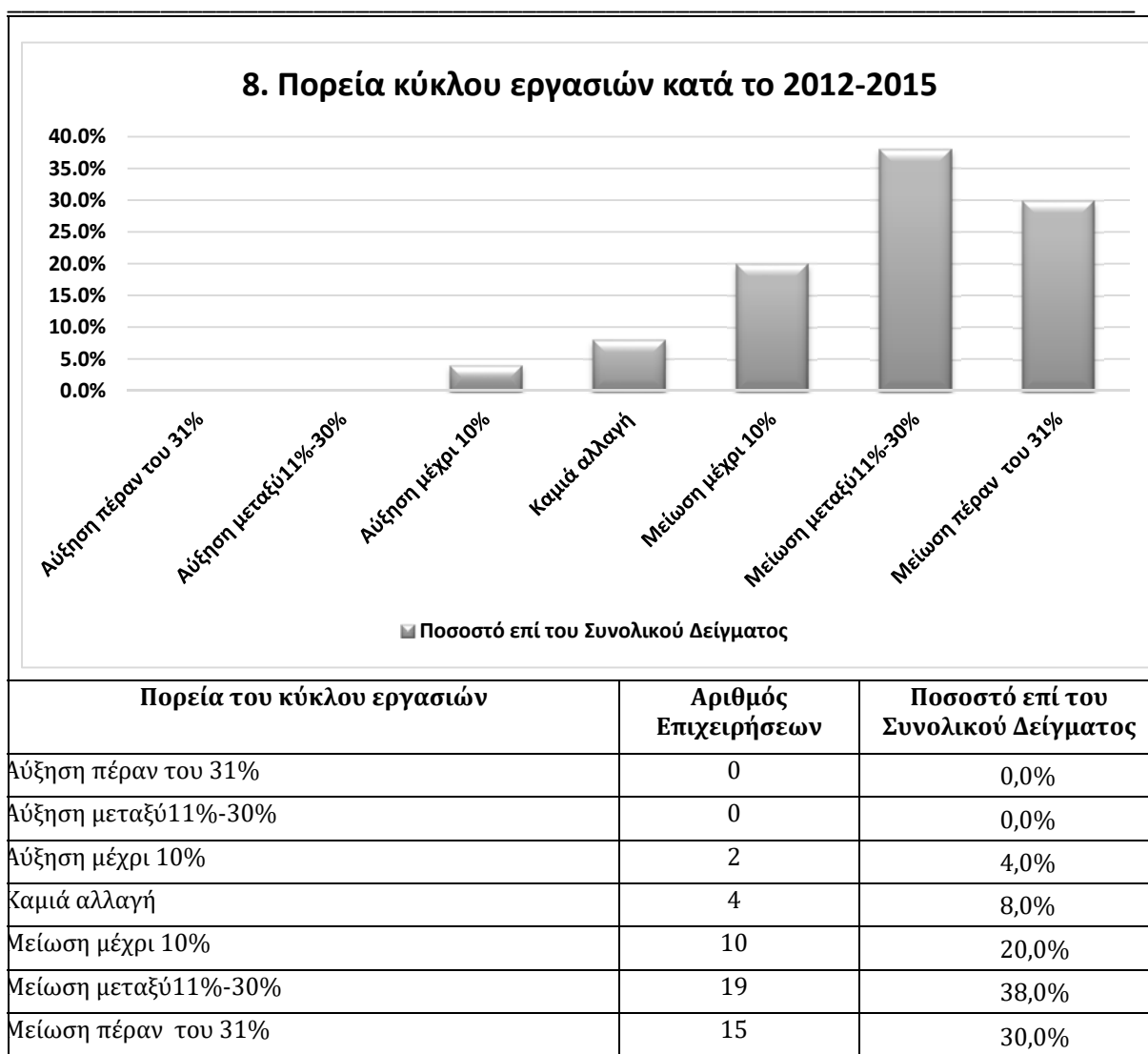

Η τελευταία αιτία, αλλά και απότοκο των προαναφερθέντων αιτιών, που κλήθηκαν να αξιολογήσουν οι ερωτηθέντες ήταν αυτή της αδυναμίας τους για αποπληρωμές των υποχρεώσεων τους έναντι τρίτων. Σε αυτό τον τομέα οι ΜΜΕ αντιμετώπισαν σημαντικά προβλήματα και καθορίζεται ως η αιτία για την αυξημένη στενότητα στην ρευστότητα της αγοράς. Όλες οι ΜΜΕ δήλωσαν ότι επηρεάστηκαν από μέτρια ως πάρα πολύ σε αυτό το κομμάτι.

Σε γενικές γραμμές η ερώτηση αποσκοπούσε στην αξιολόγηση των κυριότερων προβλημάτων – αιτιών που είχαν να αντιμετωπίσουν και προκάλεσαν προβλήματα τόσο στην λειτουργία τους όσο και στην βιωσιμότητα τους. Οι τρεις κυριότερες αιτίες που καθορίστηκαν ήταν αυτές της στενής ρευστότητας που υπήρξε στην αγορά, κάτι που χειροτέρευσε την εισπρακτική ικανότητα των ΜΜΕ κατά την περίοδο, η μείωση που κατέγραψαν στον κύκλο εργασιών τους και η αδυναμία τους να αποπληρώσουν τις οφειλές τους είτε προς τις τράπεζες, είτε προς το κράτος, είτε ακόμα και προς τις άλλες επιχειρήσεις. Αυτή η ερώτηση και τα αποτελέσματα αυτής απεικονίζουν με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο τις αλυσιδωτές επιδράσεις, αλλά και αντιδράσεις, μεταξύ των κυριότερων προβλημάτων που δημιουργεί μια οικονομική αβεβαιότητα.

Η ερώτηση αυτή αποσκοπούσε στην καταγραφή της χρονιάς που επηρεάστηκαν περισσότερο κατά την υπό εξέταση περίοδο. Το 80% επιχειρήσεων δήλωσαν ότι πλήγηκαν περισσότερο κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 2013-2014, περίοδο που η Κυπριακή οικονομία δέχθηκε τα πρώτα μέτρα λιτότητας. Ο τομέας του λιανικού και χονδρικού εμπορίου πλήγηκε περισσότερο κατά την περίοδο, αφού και οι 13 επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν την περίοδο αυτή ως την χειρότερη για τις λειτουργίες τους. Επίσης, και οι 14 επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα των ακινήτων και στον τομέα της μεταποίησης καθόρισαν την ίδια περίοδο ως την χειρότερη τους. Οι υπόλοιπες επιχειρήσεις που δήλωσαν το 2013-2014 ως την χειρότερη τους κατά την διάρκεια της κρίσης, 5 δραστηριοποιούνται στον τομέα των υπηρεσιών, 4 στον τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας, 2 στην εκπαίδευση, 1 από τις μεταφορές και 1 από τον τομέα της ενημέρωσης και επικοινωνίας. Στο 2012 επηρεάστηκαν κυρίως 3 ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών, ενώ το 2015 επηρεάστηκαν περισσότερο, 3 επιχειρήσεις από τον τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας, 2 από τον τομέα των υπηρεσιών, 1 από τον τομέα των μεταφορών και 1 από τον τομέα της ενημέρωσης και επικοινωνιών.

Η ερώτηση αυτή είχε ως στόχο να καταγράψει με ποσοστό την μέση μεταβολή στον κύκλο εργασιών των ΜΜΕ κατά την υπό εξέταση περίοδο. Σημαντικό στοιχείο που εξάγεται από αυτή την ερώτηση είναι το γεγονός ότι καμία ΜΜΕ δεν κατέγραψε αύξηση του κύκλου εργασιών της, με εξαίρεση μόνο δύο ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών εξ ολοκλήρου. Η μια εκ των δύο μάλιστα έχει μέγεθος εργατικού δυναμικού πέραν των 150 ατόμων.

Καμιά μεταβολή στον κύκλο εργασιών τους κατέγραψαν 4 μόνο ΜΜΕ 3 εκ των οποίων δραστηριοποιούνται στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών και η τέταρτη στον τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας.

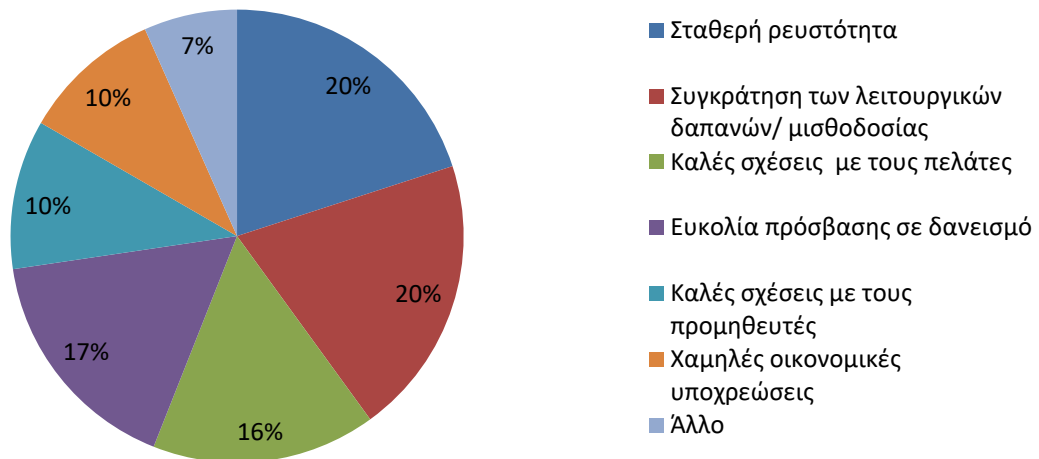
Μείωση μεταξύ 1% μέχρι 30% κατέγραψαν συνολικά 29 ΜΜΕ ή το 58% του δείγματος. Οι περισσότερες επιχειρήσεις προέρχονται από τον τομέα του λιανικού και χονδρικού εμπορίου (24,1%) και από τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας (20,7%). Σε αυτή την

κατηγορία εντάσσονται, επίσης, επιχειρήσεις από τον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών (17,2%), της μεταποίησης (10,3%), ακίνητα και κατασκευές (6,9%), εκπαίδευση (6,9%), ενημέρωση και επικοινωνία (6,9%) και μεταφορές και αποθήκευσης (6,9%).

Την σημαντικότερη μείωση στον κύκλο εργασιών τους, πέραν του 30% κατέγραψαν επιχειρήσεις που προέρχονται από τρεις τομείς. Ο πρώτος είναι αυτός των ακινήτων με ποσοστό 40% των επιχειρήσεων που κατέγραψαν αυτή την μείωση. Ο δεύτερος είναι αυτός του λιανικού και χονδρικού εμπορίου με 33,3% των επιχειρήσεων με αυτή την μείωση και τέλος ο τρίτος τομέας είναι αυτός της μεταποίησης με ποσοστό 26,7%.

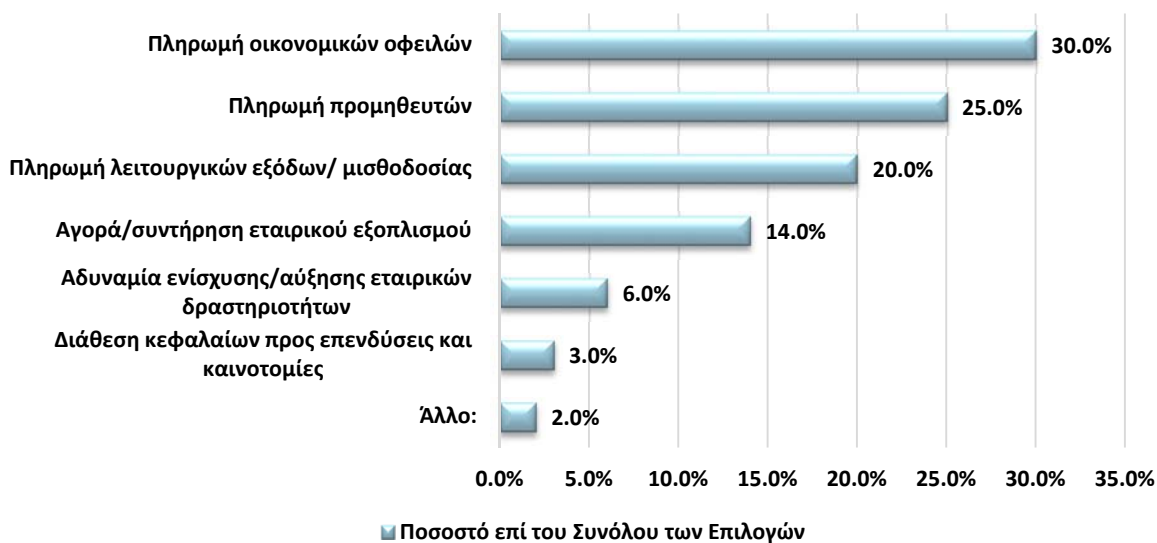
Σημαντικό συμπέρασμα από τα αποτελέσματα της ερώτησης αυτής είναι το γεγονός ότι σχεδόν καμία ΜΜΕ δεν κατέγραψε αύξηση στον κύκλο εργασιών της. Είναι ένα σημαντικό αποτέλεσμα καθώς αντικατοπτρίζει τον γενικευμένο κλίμα συρρίκνωσης της Κυπριακής οικονομίας. Ένα δεύτερο συμπέρασμα που εξάγεται είναι το γεγονός ότι ο τομέας των ακινήτων, της μεταποίησης και του λιανικού και χονδρικού εμπορίου κατέγραψαν τα πιο σημαντικά αρνητικά αποτελέσματα, με τις υπόλοιπες επιχειρήσεις να εντάσσονται (φυσιολογικά) στο κλίμα της οικονομικής αβεβαιότητας. Τέλος, ο τομέας των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών δεν πλήγηκε στον βαθμό που οι άλλες ΜΜΕ επηρεάστηκαν.

9. Τα 3 σημαντικότερα σημεία μιας ΜΜΕ κατά την κρίση

Η ερώτηση αυτή αποσκοπούσε στο να καταγράψει την αντίληψη των ίδιων των ΜΜΕ σχετικά με τα χαρακτηριστικά τους που τις κάνουν περισσότερο ευάλωτες σε σύγκριση με τις άλλες επιχειρήσεις, ιδιαίτερα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να επιλέξουν το μέγιστο τρεις επιλογές από τις πιο πάνω. Τα αποτελέσματα αυτής της ερώτησης εξάγουν συμπεράσματα για το πώς αυτά τα χαρακτηριστικά διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην υφιστάμενη κατάσταση τους. Η σταθερή πρόσβαση σε ρευστότητα και η συγκράτηση των λειτουργικών δαπανών βρίσκονται στην κορυφή της λίστας των χαρακτηριστικών αυτών καθώς έλαβαν από 20% των απόψεων που κατέγραψε η έρευνα. Η εύκολη πρόσβαση σε ρευστότητα ακολουθεί με ένα ποσοστό 16,7%, για να ακολουθήσει η επιλογή των καλών σχέσεων με τους πελάτες, με ποσοστό 16%. Είναι ιδιαίτερα σημαντικά αυτά τα αποτελέσματα καθώς καταδεικνύουν το γεγονός ότι οι ΜΜΕ αναγνωρίζουν τις αδυναμίες τους, αλλά παρόλα αυτά δεν ήταν έτοιμες να αντιμετωπίσουν το κύμα της οικονομικής κρίσης. Άλλα χαρακτηριστικά που δεν αναφέρθηκαν πιο πάνω αφορούσαν την αντιμετώπιση που τυγχάνουν από το κράτος, την αδυναμία πρόσβασης σε άλλες αγορές και ο ανταγωνισμός.

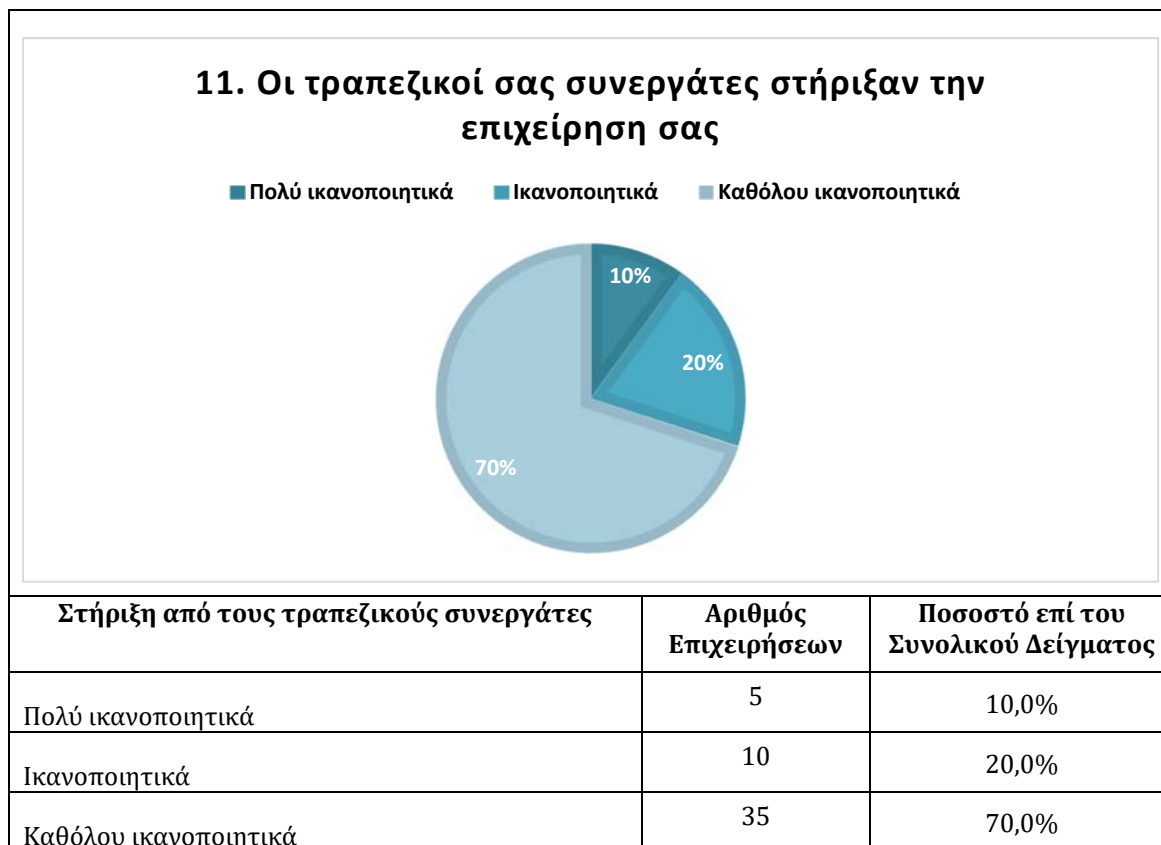
10. Οι σημαντικότερες συνέπειες της οικονομικής κρίσης

Συνέπειες	Αριθμός Επιλογών	Ποσοστό επί του Συνόλου των Επιλογών
Αδυναμία ενίσχυσης/αύξησης εταιρικών δραστηριοτήτων	6	6,0%
Διάθεση κεφαλαίων προς επενδύσεις και καινοτομίες	3	3,0%
Αγορά/συντήρηση εταιρικού εξοπλισμού	14	14,0%
Πληρωμή οικονομικών οφειλών	30	30,0%
Πληρωμή προμηθευτών	25	25,0%
Πληρωμή λειτουργικών εξόδων/ μισθοδοσίας	20	20,0%
Άλλο	2	2,0%

Στο κεφάλαιο 3 αναφέρθηκε το γεγονός ότι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που είχαν να διαχειριστούν οι ΜΜΕ κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης ήταν αυτό της περιορισμένης ρευστότητας. Η ερώτηση αυτή είχε σκοπό να καταγράψει τους τομείς που επηρέασαν (εσωτερικά) των ΜΜΕ, εξαιτίας της στενής ρευστότητας. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να επιλέξουν το μέγιστο τρεις από τις πιο πάνω επιλογές. Η κυριότερη συνέπεια που κατέγραψαν οι ΜΜΕ ήταν η αδυναμία πληρωμής των οφειλών τους προς τρίτους, είτε αφορά το κράτος, τις τράπεζες ή άλλες χρηματοδοτήσεις που έλαβαν. Η δεύτερη συνέπεια είναι αυτή της αδυναμίας αποπληρωμής των οφειλών τους προς τους προμηθευτές τους. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι το γεγονός ότι η αδυναμία τους αυτή περιορίζει την συρρικνώνει τον κύκλο εργασιών τους (όπως αναλύθηκε προηγουμένως) και ο δεύτερος περιορίζει την ρευστότητα στην αγορά καθώς δεν υπάρχει η σωστή διακίνηση κεφαλαίων. Η τρίτη σημαντικότερη συνέπεια

(που είναι συναφής με τις προηγούμενες) είναι η αδυναμία πληρωμής των λειτουργικών τους εξόδων, για να ακολουθήσει ο περιορισμός στην αγορά εξοπλισμού και πάγιου ενεργητικού που θα συνείσφερε στην ανάπτυξη των ΜΜΕ. Όλα αυτά οδήγησαν στην παγοποίηση της αγοράς. Οι εταιρείες που έκαναν αυτές τις επιλογές προέρχονταν κυρίως από τον τομέα του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, των ακινήτων, της μεταποίησης, και της εστίασης.

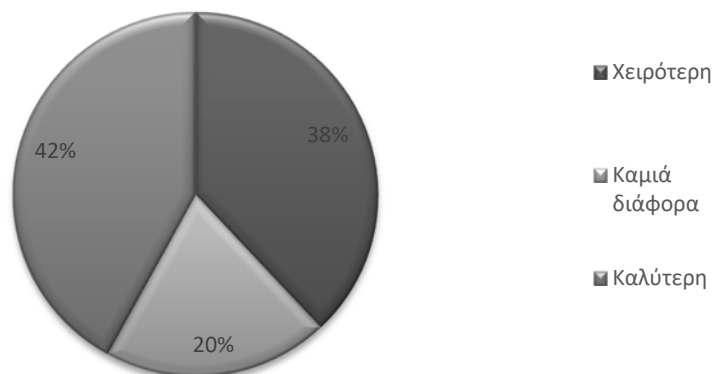

Η εντέκατη ερώτηση του ερωτηματολογίου είχε ως στόχο να καταγράψει την αντιμετώπιση που έτυχαν οι ΜΜΕ από του χρηματοδοτικούς τους οργανισμούς. Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι δεν ήταν καθόλου ικανοποιημένοι από την στήριξη, την κατανόηση και την αντιμετώπιση που έλαβαν από την τράπεζα τους. Στις επιχειρήσεις που δήλωσαν ότι δεν ήταν καθόλου ικανοποιημένες από την στήριξη του τραπεζικού τους συνεργάτη ήταν οι επιχειρήσεις από το λιανικό και χονδρικό εμπόριο και οι επιχειρήσεις που ασχολούνται με τα ακίνητα καθώς όλες δήλωσαν ότι δεν έτυχαν στήριξης από το τραπεζικό τους ίδρυμα, με ποσοστό 39,4% και 21,2% επί του συνόλου των ΜΜΕ που δήλωσαν καθόλου ικανοποιημένοι στην έρευνα. Αυτό το βαθμό ικανοποίησης δήλωσαν, επίσης, οι έξι από τις επτά επιχειρήσεις, ή το

18,2% του συνόλου αυτή της επιλογής, που δραστηριοποιούνται στο τομέα της μεταποίησης, με αυτές της εστίασης (5 επιχειρήσεις), των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών (2 επιχειρήσεις) και της εκπαίδευσης (2 επιχειρήσεις) να συμπληρώνουν το 70% των ΜΜΕ που δεν έλαβαν καθόλου στήριξη από το τραπεζικό τους σύστημα. Το μέσο μέγεθος του εργατικού δυναμικού των επιχειρήσεων που έκαναν αυτή την δήλωση ήταν στα 58 άτομα και μέσο όρο ηλικίας τα 9 χρόνια.

Το υπόλοιπο 30% του δείγματος της έρευνας δήλωσε ικανοποιητικά ή πολύ ικανοποιητικά από την στήριξη που έλαβαν από το τραπεζικό ίδρυμα που συνεργάζονται. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι πέντε ΜΜΕ που δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι από την συνεργασία και την στήριξη που έλαβαν ήταν 4 από τον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών και μια από τον τομέα της ενημέρωσης και επικοινωνίας. Το παζλ των ικανοποιημένο επιχειρήσεων που δήλωσαν ικανοποιημένες από την στήριξη που είχαν κατά την ύφεση 1 είναι από τον τομέα της ενημέρωσης και επικοινωνίας, 1 από τον τομέα της μεταποίησης, 2 από τις μεταφορές και αποθήκευση, 2 από τον τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας, και 4 από τον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών. Το μέσο μέγεθος εργατικού δυναμικού των ΜΜΕ που ήταν ικανοποιημένοι καθορίστηκε στα 95 άτομα και η μέση ηλικία στα 25 έτη.

Όπως μπορεί να γίνει κατανοητό από τα πιο πάνω αποτελέσματα η μεγαλύτερη μερίδα των ΜΜΕ αφέθηκαν στο έλεος τους και δεν έτυχαν καθόλου στήριξης από τους χρηματοοικονομικούς οργανισμούς που συνεργάζονταν. Αυτό το γεγονός εντάσσεται στον φαύλο κύκλο της οικονομικής αβεβαιότητας, της χαμηλής εμπιστοσύνης, των λαθών που έγιναν, και της στενής ρευστότητας της αγοράς. Επιπρόσθετα, όπως απεικονίζεται πιο πάνω, οι μικρές επιχειρήσεις, και κυρίως οι σχετικά νέες ΜΜΕ αντιμετώπιστηκαν πιο αυστηρά από τους τραπεζικούς οργανισμούς εν αντιθέσει με τις πιο μεγάλες ΜΜΕ που δήλωσαν ικανοποιημένες. Τέλος, για ακόμα μια φορά οι επιχειρήσεις των ΜΜΕ που προέρχονται από τον τομέα του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, των ακινήτων και της μεταποίησης αντιμετώπισαν τα πιο σημαντικά προβλήματα ενώ οι ΜΜΕ που εντάσσονται στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών.

12. Η σχέση εμπιστοσύνης σας σήμερα

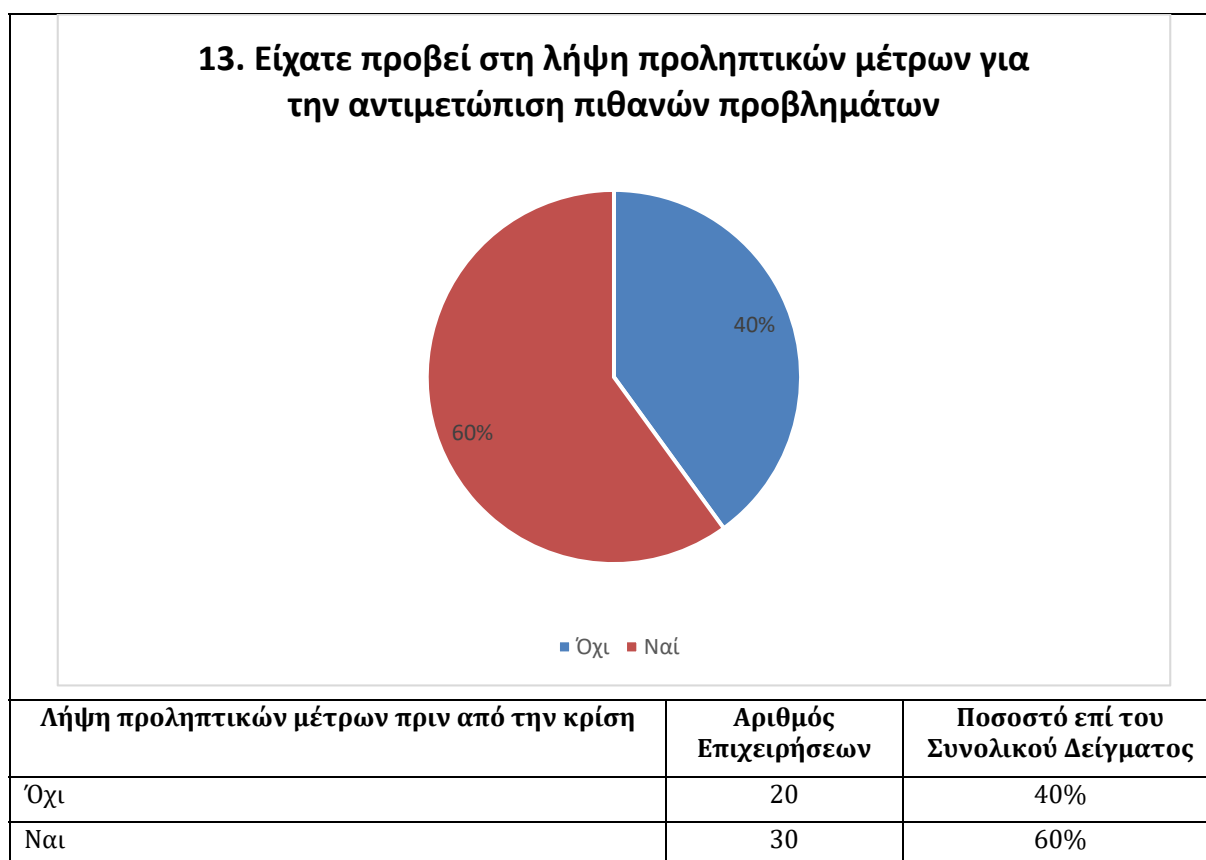
Η σχέση με τους τραπεζικούς συνεργάτες σήμερα	Αριθμός Επιχειρήσεων	Ποσοστό επί του Συνολικού Δείγματος
Χειρότερη	19	38,0%
Καμιά διάφορα	10	20,0%
Καλύτερη	21	42,0%

Η τελευταία ερώτηση αυτού του μέρους στο ερωτηματολόγιο επικεντρώνεται (όπως και η προηγούμενη) στην σχέση των ΜΜΕ με τα τραπεζικά τους ιδρύματα. Το 42% των ΜΜΕ δήλωσαν ότι οι σχέσεις τους με τα τραπεζικά τους ιδρύματα βελτιώθηκαν μετά τη εκτόνωση της κρίσης, και αφορά κυρίως επιχειρήσεις του τομέα των ακινήτων, του λιανικού εμπορίου και των υπηρεσιών. Το 38% των ΜΜΕ δήλωσαν ότι η σχέση τους με την τράπεζα είναι χειρότερη μετά την κρίση και αφορά κυρίως επιχειρήσεις που ο κύκλος εργασιών τους μειώθηκε σημαντικά κατά την περίοδο της κρίσης και ακόμα δεν κατάφεραν να ανακάμψουν. Το υπόλοιπο 20% των ΜΜΕ δήλωσαν ότι δεν είχαν καμιά διαφορά οι σχέσεις τους με το τραπεζικό τους ίδρυμα, και αφορά ως επί το πλείστο επιχειρήσεις από τον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών και της μεταποίησης.

Οι απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση αντικατοπτρίζουν κατά κάποιο τρόπο την ανάκαμψη της οικονομίας και του τραπεζικού συστήματος και πώς αυτό το αντιλαμβάνονται οι ίδιες οι ΜΜΕ.

5.3 Μέρος Γ: Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης στις ΜΜΕ

Το τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου εξέτασε τα μέτρα και τους τρόπους που οι Κυπριακές ΜΜΕ εφάρμοσαν πριν, κατά την διάρκεια, και μετά από την κρίση έτσι ώστε να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της και να μειώσουν τις επιπτώσεις στις λειτουργίες τους. Τα αποτελέσματα αυτού του μέρους είναι ιδιαίτερα σημαντικά αφού απεικονίζεται ο τρόπος με τον οποίο τα μειονεκτήματα (βλέπετε κεφάλαιο 3) των ΜΜΕ σε σχέση με τις μεγαλύτερες σε μέγεθος επιχειρήσεις, έκαναν πιο δύσκολη την ήδη δυσμενή κατάσταση των ΜΜΕ.

Η πρώτη ερώτηση του τρίτου μέρους στο ερωτηματολόγιο ήταν να εντοπίσει εάν οι ΜΜΕ εφάρμοζαν προηγουμένως οποιαδήποτε μέτρα εσωτερικών ελέγχων και διαχείρισης των κινδύνων. Σκοπός ήταν να αξιολογηθεί η ετοιμότητα των επιχειρήσεων αυτών για την αντιμετώπιση αυτής ή οποιασδήποτε οικονομικής κρίσης. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι το 60% των ΜΜΕ είχαν σε εφαρμογή μέτρα για αντιμετώπιση εξωγενών και ενδογενών

παραγόντων που μπορούσαν να πλήξουν τις δραστηριότητες του. Παρόλα αυτά ένα μεγάλο ποσοστό, της τάξεως του 40% δεν εφάρμοσαν οποιαδήποτε μέτρα για αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργούνται τις περιόδους οικονομικής αστάθειας. Η πλειονότητα των επιχειρήσεων που δήλωσαν ότι δεν εφάρμοσαν οποιαδήποτε μέτρα ήταν αυτές με μεγάλη ηλικία, εν αντίθεση με αυτές που εφάρμοσαν μέτρα που ήταν σχετικά μικρής ηλικίας. Αυτό δικαιολογείται στο γεγονός ότι οι παραδοσιακές επιχειρήσεις (κυρίως οι οικογενειακές) λόγω του περιορισμού στους πόρους και της γνώσης περί αυτών των θεμάτων αδυνατούσαν να εφαρμόσουν τέτοια μέτρα. Το γεγονός αυτό, επίσης, οφείλεται στην ανελαστικό επιχειρηματικό τους μοντέλο.

Ενέργειες	Αριθμός Επιλογών	Ποσοστό επί του Συνόλου των Επιλογών
Συλλογή οφειλών	20	13,3%
Πώληση περιουσιακών στοιχείων της επιχειρήσεως	15	10,0%
Περιορισμός λειτουργικών εξόδων	30	20,0%
Μείωση προσωπικού ή/και μισθοδοσίας/ωφελημάτων	20	13,3%
Διαφοροποίηση του καθεστώτος απασχόλησης των εργαζομένων	25	16,7%
Αναδιάρθρωση οφειλών από τις τράπεζες/πιστωτές	35	23,3%
Άλλο	5	3,3%

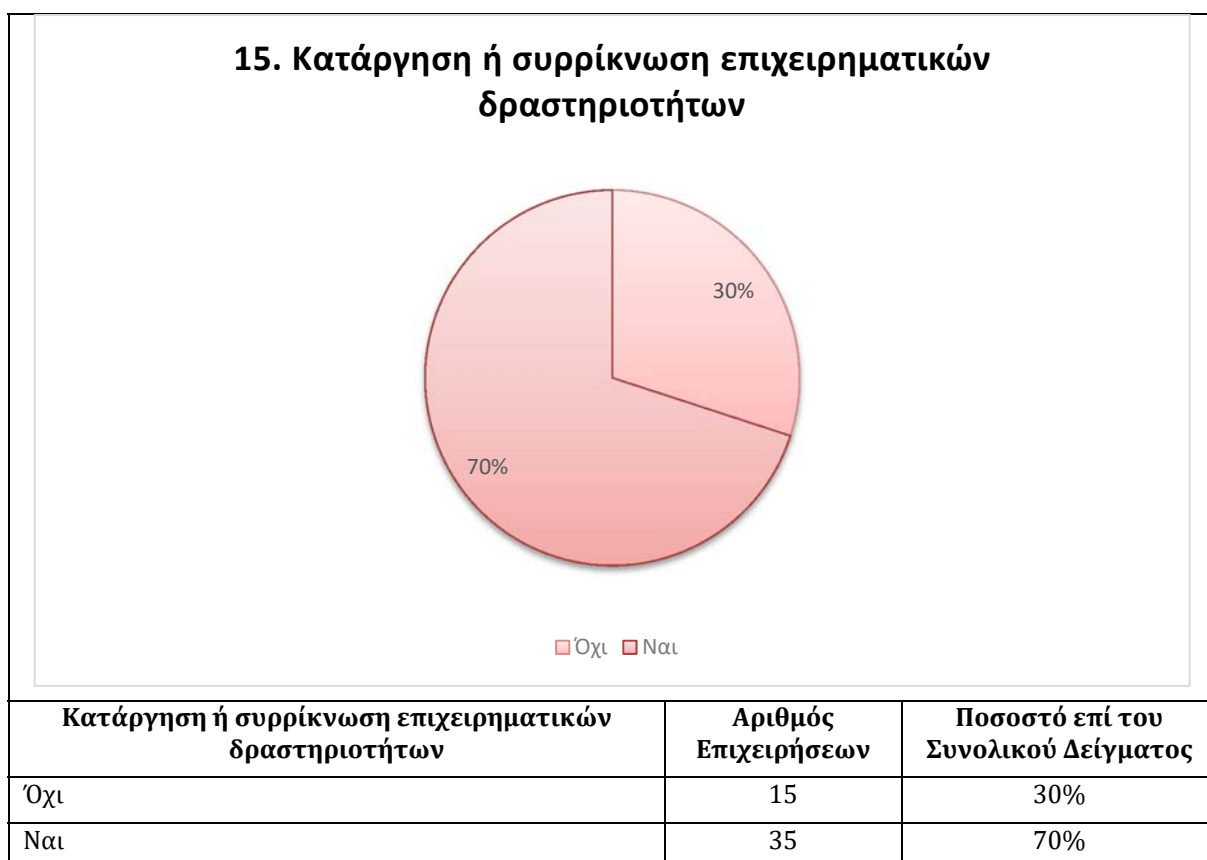
Σε αυτή την ερώτηση οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να καθορίσουν τα τρία κύρια μέτρα ή ενέργειες που εφάρμοσαν για διαχείριση της οικονομικής κρίσης και αντιμετώπιση των επιπτώσεων αυτής. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να επιλέξουν το μέγιστο τρεις από τις πιο πάνω επιλογές. Είναι σημαντικό ότι το πιο δημοφιλές μέτρο που λήφθηκε από το 70% των επιχειρήσεων δήλωσε ως το πρώτο μέτρο που έλαβε για αντιμετώπιση της κρίσης. Είναι γεγονός ότι οι Κυπριακές επιχειρήσεις είναι υπερχρεωμένες (βλέπετε κεφάλαιο 3) και φυσιολογικά η πρώτη τους προσπάθεια ήταν να μειώσουν το κόστος του δανεισμού τους. Αυτό το μέτρο πάρθηκε από όλο το φάσμα των επιχειρήσεων είτε από την άποψη του τομέα δράσης τους, του μεγέθους στο εργατικό τους δυναμικό είτε την ηλικία τους.

Το δεύτερο μέτρο που προτίμησαν οι Κυπριακές ΜΜΕ ήταν ο περιορισμός των λειτουργικών τους εξόδων, σε ένα γενικό επίπεδο στην επιχείρησή τους. Το 60% των ΜΜΕ έλαβε αυτό το μέτρο και είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς αυτό συνεπάγεται περιορισμό της οικονομικής δραστηριότητας των ΜΜΕ αλλά και των άλλων επιχειρήσεων, όπως επίσης, και τον περιορισμό της παραγωγικότητας και κατανάλωσης της γενικής οικονομίας. Το μέτρο αυτό πάρθηκε από όλο το φάσμα των Κυπριακών ΜΜΕ.

Το τρίτο κατά σειρά μέτρο σχεδόν μοιράζεται ανάμεσα σε αυτό της διαφοροποίησης του καθεστώτος των εργαζομένων τους και σε αυτό της μείωσης του εργατικού δυναμικού τους. Αυτό το μέτρο στοχεύει κατευθείαν το κόστος του προσωπικού (εν αντιθέσει με το προηγούμενο που παίρνει μια ολιστική προσέγγιση) συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην αύξηση της ανεργίας και της μείωσης στην αγοραστική δύναμη των εργαζομένων. Συνολικά, το 90% των Κυπριακών ΜΜΕ επέλεξαν να στοχεύσουν το κόστος προσωπικού ως ένα από τα πρώτα μέτρα που έλαβαν για μείωση των δαπανών τους. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό αυτό το ποσοστό αφού μπορεί να εξηγήσει δύο πράγματα. Το πρώτο αφορά την συμβολή των ΜΜΕ στην αύξηση της ανεργίας και της φτώχειας και το δεύτερο της λανθασμένης αντίληψης τους σχετικά με τις επιπτώσεις αυτού του μέτρου.

Άλλες επιχειρήσεις επέλεξαν να επικεντρωθούν στην συλλογή των εισπρακτέων τους ποσών για άντληση κυρίως ρευστότητας, ενώ άλλες επέλεξαν να πωλήσουν περιουσιακά τους στοιχεία για να λάβουν (βραχυπρόθεσμη τουλάχιστον) ρευστότητα. Αυτά τα δύο μέτρα είναι ταυτόχρονα ευχή και κατάρα για τις ΜΜΕ καθώς από την μια μεριά λαμβάνουν προσωρινή ρευστότητα που θα τους βοηθήσει σε κάποιο βαθμό στο να αντιμετωπίσουν την κρίση, αλλά από την άλλη μεριά μειώνουν την μακροπρόθεσμη ρευστότητα τους.

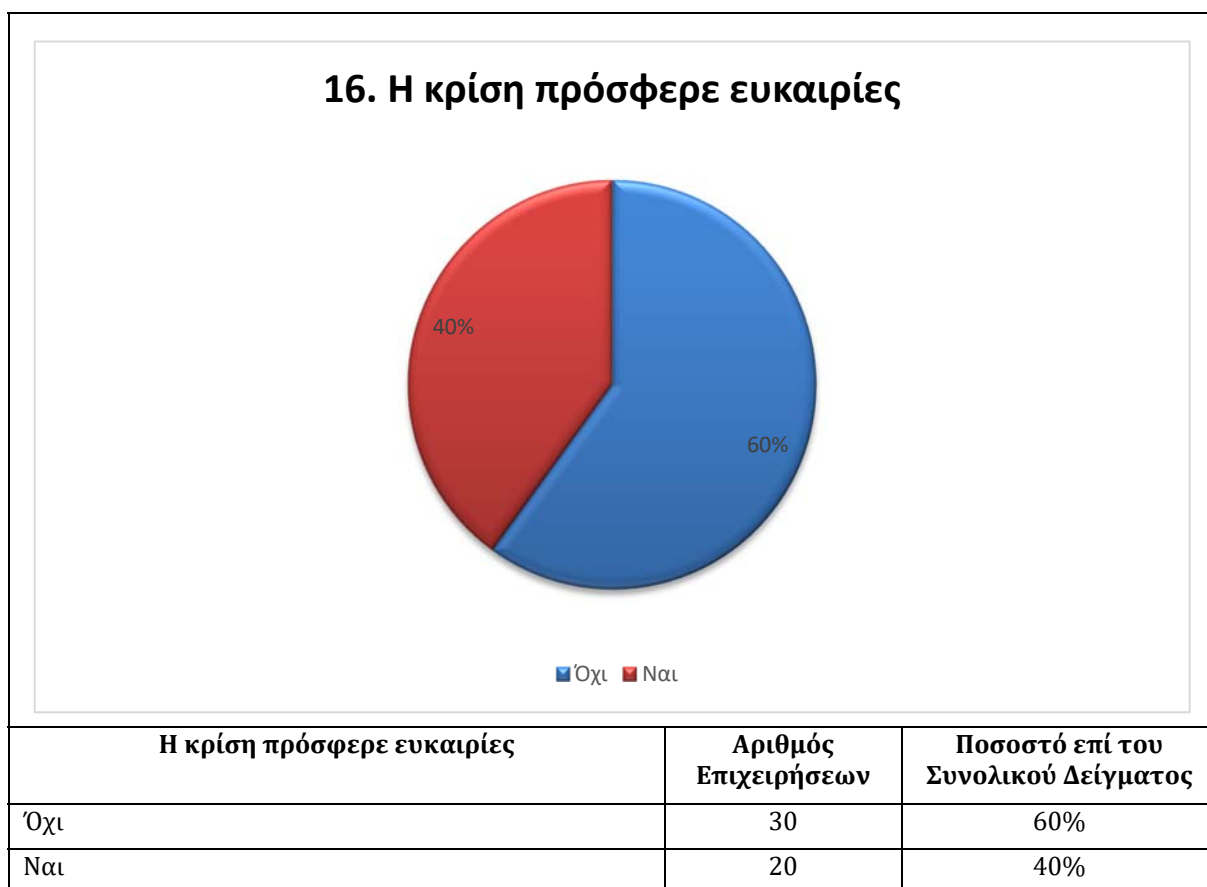
Τα αποτελέσματα στην ερώτηση αυτή καταδεικνύουν τον τρόπο (λανθασμένο ή μη) που επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν για να μειώσουν τις επιπτώσεις της κρίσης στις λειτουργίες τους. Οι πλείστες των επιλογών τους μπορούν να θεωρηθούν ως και οι αιτίες εμφάνισης της κρίσης καθώς η μείωση ή οι αλλαγές στο εργατικό τους δυναμικό και η πώληση περιουσιακών στοιχείων τους ταυτόχρονα μείωνε την παραγωγική δυνατότητα τους και τα όρια άντλησης ρευστότητας, οι οποίες ήταν ήδη αρκετά περιορισμένες. Προς την σωστή κατεύθυνση κρίνονται τα μέτρα για αναδιάρθρωσης του δανεισμού τους και της αλόγιστης αύξησης των λειτουργικών τους εξόδων.

Η ερώτηση αυτή τέθηκε για να εντοπιστούν ο αριθμός των επιχειρήσεων που είτε μείωσαν είτε κατέργησαν εντελώς τις μέρος των δραστηριοτήτων τους. το 70% των ΜΜΕ μείωσαν ή κατέργησαν μέρος των δραστηριοτήτων τους ως ένας τρόπος να ελέγξουν τις επιπτώσεις της κρίσης. Οι εταιρείες που δήλωσαν ότι κατέργησαν ή μείωσαν τις δραστηριότητες τους ήταν όλες οι επιχειρήσεις στον τομέα των ακινήτων, του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, της μεταποίησης, και ένα μέρος των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας, των μεταφορών και αποθήκευσης και της εκπαίδευσης.

Ένα ποσοστό της τάξεως του 30% δήλωσε ότι δεν έλαβε αυτό το μέτρο είτε επειδή δεν το θεώρησε κατάλληλο είτε γιατί δεν ήταν απαραίτητο. Οι πλειοψηφία των επιχειρήσεων που δήλωσαν αυτή την απάντηση προερχόταν από τον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών και της εστίασης και ψυχαγωγίας.

Τα αποτελέσματα αυτά είναι στην ίδια κατεύθυνση με την μεταβολή που κατέγραψε η γενική Κυπριακή οικονομία. Οι περισσότερες ΜΜΕ επέλεξαν να μειώσουν τις δραστηριότητες τους εφαρμόζοντας μια πιο συντηρητική πολιτική μέχρι να παρέλθει η κρίση. Αυτός είναι άλλωστε και ο χαρακτήρας των Κυπριακών ΜΜΕ αλλά και της οικονομίας στο σύνολο της.

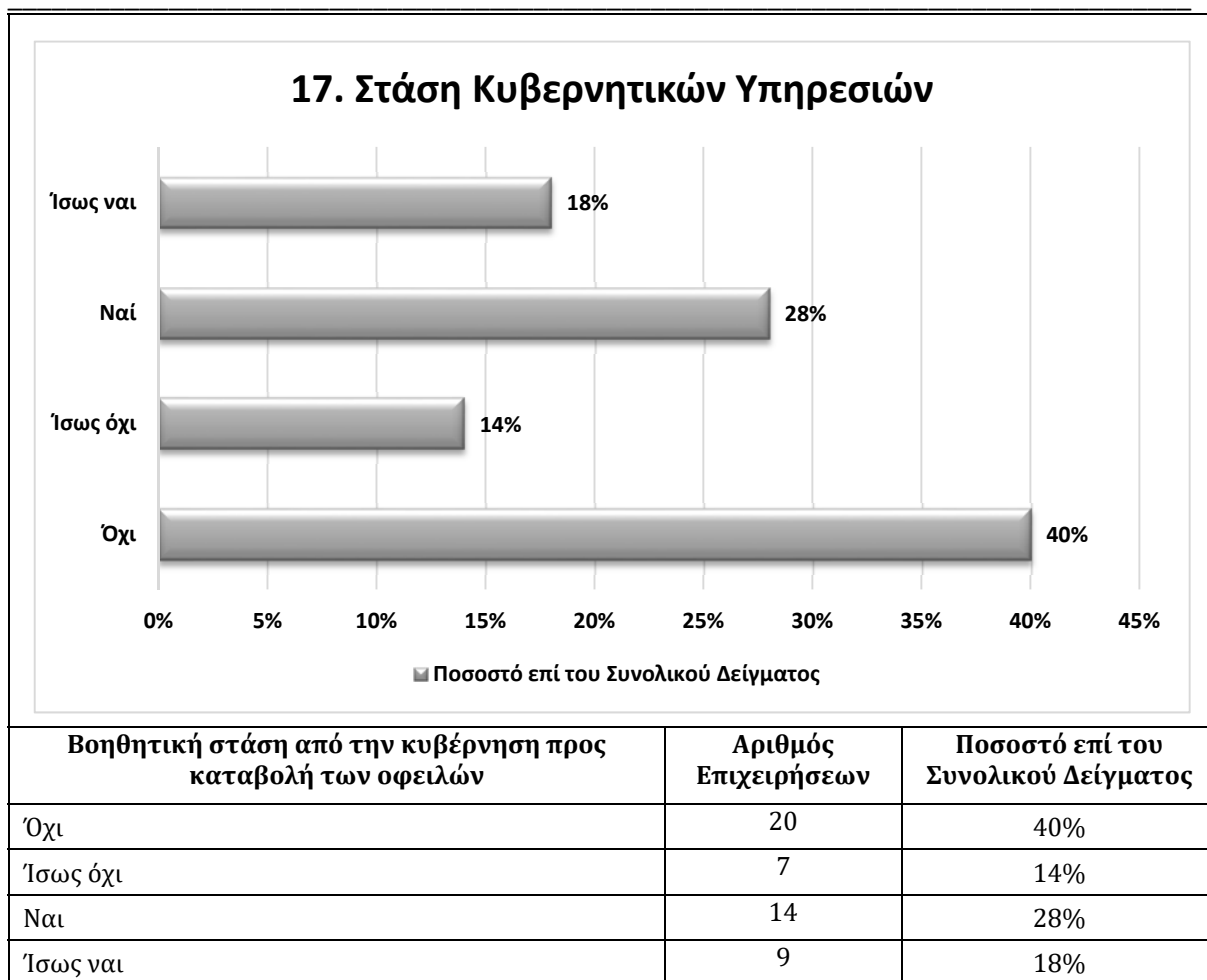

Η ερώτηση αυτή αποσκοπούσε στην καταγραφή του κατά πόσο οι Κυπριακές ΜΜΕ μπόρεσαν να εντοπίσουν οποιεσδήποτε ευκαιρίες που δημιουργήθηκε από την κρίση. Η πλειοψηφία των ΜΜΕ (60%) δεν μπόρεσαν να εντοπίσουν τις όποιες ευκαιρίες που η κρίση πιθανόν να δημιούργησε στο τομέα δράσης τους. Οι περισσότερες ΜΜΕ που δεν εντόπισαν ευκαιρίες από την κρίση, δραστηριοποιούνται στον τομέα των ακινήτων, του

λιανικού και χονδρικού εμπορίου, στο χώρο της εστίασης και ψυχαγωγίας, και της μεταποίησης.

Το 40% των Κυπριακών ΜΜΕ εντόπισαν και ως επί το πλείστο εκμεταλλεύτηκαν τις ευκαιρίες που η κρίση δημιούργησε. Επικεφαλής στις ΜΜΕ που έδωσαν αυτή την απάντηση ανήκουν στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών, της εστίασης και ψυχαγωγίας (ιδιαίτερα οι τουριστικές επιχειρήσεις), και των μεταφορών και αποθήκευσης.

Είναι δεδομένο ότι μια οικονομική κρίση δημιουργεί αρκετά σοβαρά προβλήματα στους συμμετέχοντες της οικονομίας, παράλληλα δημιουργεί και αρκετές ευκαιρίες που εάν τύχουν εκμετάλλευσης μπορούν να βοηθήσουν μια επιχείρηση να ανταπεξέλθει και να αναπτυχθεί μέσα σε συνθήκες κρίσεως. Οι περισσότερες των ΜΜΕ δεν μπόρεσαν να εντοπίσουν ευκαιρίες και αυτό κυρίως οφείλεται στο ότι δεν υπήρξαν στην αγορά δράσης τους ευκαιρίες αλλά και στην αντίληψη και συντηρητική επιχειρηματικότητα που εφαρμόζουν κυρίως οι οικογενειακές επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις που δήλωσαν ότι εντόπισαν ευκαιρίες, αυτές είχαν να κάνουν με εξωγενείς, τυχαίους παράγοντες που δεν είχαν να κάνουν τόσο πολύ με τις συνθήκες της Κυπριακής οικονομίας.

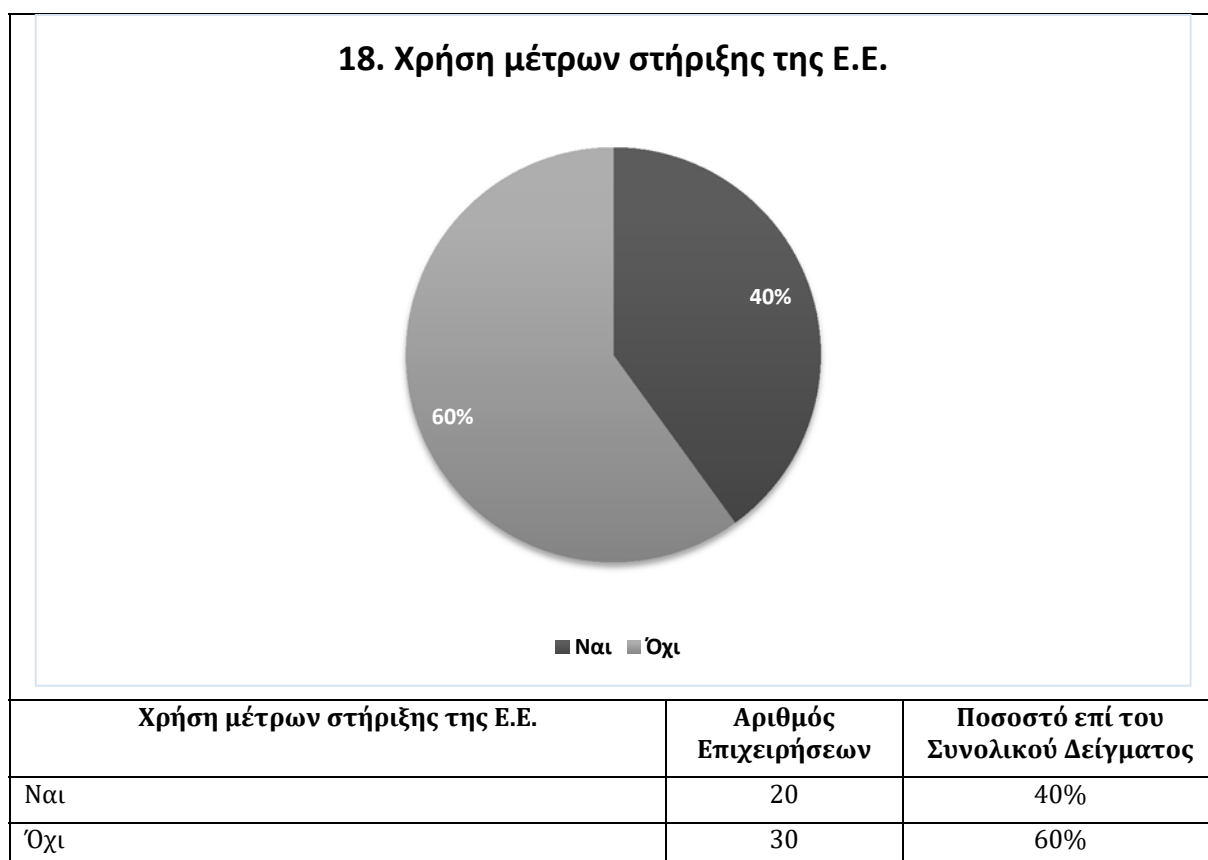

Η ερώτηση αυτή αποσκοπούσε να αξιολογήσει την βοήθεια που έλαβαν οι ΜΜΕ από τις διάφορες Κυβερνητικές Υπηρεσίες. Η πλειοψηφία των ΜΜΕ (40%) δήλωσαν ότι δεν έλαβαν κάποια βοήθεια από την Κυπριακή Κυβέρνηση, ιδιαίτερα σε θέμα φορολόγησης τους, αλλά και σε θέμα διάφορων κρατικών χορηγήσεων. Οι περισσότερες επιχειρήσεις που απάντησαν αρνητικά σε αυτή την ερώτηση προέρχονταν από τον τομέα των ακινήτων, του λιανικού και χονδρικού εμπορίου και της μεταποίησης, οι οποίες και πλήγηκαν περισσότερο από την κρίση.

Ίσως όχι δήλωσαν το 14% και αφορά στην πλειοψηφία τους επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας και ένα μικρό μέρος των επιχειρήσεων από τον τομέα λογιστικών και νομικών υπηρεσιών. Ίσως ναι απάντησαν 9 επιχειρήσεις, εκ των οποίων οι 2 προέρχονται από τον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών, 2 από τον τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας, 2 από τον τομέα της ενημέρωσης και επικοινωνίας, 2 από τον τομέα της εκπαίδευσης και 1 από τον τομέα των μεταφορών.

Θετικά απάντησαν 14 επιχειρήσεις ή το 28% σε ποσοστό επί του συνολικού δείγματος. Οι επιχειρήσεις προέρχονται από τον τομέα των λογιστικών και νομικών επιχειρήσεων, τον τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας, και τον τομέα της μεταποίησης.

Όπως γίνεται αντιληπτό η Κυβερνητική βοήθεια που δόθηκε στις ΜΜΕ κατά την επίμαχη περίοδο της κρίσης, δεν έγινε αισθητή στην πλειοψηφία των Κυπριακών ΜΜΕ. Οι λόγοι για αυτό ήταν τα σκληρά μέτρα που εφαρμόστηκαν από τις αποφάσεις της Τρόικα (βλέπετε κεφάλαιο 3) και της οικονομικής στενότητας του Κράτους να ενισχύσει και να διασώσει τις ΜΜΕ. Τα αποτελέσματα αυτά καταδεικνύουν ακόμα ένα σημαντικό στοιχείο. Το που ακριβώς επικεντρώθηκαν οι προσπάθειες του Κράτους για διάσωση των οικονομικών του μονάδων, αφού οι επιχειρήσεις που απάντησαν θετικά προέρχονταν κυρίως από τον τομέα των υπηρεσιών και του τουρισμού.

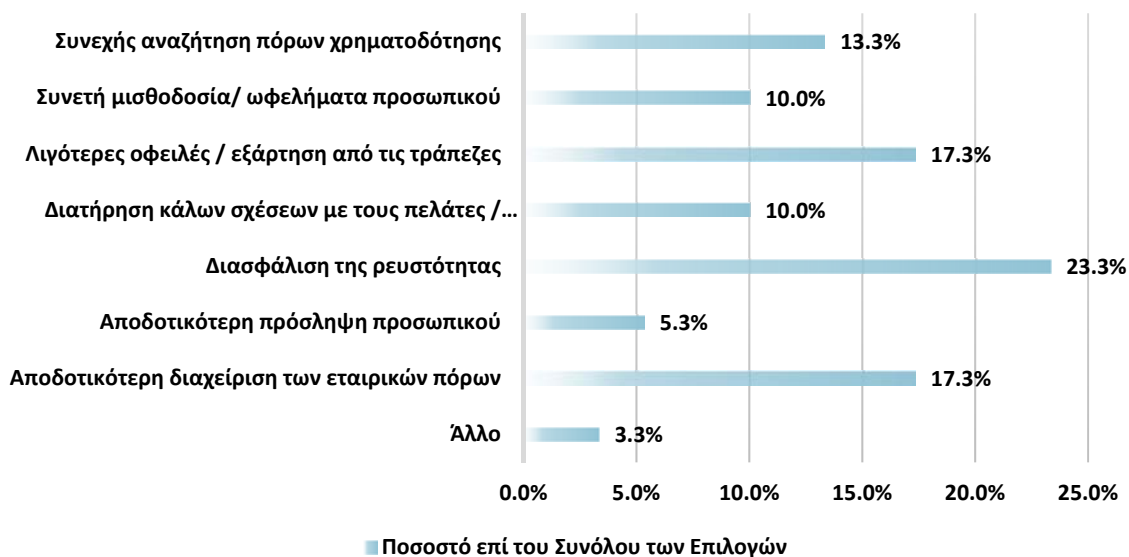
Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στην οικονομική κρίση και τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν. Οι θεσμοί όμως της Ένωσης προσφέρουν, επίσης, διάφορα κονδύλια για ενίσχυση των ΜΜΕ (βλέπετε κεφάλαιο 3) και ιδιαίτερα της νεανικής επιχειρηματικότητας, καθώς αναγνωρίζει την σημασία τους.

Ένα ποσοστό 60% απάντησε αρνητικά στο εάν έκανε χρήση των διαθέσιμων χορηγιών που πρόσφερε η Ε.Ε. διαχρονικά αλλά κυρίως κατά την διάρκεια της κρίσης. Ο λόγος για αυτό το ποσοστό εστιάζεται στην προκατάληψη, κυρίως, που δημιουργήθηκε εξαιτίας των μέτρων που λήφθηκαν και κατά δεύτερο λόγο εξαιτίας της ελλιπούς ενημέρωσης που τυγχάνουν οι Κυπριακές ΜΜΕ. Οι πλειοψηφία των επιχειρήσεων αυτών δραστηριοποιείται στον τομέα των ακινήτων και του λιανικού και χονδρικού εμπορίου και αφορούν κυρίως οικογενειακές επιχειρήσεις.

Το 40% ή 20 επιχειρήσεις δήλωσαν ότι είχαν πρόσβαση σε αυτά τα κονδύλια. Οι περισσότερες επιχειρήσεις που απάντησαν θετικά ο τομέας δράσης τους είναι οι λογιστικές και νομικές υπηρεσίες, της μεταποίησης, και της εστίασης. Το μέγεθος των εταιρειών αυτών είναι σημαντικά μεγαλύτερο από αυτό των επιχειρήσεων που απάντησαν αρνητικά.

Η Ε.Ε. ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια της κρίσης ήταν ο κακός δαίμονας για τις Κυπριακές ΜΜΕ καθώς πλήγηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις αποφάσεις που επέβαλε. Οι σημαντικότερες παράμετροι που απέτρεψαν τις Κυπριακές ΜΜΕ να έχουν πρόσβαση στα Ευρωπαϊκά κονδύλια ήταν η έλλειψη γνώσης για αυτά, η προκατάληψη και η αποστροφή των ΜΜΕ από τους θεσμούς της Ε.Ε.

19. Διαχρονικές ενέργειες για αντιμετώπιση κρίσεων

Διαχρονικές ενέργειες για αντιμετώπιση κρίσεων	Αριθμός Επιλογών	Ποσοστό επί του Συνόλου των Επιλογών
Συνεχής αναζήτηση πόρων χρηματοδότησης	20	13,3%
Συνετή μισθοδοσία/ ωφελήματα προσωπικού	15	10,0%
Λιγότερες οφειλές / εξάρτηση από τις τράπεζες	26	17,4%
Διατήρηση κάλων σχέσεων με τους πελάτες / προμηθευτές	15	10,0%
Διασφάλιση της ρευστότητας	35	23,3%
Αποδοτικότερη πρόσληψη προσωπικού	8	5,3%
Αποδοτικότερη διαχείριση των εταιρικών πόρων	26	17,3%
Άλλο	5	3,3%

Η τελευταία ερώτηση αυτής της ενότητας εξέτασε την ετοιμότητα των ΜΜΕ για μια μελλοντική κρίση. Με απλά λόγια, εξετάζει το κατά πόσο οι ΜΜΕ έλαβαν τα μαθήματα που η παρούσα κατάσταση πρόσφερε και το κατά πόσο θα συνεχίσουν να εφαρμόζουν μέτρα για την ενίσχυση της σταθερότητας των λειτουργιών τους αλλά και της οικονομίας ευρύτερα. Η ερώτηση αυτή, πέραν από τα προαναφερθέντα, αποσκοπεί να εντοπίσει ποια ήταν τα μαθήματα που κράτησαν και θεωρούν σημαντικά. Οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να επιλέξουν το μέγιστο τρεις επιλογές από εκείνες που τους δόθηκαν.

Σύμφωνα με τα πιο πάνω αποτελέσματα από τις απαντήσεις που δόθηκαν οι ΜΜΕ «συμφωνούν» ότι πρέπει να είναι πιο προσεκτικές στο θέμα της διατήρησης της ρευστότητας τους. Σε συνδυασμό με τις άλλες ερωτήσεις που τέθηκαν για απάντηση η ρευστότητα ήταν ψηλά στην λίστα των παραγόντων που επηρέασαν τις ΜΜΕ. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οι επιλογές που έχουν να κάνουν με την ρευστότητα,

όπως οι “Συνεχής αναζήτηση πόρων χρηματοδότησης”, “Λιγότερες οφειλές / εξάρτηση από τις τράπεζες”, “Διασφάλιση της ρευστότητας” και “Αποδοτικότερη διαχείριση των εταιρικών πόρων” συγκέντρωσαν το μεγαλύτερο ποσοστό επιλογών.

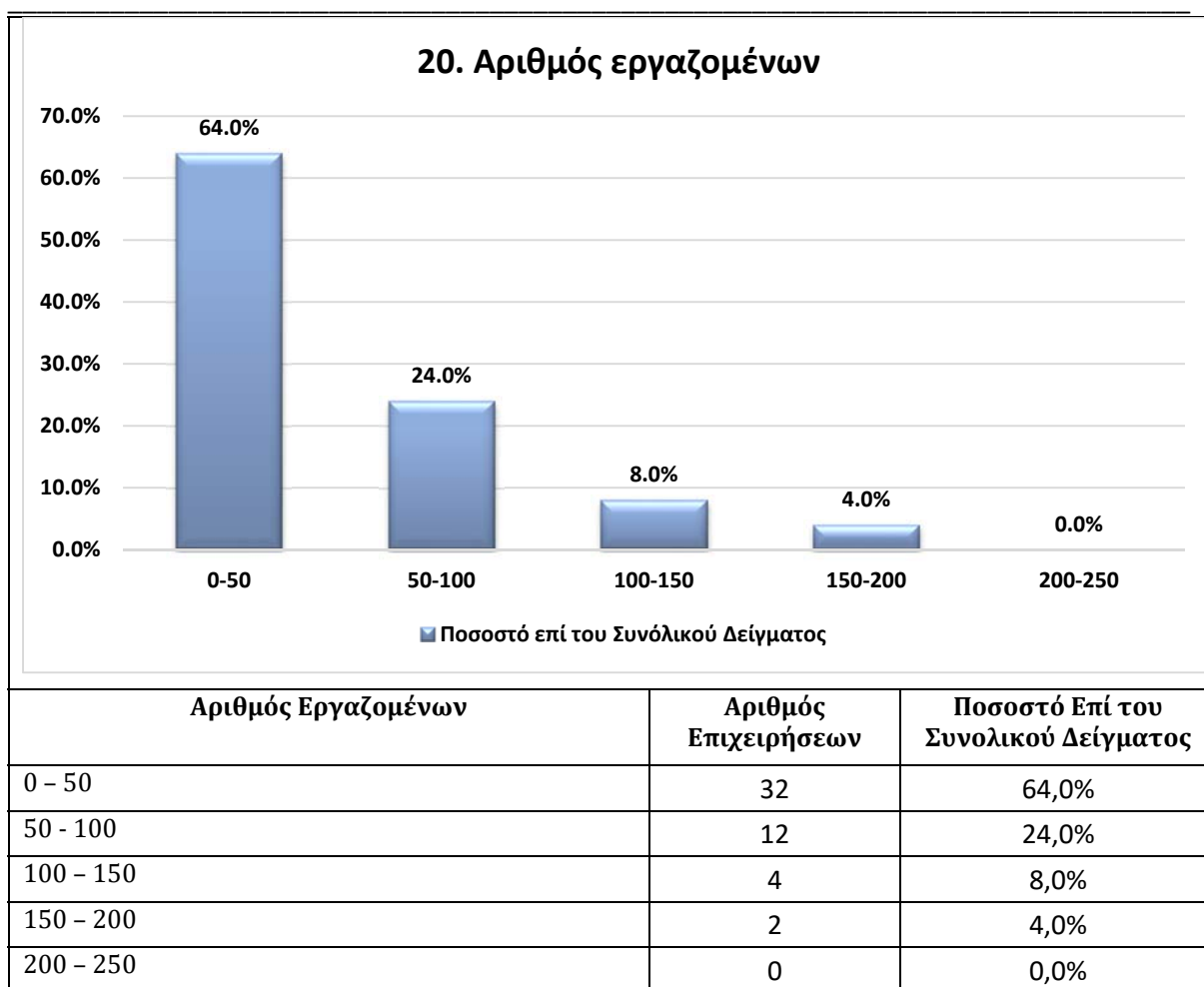
Το δεύτερο σημείο που επικεντρώνονται οι ΜΜΕ επιχειρήσεις και θα προσέξουν στο μέλλον είναι αυτό του κόστους προσωπικού. Σύμφωνα με τις επιχειρήσεις που επέλεξαν αυτό το μέτρο το κόστος προσωπικού τους αφορά ένα μεγάλο μέρος των λειτουργικών τους εξόδων, ιδιαίτερα οι ΜΜΕ που προσφέρουν διάφορες υπηρεσίες. Το ίδιο δημοφιλής ήταν και η καλύτερη επιλογή στον τομέα ανθρώπινου δυναμικού τους. Αυτό πιθανόν να οφείλεται στην εργοδότηση ατόμων με υψηλή μόρφωση αλλά μη σχετική με τις λειτουργίες της επιχείρησης.

Τελευταίο μέτρο που θα εξακολουθούν να εφαρμόζουν είναι αυτό των καλών σχέσεων με τους πελάτες και προμηθευτές τους. Αυτό το μέτρο μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο της διασφάλισης της ρευστότητας των επιχειρήσεων, αφού οι σχέσεις αυτές μπορούν να διασφαλίσουν την σωστή ροή κεφαλαίων προς και από την επιχείρησης.

Τα αποτελέσματα των απαντήσεων που δόθηκαν αντικατοπτρίζουν σε γενικές γραμμές το πρόβλημα που υπήρξε στην Κυπριακή οικονομία, και που συνήθως υπάρχουν σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης. Σημαντικό είναι από κάθε εμπειρία κρίσης να λαμβάνονται τα σωστά μαθήματα έτσι ώστε να αποφεύγονται μελλοντικές καταστάσεις που να έχουν τα ίδια αίτια.

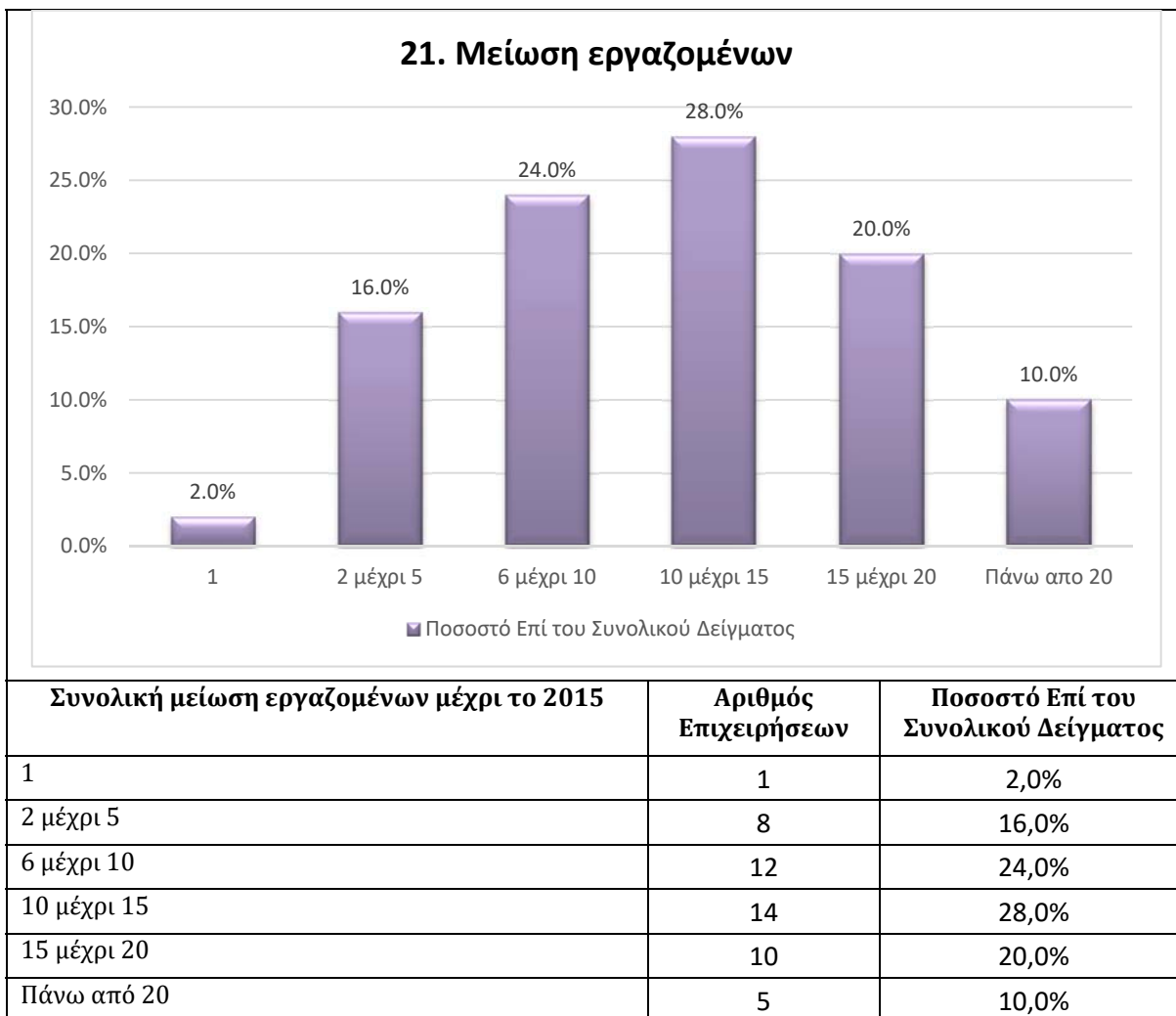
5.4 Μέρος Δ: Οι θέσεις εργασίας και οι απολαβές

Σε αυτή την ενότητα, ο στόχος των ερωτήσεων ήταν να καταγράψει τις κυριότερες μεταβολές που υπήρξαν στον τομέα των Κυπριακών ΜΜΕ όσον αφορά το εργατικό τους δυναμικό αλλά και τις απολαβές των εργαζομένων – μελών των ΜΜΕ. Τα αποτελέσματα που καταγράφηκαν στις ερωτήσεις του τέταρτου μέρους καταδεικνύουν και επικυρώνουν κατά κάποιο τρόπο τα αποτελέσματα των ερωτήσεων του Γ' μέρους σχετικά με τα μέτρα που έλαβαν οι ΜΜΕ για αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης.

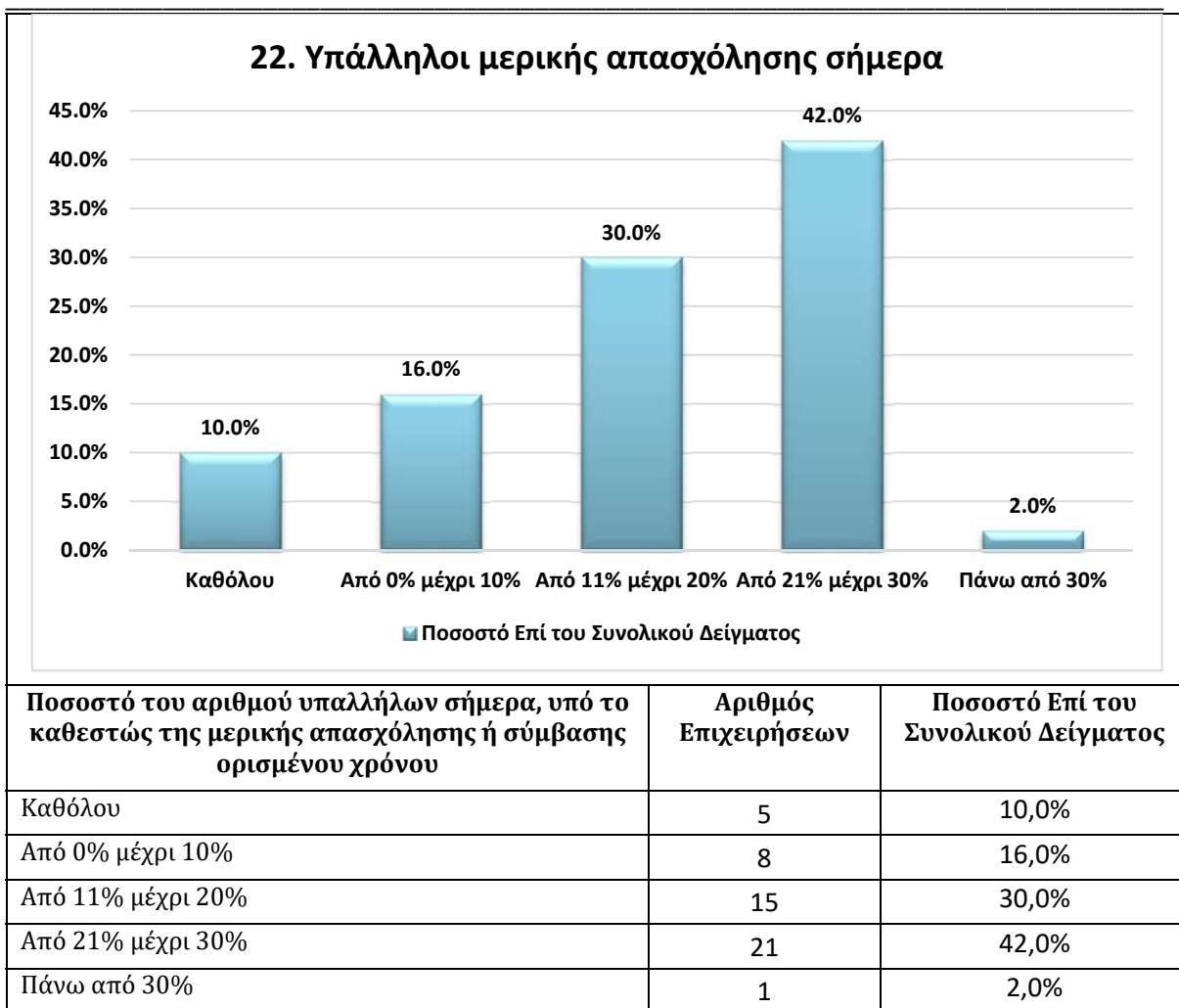

Η ερώτηση αυτή αποσκοπούσε στην καταγραφή του εργατικού δυναμικού των Κυπριακών ΜΜΕ την χρονιά πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Σε σύγκριση με τα δεδομένα από τις απαντήσεις στην ερώτηση 4, στο μέρος Α του ερωτηματολογίου, οι μικρές επιχειρήσεις με εργατικό δυναμικό από 1 μέχρι 50 άτομα ήταν 32 ΜΜΕ, ενώ το 2017 (χρονιά διεξαγωγής της παρούσας έρευνας) ήταν 36, μια αύξηση της τάξεως του 11,11% σε σύγκριση με το 2017. Αυτή η αύξηση οφείλεται στην σχετική μείωση που προέβησαν οι ΜΜΕ στο εργατικό τους δυναμικό. Αυτό άλλωστε δήλωσαν και οι ίδιες οι ΜΜΕ στην ερώτηση 14 και 19 στο μέρος Γ' του ερωτηματολογίου ως ένα από τα μέτρα αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης.

Μεταβολή υπήρξε και στις επιχειρήσεις με μέγεθος εργατικού δυναμικού από 50 μέχρι 100 άτομα. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα δήλωσαν 12 επιχειρήσεις ότι το εργατικό τους δυναμικό κυμαινόταν σε αυτή την κατηγορία εν αντιθέσει με 10 επιχειρήσεις το 2017, μία μείωση δηλαδή της τάξεως του 16,67%. Μείωση υπήρξε και στις άλλες δύο κατηγορίες, αυτές των 100 - 150 ατόμων και 150 - 200 ατόμων, με μείωση κατά μία επιχείρηση για την κάθε κατηγορία.

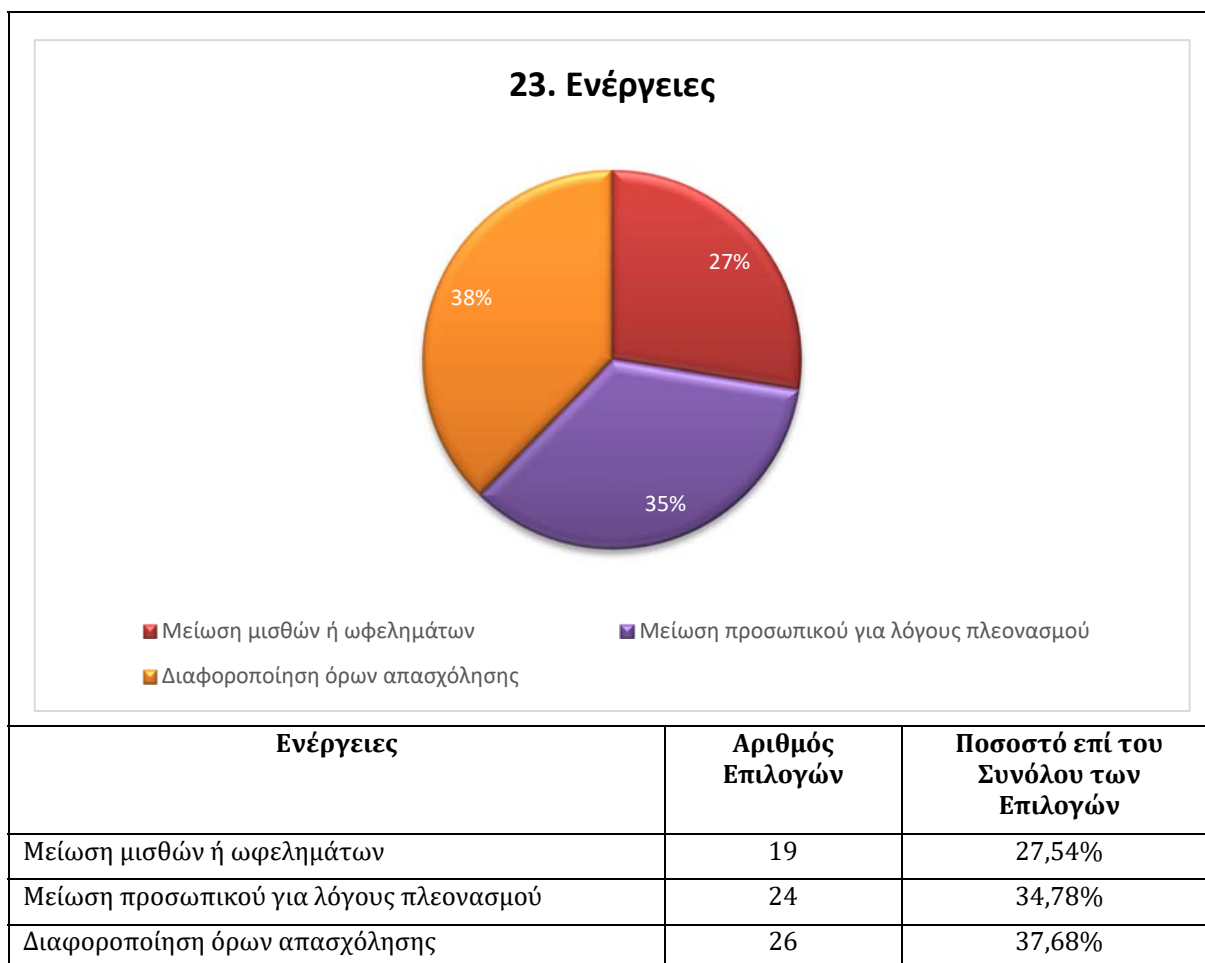
Στην ερώτηση αυτή οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να καθορίσουν ακριβώς την μείωση που έκαναν στο εργατικό τους δυναμικό κατά την υπό εξέταση περίοδο. Ένα σημαντικό ποσοστό των ΜΜΕ, ύψους 52% ή 26 επιχειρήσεις απέλυσαν από 6 μέχρι 15 άτομα, ενώ το 30% των επιχειρήσεων απέλυσαν περισσότερα από 15 άτομα κατά την επίμαχη περίοδο της οικονομικής κρίσης. Συνολικά το 82% των επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα απέλυσαν τουλάχιστον 6 άτομα συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην αύξηση της ανεργίας. Με την μείωση του εργατικού τους δυναμικού οι ΜΜΕ περιόρισαν, όμως, όχι μόνο το κόστος προσωπικού τους αλλά και την παραγωγική τους δυνατότητα. Οι επιχειρήσεις που προέβησαν σε αυτές τις απολύσεις προέρχονταν από όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων. Την μερίδα του λέοντος κατείχαν οι ΜΜΕ που έχουν τομέα δράσης τα ακίνητα, τον τομέα της μεταποίησης και του λιανικού και χονδρικού εμπορίου.

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα στην μέτρηση της ανεργίας είναι η μέτρηση της υποαπασχόλησης, καθώς για πολλούς αποτελεί και αυτό μια μορφή κρυμμένης ανεργίας σε μια οικονομία. Αυτό ισχύει για πολλούς λόγους με τον σημαντικότερο να είναι η μείωση στην αγοραστική δύναμη των εργαζομένων. Το καθεστώς μερικής απασχόλησης είναι ένα πάρα πολύ καλό καμουφλάζ της ανεργία καθώς οι εργαζόμενοι όχι μόνο εργάζονται με σημαντικά μειωμένα εισοδήματα αλλά και σημαντικά πιο κάτω από την παραγωγική τους δυνατότητα. Η ερώτηση αυτή προσπάθησε να εντοπίσει αυτό το κομμάτι του προβλήματος και τα αποτελέσματα είχαν αρκετό ενδιαφέρον.

Ποσοστό της τάξεως του 72% του δείγματος ή 36 συνολικά επιχειρήσεις δήλωσαν ότι το 11% με 30% του εργατικού τους δυναμικού είναι υπό το καθεστώς μερικής απασχόλησης ή με συμβάσεις εργοδότησης δια μέσου των διαφόρων προγραμμάτων ενίσχυσης της εργοδότησης που ίσχυαν την περίοδο. Ένα μικρό ποσοστό (18%) δήλωσε ότι τουλάχιστον ένας εργαζόμενος τους είναι υπό το καθεστώς μερικής απασχόλησης ή με τα διάφορα προγράμματα που προσφέρθηκαν από το Κράτος ή την Ε.Ε. Η πλειοψηφία

των ΜΜΕ που εργοδοτούσαν άτομα με αυτό το καθεστώς προέρχονταν από το λιανικό και χονδρικό εμπόριο και τον τομέα της μεταποίησης.

Οι ΜΜΕ της Κυπριακής αγοράς, και υπό το πλαίσιο των προσπαθειών τους να αντιμετωπίσουν την οικονομική κρίση ένα από τα πρώτα τους έξοδα που προσπάθησαν να ελέγξουν είναι αυτό του κόστους προσωπικού. Οι ερωτηθέντες σε αυτή την ερώτηση κλήθηκαν να επιλέξουν όσες επιλογές ήθελαν. Η πιο δημοφιλής επιλογή που έκαναν στην διαχείριση του συγκεκριμένου κόστους, ήταν να αναθεωρήσουν τους όρους απασχόλησης. Αυτό σημαίνει ότι υπήρξαν αλλαγές σε θέματα ωραρίων, συνθήκων εργασίας και το πιο σημαντικό στην εργασιακή ασφάλεια. Οι περισσότερες επιχειρήσεις που έλαβαν αυτό το μέτρο προέρχονται κυρίως από το τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας, του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, της μεταποίησης, των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών και σε μικρότερο βαθμό της εκπαίδευσης.

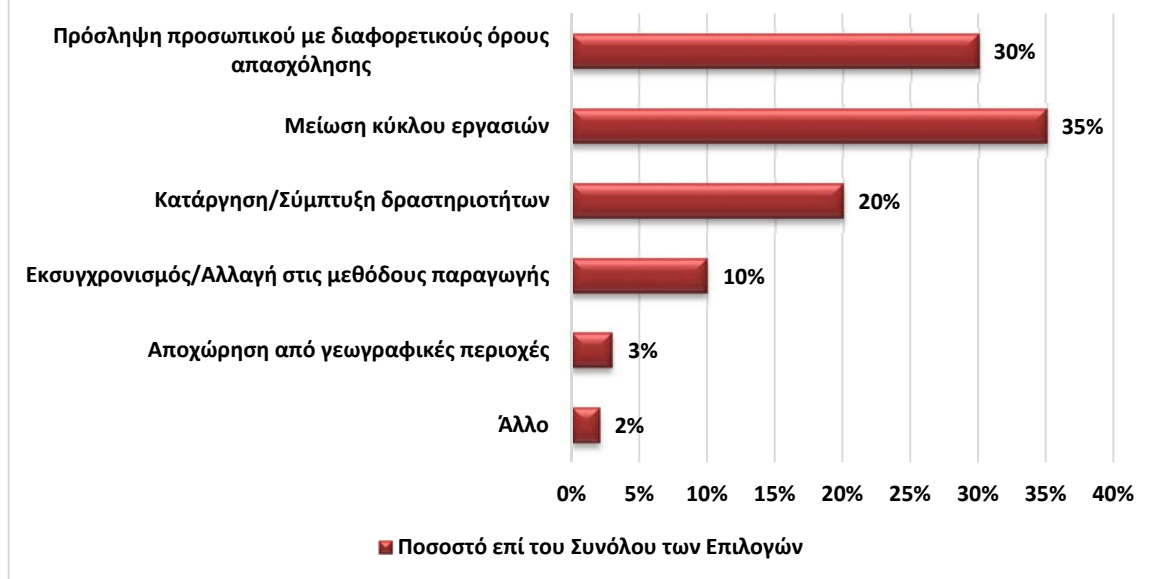
Το επόμενο κατά σειρά μέτρο ήταν να μειώσουν το προσωπικό τους για λόγους πλεονασμού. Συνολικά 24 επιχειρήσεις ή το 34,78% του δείγματος χρησιμοποιείσαι κυρίως αυτή την μέθοδο. Το αποτέλεσμα αυτό είναι στενά συνυφασμένο με το γεγονός

ότι οι επιχειρήσεις κατέγραψαν μείωση στον κύκλο εργασιών τους. Οι περισσότερες επιχειρήσεις που χρησιμοποίησαν αυτό το μέτρο προέρχονταν κυρίως από τον τομέα των ακινήτων, του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, της μεταποίησης και ένα μικρό μέρος από επιχειρήσεις που εμπλέκονται στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών.

Το 27,54% των επιχειρήσεων μείωσαν τους μισθούς του προσωπικού τους. Αυτό αποτελεί το δεύτερο κατά σειρά πρόβλημα που δημιουργήσε η κρίση στο τομέα της απασχόλησης μετά την ανεργία. Αρκετοί εργαζόμενοι είδαν τα εισοδήματά τους να μειώνονται αισθητά και σύμφωνα με τα πιο πάνω αποτελέσματα οι Κυπριακές ΜΜΕ συνέβαλαν σε σημαντικό βαθμό σε αυτό το πρόβλημα. Αυτό το μέτρο χρησιμοποιήθηκε κυρίως από επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών και του λιανικού και χονδρικού εμπορίου.

Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ξεκάθαρα τις τρεις κυριότερες μεθόδους που χρησιμοποίησαν οι ΜΜΕ για τον περιορισμό του κόστους προσωπικού τους. Το σίγουρο είναι ότι όποιο από τα τρία μέτρα και να επέλεγαν θα όξυνε το πρόβλημα στην Κυπριακή αγορά εργασίας.

24. Λόγοι απομάκρυνσης προσωπικού

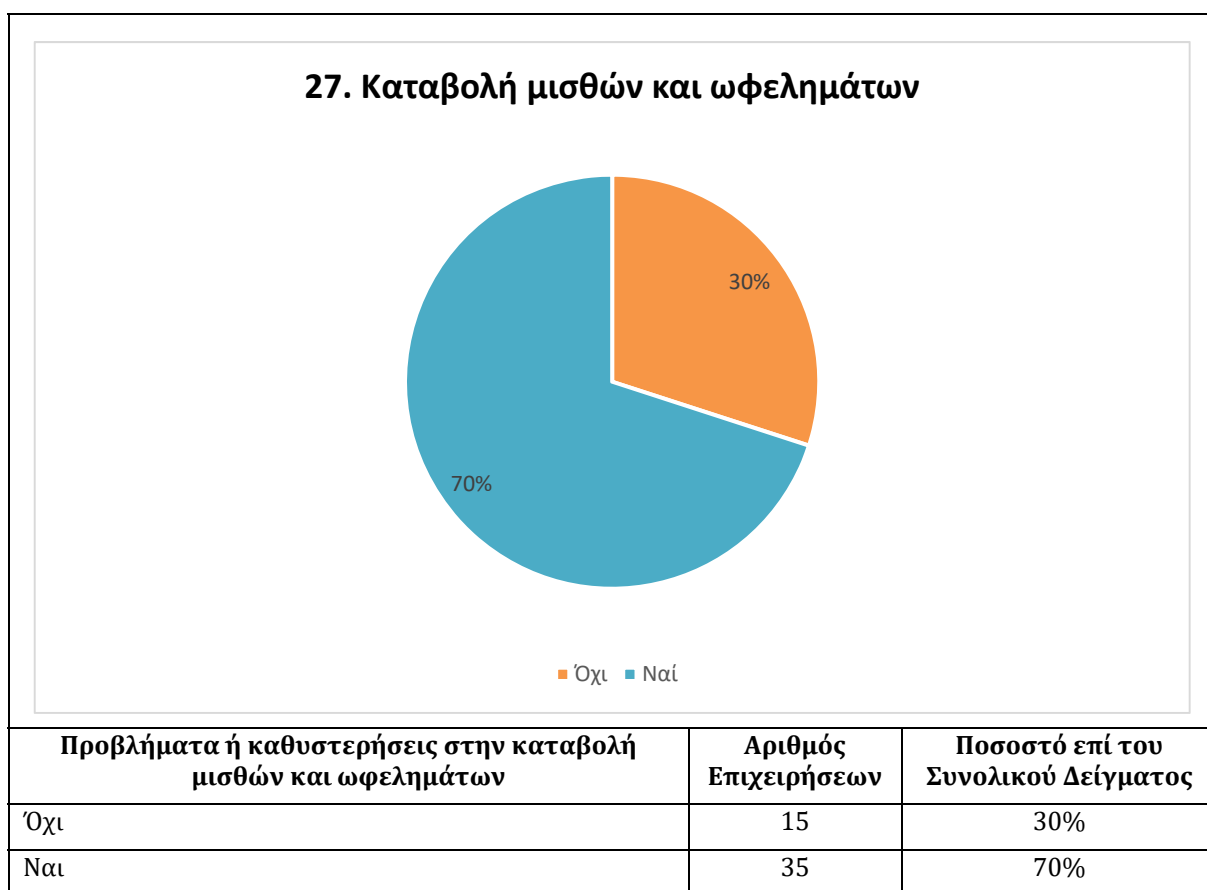
Αίτια	Αριθμός Επιλογών	Ποσοστό επί του Συνόλου των Επιλογών
Πρόσληψη προσωπικού με διαφορετικούς όρους απασχόλησης	30	30,0%
Μείωση κύκλου εργασιών	35	35,0%
Κατάργηση/Σύμπτυξη δραστηριοτήτων	20	20,0%
Εκσυγχρονισμός/Αλλαγή στις μεθόδους παραγωγής	10	10,0%
Αποχώρηση από γεωγραφικές περιοχές	3	3,0%
Άλλο	2	2,0%

Στην ερώτηση αυτή αναλύονται οι λόγοι που οι ΜΜΕ προέβησαν σε μεταβολή του προσωπικού τους. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να επιλέξουν το μέγιστο δύο από τις πιο πάνω επιλογές. Ο σημαντικότερος λόγος που ισχυρίστηκαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν αυτό της μείωσης του κύκλου εργασιών τους με ποσοστό 35% ή συνολικά 35 επιχειρήσεις με την πλειοψηφία τους να προέρχεται από τον τομέα των ακινήτων, της μεταποίησης και του λιανικού και χονδρικού εμπορίου. Η δεύτερη αιτία καθορίστηκε η πρόσληψη νέου προσωπικού με διαφορετικούς (πολλές φορές χειρότερους) όρους εργασίας με το ποσοστό αυτής της επιλογής να είναι στο 30% ή 30 επιχειρήσεις. Είναι σημαντικό ότι τουλάχιστον 30 επιχειρήσεις σημείωσαν τις δύο προαναφερθείσες αιτίες για τις μεταβολές που έκαναν όσον αφορά το προσωπικό τους.

Ποσοστό 20% των επιχειρήσεων κατέδειξαν την κατάργηση ή σύμπτυξη μέρους των δραστηριοτήτων τους ως την αιτία για μεταβολές στο προσωπικό τους. Η σύμπτυξη διαφόρων δραστηριοτήτων ή ακόμα και η κατάργηση μερικών από τις ΜΜΕ ήταν ένας

από τους τρόπους που εφάρμοσαν για να ανταπεξέλθουν των συνεπειών της κρίσης. Αυτή τους όμως η επιλογή είχε ως αποτέλεσμα την αρνητική επιρροή στο εργατικό της δυναμικό. Οι ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών είχαν το πάνω χέρι σε αυτή την επιλογή.

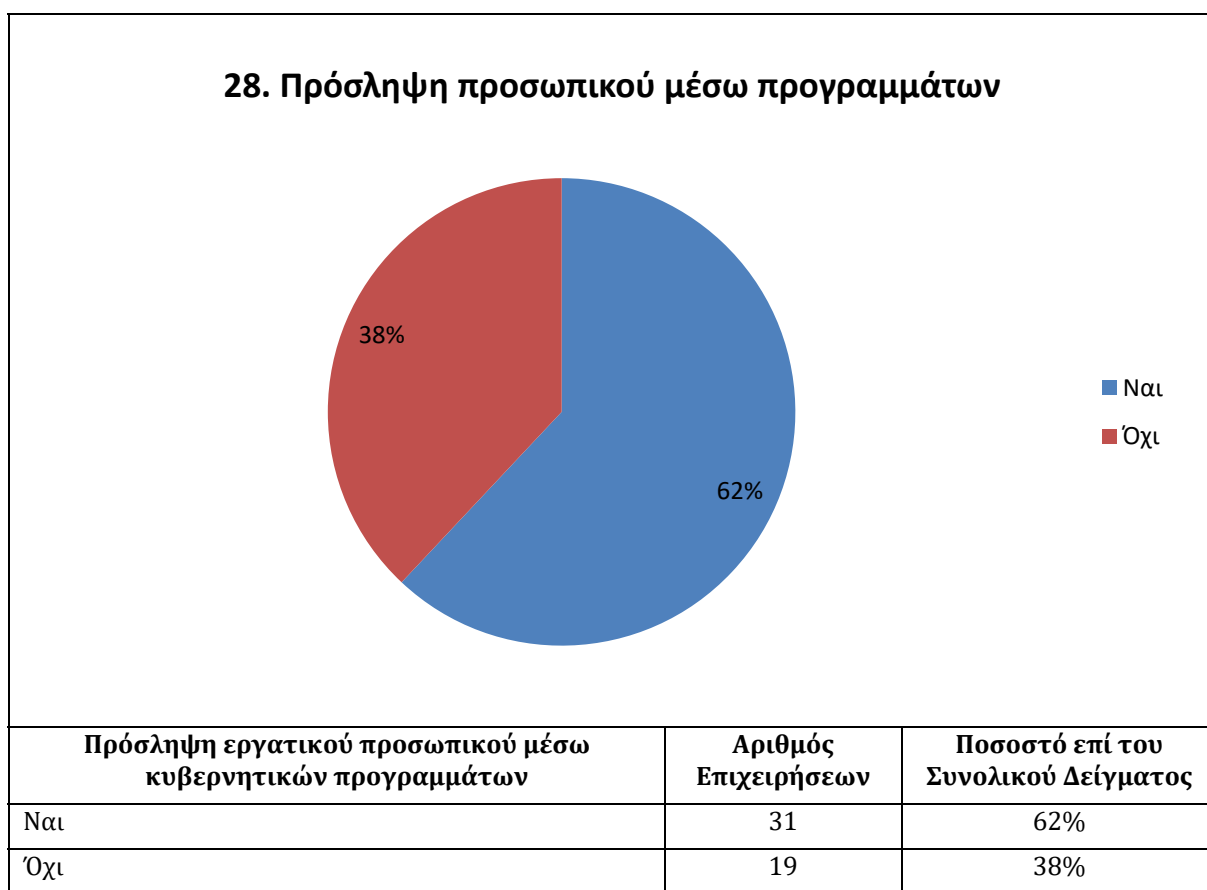
Άλλες αιτίες που ακολούθησαν ήταν αυτές των αλλαγών στην μέθοδο παραγωγής ή διεξαγωγής των δραστηριοτήτων που εφάρμοσαν οι επιχειρήσεις. Οι αλλαγές αυτές προνοούσαν είτε ανάθεση των εργασιών αυτό σε υπό-εργολάβους είτε με την χρήση νέας τεχνολογίας. Οι επιχειρήσεις που επέλεξαν αυτή την αιτία προέρχονται κυρίως από τον τομέα της μεταποίησης και των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών. Οι άλλες αιτίες που ακολούθησαν αφορούν την αποχώρηση από άλλες γεωγραφικές περιοχές, με τον τομέα της εστίασης και του λιανικού εμπορίου να προεξέχει σε αυτή την επιλογή.

Ένα από τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι εργαζόμενοι ήταν η αργοπορία στην λήψη των αμοιβών τους. Το 70% των ΜΜΕ παραδέχθηκαν ότι αντιμετώπισαν προβλήματα στην καταβολή των μισθών προς τους εργαζόμενους τους και αρκετές φορές καθυστέρησαν αυτή την καταβολή τους. Είναι ένα αρκετά σοβαρό πρόβλημα

καθώς δημιούργησε αλυσιδωτές επιδράσεις στην γενική οικονομία. Φυσικά το πρόβλημα αυτό έχει τις ρίζες του στην περιορισμένη ρευστότητα που είχαν οι ΜΜΕ τόσο από την μειωμένη χρηματοδότηση όσο και από την μείωση στον κύκλο εργασιών τους. Οι ΜΜΕ που εμπλέκονται στον τομέα των ακινήτων, του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, της μεταποίησης και της εκπαίδευσης ανέφεραν ότι αντιμετώπισαν το συγκεκριμένο πρόβλημα.

Το 30% των επιχειρήσεων με μικρό και μεσαίο μέγεθος απάντησαν αρνητικά σε αυτή την ερώτηση. Οι επιχειρήσεις που δεν καθυστέρησαν την καταβολή των μισθών των εργαζομένων τους ήταν οι 10 επιχειρήσεις από τον τομέα των λογιστικών και νομικών υπηρεσιών και 5 από τον τομέα της εστίασης και της ψυχαγωγίας.

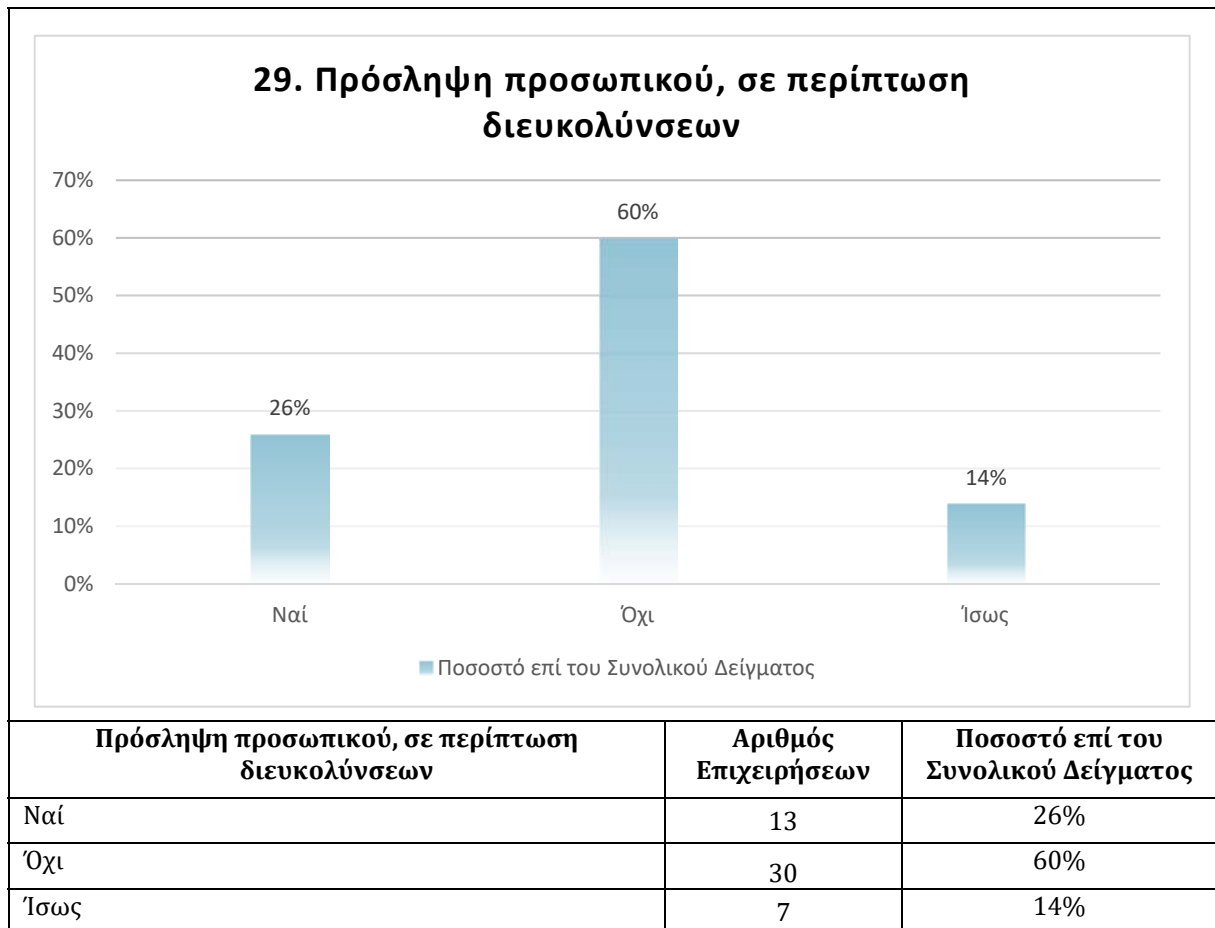

Η ερώτηση αυτή είχε ως στόχο τον εντοπισμό του κατά πόσο οι επιχειρήσεις έκαναν χρήση των διάφορων σχεδίων που οργάνωσε το Κυπριακό κράτος σε συνεργασία με την Ε.Ε., σχεδίων για ενίσχυση της απασχόλησης στην Κυπριακή αγορά. Ένα ποσοστό της τάξεως το 62% ή 31 συνολικά επιχειρήσεις ανέφεραν ότι έκαναν χρήση των διάφορων σχεδίων, μερικές εκ των οποίων συνέχισαν την εργοδότηση των ατόμων που

προσέλαβαν με αυτά τα σχέδια και μετά την λήξη τους. Οι επιχειρήσεις που έκαναν χρήση των σχεδίων αυτών προέρχονται από όλο το φάσμα των τομέων της Κυπριακής οικονομίας και συμμετείχαν στην έρευνα.

Το 38% των ερωτηθέντων δεν χρησιμοποίησαν τα διάφορα σχέδια που υπήρχαν για να προσλάβουν νέους εργαζομένους. Οι περισσότερες εξ αυτών αφορούσαν ΜΜΕ που πρόσφεραν λογιστικές και νομικές υπηρεσίες, δραστηριοποιούνταν στον τομέα της εστίασης και ψυχαγωγίας, αλλά και στον τομέα της εκπαίδευσης. Επίσης, οι επιχειρήσεις που απάντησαν αρνητικά σε αυτή την ερώτηση απάντησαν (οι περισσότερες) αρνητικά και στην προηγούμενη ερώτηση.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το υψηλό ποσοστό χρήσης αυτών των σχεδίων καθώς οι προσλήψεις αφορούσαν ως επί το πλείστο νέους εργαζόμενους.

Η τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου είχε να κάνει περισσότερο με την πρόθεση των ΜΜΕ για πρόσληψη εργαζομένων στην επιχείρησή τους εάν είχαν την δυνατότητα να το κάνουν. Η πλειοψηφία των ΜΜΕ (60%) απάντησε αρνητικά σε αυτή την ερώτηση, με την πλειοψηφία τους να προέρχονται από τον τομέα των ακινήτων, του λιανικού και

χονδρικού εμπορίου και της μεταποίησης. Το υπόλοιπο 40% απάντησε θετικά ή ίσως στην πιθανότητα πρόσληψης νέων εργαζομένων στην επιχείρησή τους εάν είχαν την δυνατότητα να το κάνουν.

Τα αποτελέσματα αυτά είναι ιδιαίτερα χρήσιμα για δύο λόγους. Ο πρώτος λόγος είναι στο ότι βοηθούν στον εντοπισμό της αντίληψης που έχουν οι ΜΜΕ σχετικά με το κόστος προσωπικού τους και ο δεύτερος λόγος είναι στο γεγονός ότι καταδεικνύει ότι οι ΜΜΕ έλαβαν τα μαθήματα που πρέπει από την οικονομική κρίση για πιο συνετή διαχείριση των οικονομικών τους. Οι απαντήσεις που δόθηκαν δείχνουν επίσης, ότι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν οι Κυπριακές ΜΜΕ ήταν αυτό της ρευστότητας που στο εξής θα προφυλάσσουν σαν κόρη οφθαλμού.

Κεφάλαιο 6

Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη είχε σκοπό να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο η οικονομική κρίση των ενυπόθηκων δανείων του 2007, η οποία ετεροχρονισμένα έπληξε το 2013 την Κυπριακή οικονομία, επηρέασε τις ΜΜΕ που δρουν και εδράζονται στην Κυπριακή αγορά. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν η δημιουργία, διαλογή και συλλογή ερωτηματολογίων τα οποία ζητούσαν από τις ΜΜΕ να δώσουν την δική τους άποψη (και όχι μέσα από δημοσιευμένα στοιχεία) και εμπειρία για τον τρόπο που βίωσαν την κρίση αυτή. Τα ερωτήματα που τέθηκαν ήταν συγκεκριμένα και σκοπό είχαν να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα, εστιάζοντας την περίοδο όπου η Κυπριακή οικονομία είχε την μεγαλύτερη αστάθεια της και αυτή είναι μεταξύ των ετών 2012 -2015. Τα συμπεράσματα αυτά θα είναι χρήσιμα τόσο για τις ίδιες τις επιχειρήσεις, όσο και για το κράτος, συμπεράσματα τα οποία θα αναφερθούν σε αυτό το κεφάλαιο.

Σύμφωνα με στοιχεία της έρευνας που διεξήχθη, οι περισσότερες Κυπριακές ΜΜΕ είναι πολύ μικρές επιχειρήσεις. Το εργατικό τους δυναμικό είναι αρκετά περιορισμένο και υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις όπου το εργατικό δυναμικό τους είναι μέλη της ίδιας οικογένειας. Οι περισσότερες ΜΜΕ δραστηριοποιούνται σε τρεις κυρίως οικονομικούς τομείς, αυτούς των υπηρεσιών, της μεταποίησης, του λιανικού και χονδρικού εμπορίου και των ακινήτων. Ο πρώτος από τους ερευνητικούς στόχους που τέθηκαν για την παρούσα εργασία ήταν να εντοπιστούν οι τομείς της οικονομίας που επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση. Οι επιχειρήσεις που επηρεάστηκαν περισσότερο από την υφιστάμενη κατάσταση ήταν αυτές που δραστηριοποιούνται στο τομέα των ακινήτων, του λιανικού και χονδρικού εμπορίου και της μεταποίησης. Το γεγονός αυτό έγινε ξεκάθαρο καθ' όλη την έκταση των απαντήσεων που δόθηκαν από τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Οι εταιρείες αυτές (στην πλειονότητα τους) κατέγραψαν σημαντική μείωση στον κύκλο εργασιών τους, μείωσαν σημαντικά το

προσωπικό τους αλλά ήταν και αυτές που έκαναν τα μεγαλύτερα στρατηγικά λάθη τις δεκαετίες που προηγήθηκαν της κρίσης.

Ο δεύτερος στόχος που προσπάθησε να επιτευχθεί η παρούσα μελέτη είχε να κάνει με τον τρόπο που ο περιορισμός της ρευστότητας στην Κυπριακή οικονομία επηρέασε τις ΜΜΕ. Τα αποτελέσματα που εξάχθηκαν είναι ξεκάθαρα και ενδεικτικά της κατάστασης της Κυπριακής οικονομίας κατά την υπό εξέταση περίοδο. Οι Κυπριακές ΜΜΕ επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την περιορισμένη ρευστότητα της αγοράς, και κυρίως από την αδυναμία των τραπεζών (οι οποίες αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα) να τις χρηματοδοτήσουν. Η πλειοψηφία των ΜΜΕ που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν την αιτία αυτή ως την πρώτη για τα προβλήματα που είχαν να διαχειριστούν. Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι την κατάσταση δυσχέραιναν και τα υψηλά επίπεδα δανεισμού που είχαν οι ΜΜΕ. Για αυτό ευθύνες είχαν και οι δύο πλευρές. Από την μια οι ΜΜΕ που αλόγιστα και χωρίς συγκεκριμένους ελέγχους, και με την αυτοπεποίθηση που πρόσφερε η οικονομική ευημερία των προηγούμενων ετών, αύξαναν την ζήτηση τους για δανεισμό χωρίς όμως να έχουν την ανάλογη ανάπτυξη. Από την άλλη οι τράπεζες πρόσφεραν δάνεια χωρίς να εφαρμόζουν τις δέουσες αξιολογήσεις, επικεντρωμένες αποκλειστικά στην αξία της υποθήκης που λάμβαναν επί του δανεισμού. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αποστράγγιση της ρευστότητας από αυτές τις επιχειρήσεις αλλά και τον περιορισμό της δυνατότητας μελλοντικής άντλησης ρευστότητας.

Ο περιορισμός της ρευστότητας από τις ΜΜΕ τις οδήγησε σε περιορισμό της παραγωγικής τους δραστηριότητας. Αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό καθώς αυτό μείωσε την γενική οικονομική δραστηριότητα της χώρας, με τις μηχανές της οικονομίας να δουλεύουν σε χαμηλότερους ρυθμούς. Η μείωση της δραστηριότητας μείωσε περαιτέρω την δυνατότητα των ΜΜΕ να αποπληρώσουν τον δανεισμό τους και πολλές εξ αυτών αναγκάστηκαν να αθετήσουν πληρωμές των οφειλών τους και να αναδιαρθρώσουν τον δανεισμό τους, στενεύοντας ακόμα περισσότερο την ρευστότητα της αγοράς. Οι αδυναμίες των ΜΜΕ να εξεύρουν πηγές άντλησης κεφαλαίων έκανε ξεκάθαρα χειρότερη την θέση τους κατά την περίοδο.

Ο τρίτος στόχος που έθεσε η παρούσα μελέτη είχε να κάνει με το κατά πόσο η οικονομική ευφορία των προηγούμενων ετών οδήγησε σε στρατηγικά λάθη τις Κυπριακές ΜΜΕ. Οι ΜΜΕ που δρουν και εδράζονται στην Κυπριακή αγορά είχαν και έχουν ειδικά χαρακτηριστικά που δυσχεραίνουν την κατάσταση τους στο πλαίσιο της κρίσης. Όπως

προαναφέρθηκε η ευφορία που υπήρχε στην αγορά οδήγησε σε ένα πολύ μεγάλο στρατηγικό λάθος, και δεν είναι άλλο από την ανεξέλεγκτη αύξηση του δανεισμού τους. Στήριζαν τις δραστηριότητες τους περισσότερο σε δανειζόμενα κεφάλαια καθώς το κόστος δανεισμού ήταν πολύ μικρό. Επίσης, η αυξημένη ζήτηση για προϊόντα και υπηρεσίες αύξαναν τον κύκλο εργασιών τους και κατ' επέκταση την ικανότητα τους να αναχρηματοδοτούν το χρέος τους. Όταν όμως οι συνιστάμενες της αγοράς άλλαξαν οι ΜΜΕ βρέθηκαν "φορτωμένες" με δυσανάλογο για το μέγεθος τους δανεισμό. Αυτό το συμπέρασμα εξάγεται από το γεγονός ότι το πρώτο μέτρο που έλαβαν για την αντιμετώπιση της κρίσης. Επίσης, η γενική ευφορία που υπήρχε δεν δημιούργησε ποτέ την ανάγκη για λήψη οποιονδήποτε μέτρων διαχείρισης κινδύνων που συνήθως πραγματοποιούνται στο πλαίσιο μιας οικονομικής κρίσης. Αυτό το πρόβλημα κρυβόταν κάτω από το χαλί της γενικής ευφορίας και της υπερπροσφοράς δανεισμού στην αγορά.

Ο τέταρτος στόχος της έρευνας ήταν να εντοπίσει το κατά πόσο η οικονομική κρίση ανάδειξε τα προβλήματα που είχε η γενική οικονομία και αφομοίωσαν κατά κάποιο τρόπο οι ΜΜΕ. Η ανταπόκριση που λήφθηκε από τις ΜΜΕ κατέδειξε του λόγου του αληθές. Οι περισσότερες ΜΜΕ παραδέχθηκαν ότι δεν είχαν εφαρμόσει ποτέ οποιαδήποτε μέτρα διαχείρισης κινδύνων ή εσωτερικών ελέγχων είτε γιατί αυτό δεν κατέστη ποτέ προηγούμενος απαραίτητο είτε γιατί δεν ήξεραν να το κάνουν. Πολλές επιχειρήσεις δήλωσαν ότι θα συνεχίσουν να εφαρμόζουν μια συντηρητική και συνετή διαχείριση των οικονομικών τους ζητημάτων. Επιπρόσθετα, οι ΜΜΕ που εφαρμόζαν κάποιας μορφής μέτρα για αντιμετώπιση των οικονομικών ασταθειών τα μέτρα αυτά αποδείχτηκαν ελαττωματικά ή ανεπαρκή, ως εκ του αποτελέσματος, καθώς δεν απέτρεψαν τις αρνητικές επιρροές.

Επιπρόσθετα, και όπως αναφέρθηκε πιο πάνω οι ΜΜΕ κατά την διάρκεια της επίμαχης περιόδου κατέγραψαν σημαντική μείωση στον κύκλο εργασιών τους. Οι απαντήσεις που δόθηκαν από τις Κυπριακές ΜΜΕ κατέδειξαν ότι μία από τις σημαντικότερες επιρροές που υπέστησαν από την οικονομική κρίση, μετά το πρόβλημα ρευστότητας, ήταν η μειωμένες πωλήσεις στις υπηρεσίες και τα προϊόντα τα οποία πρόσφεραν. Αυτό το πρόβλημα προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις τόσο εσωτερικά των επιχειρήσεων όσο και εξωτερικά των ΜΜΕ. Αυτό ισχύει καθώς οι περισσότερες των ΜΜΕ αθέτησαν τις υποχρεώσεις τους προς τρίτους και προχώρησαν στην αναδιάρθρωση των πιστώσεων τους, μείωσαν ή τερμάτισαν τις λειτουργίες τους, συρρίκνωσαν τις δαπάνες τους και

μείωσαν το προσωπικό τους, μέτρα τα οποία επηρέασαν αρνητικά το εξωτερικό οικονομικό περιβάλλον.

Ένα άλλο κομμάτι της οικονομικής κρίσης που εξέτασε και ανάλυσε η παρούσα μελέτη ήταν αυτό της απασχόλησης, που αποτέλεσε και ένα από τους ερευνητικούς στόχους της παρούσας έρευνας. Όλες οι ΜΜΕ που συμμετείχαν στην έρευνα είτε μείωσαν το προσωπικό τους, είτε τροποποίησαν το καθεστώς του υφιστάμενου προσωπικού τους, είτε μείωσαν τις απολαβές τους, αλλά οι περισσότερες εφάρμοσαν μια μίξη αυτών των μέτρων. Είναι κοινό γνώρισμα ότι σε περιόδους κρίσης οι επιχειρήσεις πρωταρχικά στρέφονται στην μείωση του προσωπικού τους. Ένα γνώρισμα που μέσω των δεδομένων που συλλέχθηκαν κατά την διάρκεια της έρευνας γίνεται ακόμα πιο ξεκάθαρο.

Οι αιτίες που εντοπίστηκαν για τους λόγους που οι ανάγκασαν τις επιχειρήσεις να προβούν σε αυτές τις μειώσεις ποικίλουν μα μέσα από αυτή την έρευνα εξάχθηκαν οι σημαντικότερες. Αυτές αφορούν την μειωμένη ρευστότητα των ΜΜΕ που περιόριζε την δυνατότητα τους να πληρώσουν τις οφειλές τους έναντι των εργαζομένων τους, η μείωση στον κύκλο εργασιών τους, που “πάραγε” πλεονασματικό προσωπικό για τις επιχειρήσεις, αναγκάζοντας τις να προβούν σε απολύσεις, και η κατάργηση μερικών από τις δραστηριότητες τους. Η αύξηση των απολύσεων από τις ΜΜΕ ήταν ένα κόστος το οποίο μεταφέρθηκε από τις επιχειρήσεις στο κράτος δυσχεραίνοντας την ίδια στιγμή το πρόβλημα της ανεργίας για τη Κυπριακή οικονομία.

Ένα σημαντικό στοιχείο που επίσης εξάχθηκε από τα δεδομένα της έρευνας ήταν αυτό της μεταβολής στο εργοδοτικό καθεστώς των εργαζομένων στις ΜΜΕ. Πολλές από τις επιχειρήσεις, στην προσπάθειά τους να ελέγξουν το κόστος του προσωπικού τους και μη θέλοντας να απολύσουν εργαζομένους τους άλλαξαν το εργασιακό καθεστώς μικρής ή μεγάλης μερίδας του προσωπικού τους. Αυτό σύμφωνα με την διεθνή βιβλιογραφία (βλέπετε κεφάλαιο 3) είναι μια μορφή κρυμμένης ανεργίας καθώς οι εργαζόμενοι δούλευαν με μειωμένο ωράριο και απολαβές, πολύ πιο κάτω από το πραγματικό ποσοστό παραγωγικότητας τους.

Πέραν όμως από την μείωση του προσωπικού τους, οι ΜΜΕ προχώρησαν σε αρκετές περιπτώσεις σε μείωση των απολαβών τους και αποκοπές σημαντικών ωφελημάτων που πρόσφεραν στο παρελθόν (13^{ος} μισθός, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ταμείο προνοίας, κ.α.). Ένα μεγάλο ποσοστό των ΜΜΕ δήλωσε ότι απέκοψε σημαντικό μέρος

των απολαβών που πρόσφερε στο παρελθόν τόσο από τους υφιστάμενους εργαζόμενους τους όσο και από τις νέες προσλήψεις που προέβησαν την επίμαχη περίοδο.

Η οικονομική κρίση που έζησε ο πλανήτης στα τέλη της δεκαετίας του 2000 ήταν η έκρηξη ενός ηφαιστείου που σιγόβραζε για δεκαετίες στα θεμέλια της Παγκόσμιας οικονομίας. Εκτονώσεις αυτού του ηφαιστείου υπήρχαν στο πέρασμα των χρόνων, όπως για παράδειγμα η φούσκα του διαδικτύου στα τέλη της δεκαετίας του '90 ή η Ρωσική κρίση στις αρχές του 2000. Αλλά κανείς δεν έλαβε υπόψη τις προειδοποιήσεις. Σε αυτό συνέβαλε σε σημαντικό βαθμό η εξέλιξη της χρηματοοικονομικής μηχανικής, που προκαλούσε για χρόνια ευμάρεια καθώς βρήκε τρόπους για παροχή ρευστότητας στο αδηφάγο τέρας που ονομάζεται τραπεζικό σύστημα που την διοχέτευε (με λανθασμένο τρόπο) στην αγορά δημιουργώντας μια πλασματική εικόνα στην παγκόσμια οικονομία ότι όλα λειτουργούσαν σωστά, δημιουργώντας αρκετές χρηματοοικονομικές φούσκες, μια, και η πιο σημαντική, εκ των οποίων να είναι αυτή των ακινήτων. Όταν η φούσκα αυτή έσκασε άνοιξε το κουτί της Πανδώρας και από μέσα βγήκαν όλα τα λάθη που διαχρονικά γίνονταν, ιδιαίτερα μετά την Μεγάλη Ύφεση της δεκαετία του 1930. Μετά από την εκτόνωση της φούσκας, η εικόνα έγινε ξεκάθαρη. Το Παγκόσμιο οικονομικό σκηνικό δεν ήταν τίποτα άλλο από ένα κάστρο που κτίστηκε πάνω σε άμμο με ευάλωτα θεμέλια.

Στον κυκεώνα αυτό βρέθηκαν και οι ΜΜΕ οι οποίες έγιναν μέρος ενός παιχνιδιού που αποδείχτηκε καταστροφικό για ένα μεγάλο και σημαντικό μέρος από αυτές. Σε αυτό το παιχνίδι εντάχθηκαν και οι Κυπριακές ΜΜΕ, που εξαιτίας των ειδικών χαρακτηριστικών τους ήταν ευάλωτες και επιρρεπείς στις συνθήκες που δημιουργήθηκαν. Η παρούσα εργασία ανέδειξε πως οι Κυπριακές ΜΜΕ βίωσαν και πώς αντιμετώπισαν τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης.

Το τελικό αποτέλεσμα της μελέτης αυτής είναι ότι οι Κυπριακές ΜΜΕ επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την τρέχουσα χρηματοοικονομική κρίση για τον κύριο λόγο ότι ήταν ανέτοιμες να αντέξουν σε αυτό το κύμα πιέσεων. Ο τρόπος διαχείρισης από μέρους τους της κρίσης περιορίστηκε στα μέσα που είχαν στην διάθεση τους τόσο από την άποψη πόρων όσο και από την άποψη γνώσεων. Δεν είναι ακόμα ξεκάθαρο εάν θα μπορέσουν να ανταπεξέλθουν σε μια μελλοντική κρίση οι Κυπριακές ΜΜΕ, το ξεκάθαρο και το σίγουρο είναι ότι έλαβαν τα μαθήματα τους, είδαν τα λάθη τους και την επόμενη φορά θα είναι προετοιμασμένες.

Κεφάλαιο 7

Επίλογος

Τα ερωτήματα που προσπάθησε να απαντήσει η παρούσα εργασία ήταν συγκεκριμένα και στενά συνδεδεμένα με τη κρίση των ενυπόθηκων δανείων του 2007. Οι ΜΜΕ αποτελούν τη σημαντικότερη συνιστώσα μιας οικονομίας, όχι μόνο της Κυπριακής αλλά και της Παγκόσμιας καθώς έχουν εκείνα τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που στηρίζουν την εύρυθμη λειτουργία μιας οικονομίας. Μερικά από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά που στηρίζουν την πιο πάνω άποψη είναι το μικρό και ευέλικτο τους μέγεθος που έρχεται να καλύψει τα κενά στην αγορά που είτε αφήνουν είτε δεν μπορούν να καλύψουν οι μεγάλοι οργανισμοί που κυριαρχούν σε μια αγορά (τουλάχιστον τις πλείστες των περιπτώσεων). Το μικρό τους μέγεθος όμως είναι και αυτό που τις καθιστά αρκετά ευάλωτες σε συνθήκες οικονομικής αστάθειας, όπως αυτή που βίωσε η Παγκόσμια οικονομία τα τελευταία χρόνια. Τα αίτια της κρίσης πολλά, όπως πολλές είναι και οι συζητήσεις περί ευθυνών, με τις τράπεζες να είναι στην κορυφή της λίστας των συζητήσεων αυτών. Το γεγονός αυτό βρίσκεται στην καρδιά του προβλήματος, το τραπεζικό σύστημα και η προβληματική λειτουργία του, και ο όρος αυτός είναι μεταφορικός αλλά και κυριολεκτικός. Αυτό ισχύει καθώς η καρδιά μιας οικονομίας, με την μορφή και τον τρόπο που λειτουργεί στις μέρες μας, είναι το τραπεζικό σύστημα το οποίο έπαθε έμφραγμα εξαιτίας της ανθυγιεινής ευημερίας που υπόβοσκε για χρόνια, αλλά κρυβόταν κάτω από το χαλί της υψηλής ρευστότητας. Το έμφραγμα αυτό δεν επηρέασε μόνο τις μεγάλες οικονομικές μονάδες αλλά και τις μικρές.

Η Κυπριακή οικονομία, ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα του 1974, στηρίχτηκε στους "μικρούς ήρωες", εκείνες τις μικρές επιχειρήσεις που μετά το καταλάγιασμα της εισβολής άρχισαν να φυτρώνουν στα ερείπια της Κύπρου. Δημιουργήθηκαν από ανθρώπους που ήθελαν με συλλογική προσπάθεια να βοηθήσουν την χώρα τους να σταθεί στα πόδια της επενδύοντας τις οικονομίες τους στα όνειρα και τις ιδέες τους. Οι περισσότερες από αυτές αποτελούσαν οικογενειακές επιχειρήσεις όπου συντηρούσαν ολόκληρες οικογένειες για χρόνια και μεταβιβάζονταν από γενιά σε γενιά. Αναπόφευκτα βέβαια οι επιχειρήσεις

προσαρμόστηκαν στα δεδομένα των εξελίξεων. Το ίδιο και η οικονομία της Κύπρου όπου πλέον μετατράπηκε σε ένα κέντρο παροχής επιχειρηματικών υπηρεσιών, μετακινούμενη από την γεωργική κατά βάση μορφή που είχε μερικές δεκαετίες προηγουμένως.

Η Κύπρος κτυπήθηκε βίαια από την οικονομική κρίση. Οι διεθνείς δανειστές εφάρμοσαν ίσως τα πιο σκληρά μέτρα που μπορούσαν να λάβουν. Νέες λέξεις εμπλούτισαν το χρηματοοικονομικό λεξικό, με την λέξη – καταπέλτης για την Κύπρο να είναι αυτή του κουρέματος. Απομείωση καταθέσεων και ανταλλαγή τους με μετοχές του τραπεζικού ιδρύματος, οι οποίες φυσικά απομειώθηκαν περαιτέρω μετά την μετατροπή τους. Το αποτέλεσμα αυτού ήταν ένα χρηματοοικονομικός σεισμός οι ρωγμές του οποίου είναι ακόμα και σήμερα εμφανής. Μέτρα λιτότητας ήταν ένας όρος που με το πρώτο άκουσμα τους δημιουργήθηκε ο συνειρμός της φτωχοποίησης του λαού, αλλά αναγκαστική θεραπεία για το οικονομικό πρόβλημα της Κύπρου. Η θεραπεία άλλωστε είναι χειρότερη από το ίδιο το πρόβλημα, τουλάχιστον αυτό ισχυρίστηκαν τα κέντρα αποφάσεων.

Οι Κυπριακές ΜΜΕ ήταν ανέτοιμες, με εμφανές έλλειψη εμπειρίας στην διαχείριση τέτοιων γεγονότων. Αυτό είναι που απεικονίζεται στην παρούσα μελέτη. Πιαστήκαν αδιάβαστες ή απλά αποτέλεσαν τις “παράπλευρες απώλειες” στο όλο σκηνικό; Η αλήθεια, όπως πάντα, είναι κάπου στην μέση. Ποτέ προηγουμένως οι Κυπριακές ΜΜΕ δεν εφάρμοσαν κάποια μέτρα για αντιμετώπιση κρίσεων, γιατί ποτέ προηγουμένως δεν χρειάστηκε να εφαρμόσουν και δεν ήξεραν πώς να εφαρμόσουν ή δεν μπόρεσαν να προβλέψουν τι ερχόταν. Οι Κυπριακές ΜΜΕ επικεντρώνονταν στην παραγωγή των προϊόντων ή των υπηρεσιών που πρόσφεραν και όχι στην επιχειρηματική διοίκηση τους γιατί αυτό ήξεραν καλά, και αυτή ήταν και η ξεχωριστή αδυναμία τους. Αυτό ακριβώς είναι ένα σημείο που χρίζει πιο εμπειριστατωμένης μελέτης.

Τα αποτελέσματα της μελέτης κατέδειξαν, επίσης, ότι οι Κυπριακές ΜΜΕ αντιμετώπισαν προβλήματα κυρίως σε θέματα ρευστότητας που επηρέασαν την σωστή τους λειτουργία από πολλές απόψεις που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Αυτό άλλωστε ήταν και ο τίτλος της οικονομικής κρίσης, πρόβλημα ρευστότητας στην αγορά. Το πρόβλημα αυτό οι Κυπριακές τράπεζες προσπάθησαν να το αντιμετωπίσουν περισσότερο δια μέσου της αναδιάρθρωσης του δανεισμού τους (αφού όλες σχεδόν οι επιχειρήσεις ήταν υπέρ του δέοντος δανεισμένες) και της συγκράτησης των λειτουργικών τους εξόδων. Η πλειοψηφία των ΜΜΕ στο δεύτερο μέτρο που έλαβαν επικεντρώθηκαν περισσότερο σε ένα και μόνο έξοδο που τελικά δημιούργησε ακόμα

περισσότερα προβλήματα στην γενική οικονομία, αυτό του κόστους προσωπικού. Η πλειοψηφία τους είτε μείωσε το προσωπικό τους είτε μείωσε τα ωφελήματα που προηγούμενως πρόσφερε. Αυτό είναι γεγονός ότι συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση της φτώχειας και της ανεργίας στην Κυπριακή κοινωνία. Οι αιτίες που ισχυρίστηκαν ήταν κυρίως η μείωση του κύκλου εργασιών τους και ο πλεονασμός προσωπικού υπό τα νέα δεδομένα. Η ορθότητα και η αποτελεσματικότητα του μέτρου αυτού στην τρέχουσα κατάσταση είναι κάτι που χρίζει περαιτέρω μελέτης.

Τέλος, οι περισσότερες ΜΜΕ έλαβαν τα μαθήματα που πρόσφερε η οικονομική κρίση. Εξέτασαν τις αντοχές τους, γνωρίζουν τις αδυναμίες τους αλλά και τις δυνατότητες τους και ξέρουν πλέον τι δεν πρέπει να κάνουν σε μελλοντικές οικονομικές κρίσεις. Μέσα από τις απαντήσεις που έδωσαν για το σκοπό της παρούσας μελέτης οι ΜΜΕ δήλωσαν ότι πλέον θα είναι πιο έτοιμες και ικανές να απορροφήσουν τους κραδασμούς μιας οικονομικής αστάθειας.

Τα όσα αναφέρθηκαν και αναλύθηκαν εις βάθος σε αυτή την έρευνα σε καμιά περίπτωση δεν εξαντλεί το θέμα της οικονομικής κρίσης και τον τρόπο που έπληξε τις Κυπριακές ΜΜΕ. Υπάρχουν πολλές πτυχές που χρίζουν περαιτέρω μελέτης και έρευνας. Η πρώτη πτυχή είναι αυτή της εργοδότησης. Ένα από τα σημαντικότερα μέτρα που λήφθηκαν ήταν αυτό της μείωσης του προσωπικού των ΜΜΕ ή της τροποποίησης του καθεστώσ εργοδότησης τους. Η αγορά εργασίας πρέπει να είναι ψηλά στην λίστα των οικονομικών πολιτικών τόσο από την μεριά του κράτους αλλά και των επιχειρήσεων. Πρέπει να εξεταστεί η ορθότητα του μέτρου μεταβολής των εργατικού δυναμικού (που πάντοτε είναι το πρώτο που στοχοποιείται) για την εύρυθμη λειτουργία των ίδιων των επιχειρήσεων, αλλά και κατά πόσο μπορεί να γυρίσει μπούμερανγκ για την οικονομική σταθερότητα. Το δεύτερο πεδίο που χρίζει πιο εμπεριστατωμένης μελέτης είναι η δομή και η μορφή που απέκτησε τόσο η Παγκόσμια οικονομία όσο και οι διάφορες εθνικές οικονομίες και ο βαθμός που ενίσχυσαν τα τρωτά χαρακτηριστικά των ΜΜΕ. Για παράδειγμα, στοιχεία όσον αφορά το μέγεθος και τον έλεγχο της παγκόσμιας οικονομίας από τις μεγάλες πολυεθνικές και πώς αυτό επηρεάζει τις ΜΜΕ και την ευκαιρία που αυτές έχουν να μεγαλώσουν. Το τρίτο και τελευταίο πεδίο που χρίζει μελέτης είναι αυτό της ικανότητας των ΜΜΕ στην επιχειρηματική διαχείριση των επιχειρήσεων του, ιδιαίτερα όσον αφορά την διαχείριση των κινδύνων. Όπως εντοπίστηκε σε αυτή την έρευνα οι ΜΜΕ πέραν από την έλλειψη ετοιμότητας τους, παρουσίασαν και πιθανές ελλείψεις στην

κατανόηση των παραμέτρων που δημιούργησαν την κρίση, την ίδια την κρίση, και για αυτό τον λόγο δεν είχαν (στις περισσότερες περιπτώσεις τουλάχιστον) μέτρα εσωτερικών ελέγχων, τα οποία θα τους βοηθούσαν να αποφύγουν ανεπιθύμητες επιρροές στις λειτουργίες τους.

Εν κατακλείδι, μια χρηματοοικονομική κρίση προσομοιάζει σε ένα πόλεμο. Υπάρχουν τα θύματα που βρέθηκαν σε ένα κυκεώνα που δεν δημιούργησαν αλλά υπέστησαν τις συνέπειες του. Τα θύματα στην υφιστάμενη οικονομική κρίση που διέρχεται ακόμα και σήμερα η Κυπριακή οικονομία ήταν οι ΜΜΕ που πάλεψαν για την επιβίωση τους συμμετέχοντας σε ένα πόλεμο χωρίς να ξέρουν να πολεμούν. Οι περισσότερες επιβίωσαν αλλά ήταν αρκετές αυτές που δεν άντεξαν και πτώχευσαν. Το σίγουρο όμως μπόκαν σε ένα πόλεμο που δεν τους αφορούσε. Οι περίοδοι οικονομικών ασταθειών πάντα θα υπάρχουν, η διαφορά είναι ότι στην επόμενη οι Κυπριακές ΜΜΕ θα είναι πιο έτοιμες και κυρίως πιο έμπειρες στην αντιμετώπιση τους.

Παράρτημα Α

Α.1 Το ερωτηματολόγιο

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου

Ημερομηνία:

Αριθμός Ερωτηματολογίου:

Το ερωτηματολόγιο αυτό συντάχθηκε για καθαρά επιστημονικούς σκοπούς στο πλαίσιο της εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας «Η Διεθνής οικονομική κρίση στην Κύπρο και την Ευρώπη: Οι επιπτώσεις στην απασχόληση και τις Κυπριακές ΜΜΕ», του φοιτητή Παναγιώτη Αντωνίου. Όλες οι απαντήσεις των ερωτηματολογίων θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για το ανωτέρω επιστημονικό έργο.

Παρακαλώ, όπως απαντήσετε σημειώνοντας στα τετραγωνίδια με ένα ή περισσότερα Χ, ανάλογα με την ερώτηση.

Ευχαριστώ εκ των προτέρων για την πολύτιμη συμβολή σας στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας!

Με εκτίμηση

Παναγιώτης Αντωνίου

Μέρος Α: Η Ταυτότητα της ΜΜΕ

1. Κλάδος Παραγωγής (π.χ. μεταποίηση, χονδρικό ή λιανικό εμπόριο, εστίασης, κ.α.):
.....
2. Χρονολογία ίδρυσης ΜΜΕ:
3. Γεωγραφική περιοχή (Αμμόχωστος, Πάφος, Λάρνακα, Λευκωσία, Λεμεσός)
4. Αριθμός Εργαζομένων:
1-50
51-100
101-150
150-200
200 – 250

Μέρος Β: Οι επιπτώσεις από την κρίση και τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ΜΜΕ

5. Πόσο αρνητική επίδραση δέχτηκαν τα οικονομικά αποτελέσματα της επιχείρησής σας κατά την περίοδο 2012-2015, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης;
Επηρεάστηκαν πολύ από την κρίση
Επηρεάστηκαν μέτρια από την κρίση
Επηρεάστηκαν λίγο από την κρίση
Καθόλου

6. Αξιολογήστε τα πιο κάτω αίτια με βάση τον βαθμό που δυσχέραιναν τη λειτουργία της επιχείρησής σας την περίοδο 2012-2015;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα Πολύ
Κούρεμα καταθέσεων					
Υψηλή φορολογία					
Αδυναμία κάλυψης λειτουργικών εξόδων λόγω μείωσης πωλήσεων					
Καθυστέρηση Είσπραξης Οφειλών					
Στενή ρευστότητα					
Μείωση κύκλου εργασιών					
Πληρωμές υποχρεώσεων					

7. Ποια θεωρείτε ότι ήταν μέχρι σήμερα η χειρότερη χρονιά στον κλάδο στην Κυπριακή οικονομία όσον αφορά την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών;

2012

2013

2014

2015

8. Ποια πορεία κατέγραψε ο κύκλος εργασιών της επιχείρησής σας κατά την περίοδο 2012-2015, σε σχέση με την περίοδο πριν το 2012?

Αύξηση πέραν του 31%

Αύξηση μεταξύ 11%-30%

Αύξηση μέχρι 10%

Καμιά αλλαγή

Μείωση μέχρι 10%

Μείωση μεταξύ 11%-30%

Μείωση πέραν του 31%

9. Ποια είναι τα 3 σημαντικότερα σημεία, κατά την άποψη σας, που καθιστούν μια ΜΜΕ στην Κύπρο λιγότερο ευάλωτη σε περίπτωση οικονομικής κρίσης; (παρακαλώ σημειώστε τα σημαντικότερα με 1, 2 και 3 σε φθίνουσα σειρά)

Χαμηλές οικονομικές υποχρεώσεις

Καλές σχέσεις με τους προμηθευτές

Ευκολία πρόσβασης σε δανεισμό

Καλές σχέσεις με τους πελάτες

Συγκράτηση των λειτουργικών δαπανών/ μισθοδοσίας

Σταθερή ρευστότητα

Άλλο:

10. Αν η επιχείρησή σας αντιμετώπισε προβλήματα ρευστότητας, ποιες ήταν οι 2 σημαντικότερες συνέπειες; (παρακαλώ σημειώστε τα σημαντικότερα με 1 και 2 σε φθίνουσα σειρά)

Αδυναμία ενίσχυσης/αύξησης εταιρικών δραστηριοτήτων

Διάθεση κεφαλαίων προς επενδύσεις και καινοτομίες

Αγορά/συντήρηση εταιρικού εξοπλισμού

Πληρωμή οικονομικών οφειλών

Πληρωμή προμηθευτών

Πληρωμή λειτουργικών εξόδων/ μισθοδοσίας

Άλλο:

11. Κατά την ύφεση οι τραπεζικοί σας συνεργάτες στήριξαν την επιχείρησή σας όσο χρειάστηκε; (Για παράδειγμα: ευκολία στην δανειοδότηση, αναδιάρθρωση δανείων, χαμηλά επιτόκια, επιμήκυνση αποπληρωμής δανείου, κτλ.)

- Πολύ ικανοποιητικά
- Ικανοποιητικά
- Καθόλου ικανοποιητικά

12. Ποια είναι η σχέση εμπιστοσύνης της επιχείρησή σας σήμερα, μετά την κρίση, με τους τραπεζικούς σας συνεργάτες;

- Χειρότερη
- Καλύτερη
- Καμιά διάφορα

Μέρος Γ: Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης στις ΜΜΕ

13. Πριν η οικονομική κρίση πλήξει την επιχείρησή σας, είχατε προβεί στη λήψη προληπτικών μέτρων για την αντιμετώπιση πιθανών προβλημάτων ;

- Όχι
- Ναι

Εάν ναι, ποια ήταν αυτά τα μέτρα?.....

14. Ποιες ήταν οι σημαντικότερες 3 ενέργειες που εφάρμοσε η επιχείρησή σας με τα θετικότερα αποτελέσματα για την άμβλυνση των συνεπειών της κρίσης; (Παρακαλώ σημειώστε τα σημαντικότερα με 1 , 2 και 3 σε φθίνουσα σειρά)

- Πώληση περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησής
- Συλλογή οφειλών
- Μείωση προσωπικού ή/και μισθοδοσίας/ωφελημάτων
- Αναδιάρθρωση οφειλών από τις τράπεζες/πιστωτές
- Διαφοροποίηση του καθεστώτος απασχόλησης των εργαζομένων
- Περιορισμός λειτουργικών εξόδων
- Άλλο:.....

15. Έχετε προχωρήσει σε κατάργηση ή συρρίκνωση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων της επιχείρησής σας κατά την περίοδο 2012- 2015, εξ αιτίας της κρίσης;

- Όχι

Ναι

16. Κατά την άποψη σας , η οικονομική κρίση, πρόσφερε στην επιχείρησή σας οποιεσδήποτε επιχειρηματικές ή επενδυτικές ευκαιρίες, ή αφορμές για ανάπτυξη καινοτόμων μεθόδων, αποτελεσματικότερων πρακτικών ή διαρθρωτικών αλλαγών;

Όχι

Ναι

Εάν ναι, ποιες ήταν αυτές οι ευκαιρίες?.....

17. Θεωρείτε ότι η στάση των Κυβερνητικών Υπηρεσιών (π.χ. Ταμείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Ταμείο Προνοίας, Τμήμα Φορολογίας, κτλ.) σε σχέση με την καταβολή οφειλών, λειτούργησαν βοηθητικά για την επιχείρησή σας κατά την περίοδο 2012 – 2015;

Ίσως ναι

Ίσως όχι

Ναι

Όχι

18. Η επιχείρησή σας κατά την περίοδο 2012 – 2015 έχει χρησιμοποιήσει κάποια από τα μετρά στήριξης των ΜΜΕ από το κράτος ή την Ευρωπαϊκή Ένωση;

Ναι

Όχι

19. Κατά την άποψη σας, ποια είναι τα 3 σημαντικότερα σημεία που η επιχείρησή σας θα πρέπει να εφαρμόζει διαχρονικά για να μπορέσει να αντιμετωπίσει μελλοντικούς κινδύνους στο περιβάλλον που δραστηριοποιείται; (Παρακαλώ σημειώστε τα σημαντικότερα με 1 , 2 και 3 σε φθίνουσα σειρά)

Αποδοτικότερη πρόσληψη προσωπικού

Συνετή μισθοδοσία/ ωφελήματα προσωπικού

Συνεχής αναζήτηση πόρων χρηματοδότησης

Αποδοτικότερη διαχείριση των εταιρικών πόρων

Διατήρηση κάλων σχέσεων με τους πελάτες / προμηθευτές

Λιγότερες οφειλές / εξάρτηση από τις τράπεζες

Διασφάλιση της ρευστότητας

Άλλο:.....

Μέρος Δ: Οι θέσεις εργασίας και οι απολαβές

20. Ποιος ήταν ο συνολικός αριθμός των υπάλληλων της επιχείρησής σας, κατά το έτος 2012;

0 - 50

51 - 100

101 - 150

151 - 200

201 - 250

21. Ποιος ήταν ο συνολικός αριθμός μείωσης των εργαζομένων της επιχείρησής σας, μέχρι το 2015;

1

2 μέχρι 5

6 μέχρι 10

10 μέχρι 15

15 μέχρι 20

Πάνω από 20

22. Ποιο είναι το ποσοστό των εργαζομένων στην εταιρεία σας σήμερα υπό το καθεστώς της μερικής απασχόλησης ή σύμβασης ορισμένου χρόνου; (συμπεριλαμβανόμενου υπάλληλων μέσα από τα πράγματα του Υπουργείου Εργασίας και της Αρχής Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού.)

Καθόλου

Από 0% μέχρι 10%

Από 11% μέχρι 20%

Από 21% μέχρι 30%

Πάνω από 30%

23. Έχετε προχωρήσει σε μείωση μισθών ή ωφελημάτων, διαφοροποίηση όρων απασχόλησης (π.χ. μείωση ωραρίων κλπ.) ή μείωση προσωπικού κατά την περίοδο 2012-2015; Μπορείτε να επιλέξετε όσες απαντήσεις ανταποκρίνονται στην περίπτωση της επιχείρησής σας.

Μείωση μισθών ή ωφελημάτων

Μείωση προσωπικού για λόγους πλεονασμού

Διαφοροποίηση όρων απασχόλησης

24. Αν η επιχείρησή σας είχε προχωρήσει σε απομάκρυνση προσωπικού κατά την περίοδο 2012-2015, ποιοι ήταν οι 2 πιο σημαντικοί λόγοι που ώθησαν προς αυτήν την κατεύθυνση; (Παρακαλώ σημειώστε τα σημαντικότερα με 1, και 2 σε φθίνουσα σειρά)

Αποχώρηση από γεωγραφικές περιοχές

Εκσυγχρονισμός/Αλλαγή στις μεθόδους παραγωγής

Πρόσληψη προσωπικού με διαφορετικούς όρους απασχόλησης

Κατάργηση/Σύμπτυξη δραστηριοτήτων

Μείωση κύκλου εργασιών

Άλλο:.....

25. Η επιχείρησή σας αντιμετώπισε προβλήματα ή καθυστερήσεις στην καταβολή μισθών και ωφελημάτων προς τους υπαλλήλους σας, την περίοδο 2012 -2015;

Όχι

Ναι

26. Η επιχείρησή σας έχει προσλάβει εργατικό δυναμικό στα πλαίσια σχέδια κατάρτισης και στήριξης της απασχόλησης του Υπουργείου Εργασίας και της Αρχής Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού την περίοδο 2012 -2015;

Ναι

Όχι

27. Εάν παρέχονταν στην επιχείρησή σας επαρκείς χρηματοπιστωτικές διευκολύνσεις (μείωση επιτοκίου δανεισμού, μείωση δόσεων, αναδιάρθρωση δανείων κλπ.), θα προσλαμβάνατε νέο προσωπικό, κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης;

Ναι

Όχι

Ίσως

Βιβλιογραφία

- ACCA. (2014). *Access to finance for SMEs in Cyprus: an update from ACCA*. Ανάκτηση από <http://www.accaglobal.com/content/dam/acca/global/PDF-technical/small-business/pol-tp-atffs.pdf>.
- Alpha Bank Ltd. (ND). *Code of Conduct between banks and Small & Medium-Sized (SMEs)*. Ανάκτηση από https://www.alphabank.com.cy/pdf/codeofsmes_en.pdf.
- Annalisa Cristini, S. M. (2015). *Cycles, Growth and the Great Recession: Economic reflections in times*. 711 Third Avenue, New York, NY 10017: Routledge.
- Bruner, R. F. (2009). The Dynamics of a Financial Dislocation: The Panic of 1907 and the Subprime Crisis. Στο L. B. Siegel, *Insights into the Global Financial Crisis* (σσ. 35-38). The Research Foundation of CFA Institute.
- Cameron, D. (2001). Unemployment, job creation, and economic and monetary union. Στο N. Bermeo, *Unemployment in the new Europe* (σσ. 7-52). Cambridge University Press.
- Ciro, T. (2012). *The Global Financial Crisis: Triggers, Responses and Aftermath*. Wey Court East Union Road Farnham Surrey, GU9 7PT England: Ashgate Publishing Limited.
- Clerides, S. (2014). The Collapse of the Cypriot Banking System: A Bird's Eye View. *Cyprus Economic Policy Review, Vol. 8, No. 2, pp. 3-35*.
- Commander, S. (1998). *Enterprise restructuring and unemployment in models of transition*. The International Bank for Reconstruction and Development.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods* (Fourth εκδ.). United States of America: SAGE Publications, Inc. Ανάκτηση από <https://www.researchgate.net/file.PostFileLoader.html?id=55eb95f16307d984de8b4584&asSetKey=AS%3A273846907670528%401442301598571>
- Cyprus Mail. (2013, July 30). *BoC deposit haircut is 47.5 per cent, says Central Bank*. Ανάκτηση από <http://cyprus-mail.com/2013/07/30/boc-deposit-haircut-is-47-5-per-cent-says-central-bank/>.
- CyStat. (2013). *Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο*. Ανάκτηση από http://www.pio.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/services_73main_keyfarchive_gr/services_73main_keyfarchive_gr?OpenForm&yr=201378B6314716D85BF7A15A85C7C5DE280F&n=2013
- d'Arvisenet, P. (2015). The Genesis of the Eurozone Sovereign Debt Crisis. Στο G. Christodoulakis, *Managing Risks in the European Periphery Debt Crisis: Lessons from the Trade-Off between*

-
- Economics, Politics and the Financial Markets* (σσ. 3-38). 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010: Palgrave Macmillan.
- Dana, L.-P. (2006). *Entrepreneurship and SMEs In the Eurozone: Towards a theory of symbiotic enterpreunership* . 57 Shelton Stree, Covent Garden, London WC2H 9HE: Imperial College Press.
- Das, D. K. (2010). *Financial Globalization Growth, Integration, Innovation and Crisis*. 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010: Palgrave McMillan.
- David Colander, H. F. (2009). *The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics*. Ανάκτηση από https://www.ifw-members.ifw-kiel.de/publications/the-financial-crisis-and-the-systemic-failure-of-academic-economics/KWP_1489_ColanderetalFinancial%20Crisis.pdf.
- Etemad, H. (2004). The emerging context of international entrepreneurship: an overview, interrelations and extensions. Στο H. Etemad, *International entrepreneurship in small and medium size enterprises : orientation, environment and strategy* (σσ. 1-39). Glensanda House Montpellier Parade Cheltenham Glos GL50 1UA: Edward Elgar Publishing Limited.
- Eurobank, R. (2010). Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές. *Τόμος IV*(Τεύχος 8), 4.
- European Commission . (2003). *The new SME definition: User guide and model declaration*. Ανάκτηση από <https://www.eusmecentre.org.cn/sites/default/files/files/news/SME%20Definition.pdf>: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003H0361>
- European Commission . (2016). *SBA Annual fact sheets*. Ανάκτηση από https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review-2016_en.
- European Commission . (2016). *SBA Annual fact sheets*. Ανάκτηση από https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review-2016_en.
- European Commission. (2016). *Annual Report on European SMEs 2015 / 2016: SME recovery continues*. European Commission.
- European Commission. (2016). *European SMEs: according to the Annual Report on European SMEs 2016/2017*. Ανάκτηση από file:///C:/Users/koula_000/Downloads/Infographics%20for%20the%20Annual%20Report%202016%202017.pdf.
- European Commission. (2017). *Annual Report on European SMEs 2016/2017: Focus on Self-Employment*. Ανάκτηση από file:///C:/Users/koula_000/Downloads/Annual%20Report%20-%20EU%20SMEs%202016-2017.pdf.
- European Commission. (2017, Μάιος 24). *SME Performance Review*. Ανάκτηση από https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review-2016_en.

-
- European Commission. (ND). The new SME definition: User guide and model declaration. *Enterprise and Industry Publication*.
- European Committee. (2013). *Recommendation concerning the definition of SME*. Ανάκτηση από http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/sme-definition_el: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003H0361>
- European Committee. (2013). *Recommendation concerning the definition of SME*. Ανάκτηση από <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003H0361>.
- European Investment Bank. (2016). *Cyprus SMEs: The little village and the big bank*. Ανάκτηση από <http://www.eib.org/infocentre/blog/all/cyprus-smes.htm>.
- Eurostat . (2017). *Annual unemployment for Cyprus*. Ανάκτηση από https://www.google.com.cy/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjM79aRmOvTAhXCVhQKHSLQBY4QFgglMAA&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Feurostat%2Fproduct%3Fmode%3Dview%26code%3Dune_rt_a&usq=AFQjCNHgb7rm4IQhK3nQwi1HdawZVyllvg
- Eurostat. (2014). *GDP per capita in PPS*. Ανάκτηση από [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Purchasing_power_standard_\(PPS\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Purchasing_power_standard_(PPS)).
- Eurostat. (2017). *Mean and median income by household type*. Ανάκτηση από http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di04
- Eurostat. (2017). *National Accounts and GDP*. Ανάκτηση από http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP.
- Eurostat. (2017). *Στατιστικά στοιχεία για την ανεργία*. Ανάκτηση από http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics.
- Financial Times. (2013, March 15). *Cypriot bank deposits tapped as part of €10bn eurozone bailout*. Ανάκτηση από <https://www.ft.com/content/33fb34b4-8df8-11e2-9d6b-00144feabdc0>.
- Forbes. (2013, March 31). *There's Something Very Strange About The Cyprus Bank Haircut. Very Strange Indeed*. Ανάκτηση από <https://www.forbes.com/sites/timworstall/2013/03/31/theres-something-very-strange-about-the-cyprus-bank-haircut-very-strange-indeed/>.
- Forbes, A. M. (2003). *Strategic Management for Small and Medium-sized Enterprises*. Στο O. J. Tilley, *Competitive advantage in SMEs : organising for innovation and change* (σσ. 34-54). John Wiley & Sons Ltd.
- Freel, D. D. (2009). *Entrepreneurship and small firms*. London: McGraw-Hill.
- Fryer, D. (1992). *Psychological or Material Deprivation: Why does unemployment have mental health consequences?* Στο E. McLaughlin, *Understanding Unemployment: New perspectives on active labour market policies* (σσ. 80-103). Routledge.

- Furåker, B. (2009). Unemployment and Social Protection. Στο M. Giugni, *The politics of unemployment in Europe: policy responses and collective action* (σσ. 17-35). Ashgate Publishing Company.
- Gerding, E. F. (2014). *Law, Bubbles, and Financial*. 711 Third Avenue, New York, NY 10017: Routledge.
- Gerding, E. F. (2014). *Law, Bubbles, and Financial Regulation*. 711 Third Avenue, New York, NY 10017: Routledge.
- Gisdakis, J. F. (2008). *Credit Crises: From Tainted Loans to a Global Economic Meltdown*. Weinheim: Wiley VCH Verlag GmbH & Co.
- Gkionis, G. A. (2016). A Decade Long Economic Crisis: Cyprus versus Greece. *Cyprus Economic Policy Review, Vol. 10, No. 2, pp. 3-40*.
- Gorton, G. b. (2010). *Slapped by the Invisible Hand: The Panic of 2007*. 198 Madison Avenue, New York, New York 10016: Oxford University Press, Inc.
- Hardy Hanappi, S. K.-W. (2017). *Evolutionary Political Economy in Action: A Cyprus Symposium*. Taylor & Francis.
- Herrigel, G. (2008). Flexibility and Formalization: Rethinking Space and Governance in Corporations and Manufacturing Regions. Στο K. B. Schmidt, *Change in SMEs: Towards a New European Capitalism?* (σσ. 152-171). 175 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10010: Palgrave Macmillan Ltd.
- Horst Tomann. (2017). *Monetary Integration in Europe: The European Monetary Union after the Financial Crisis*. Palgrave Macmillan .
- IMF. (2009). *Crisis and Recovery*. Ανάκτηση από <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/pdf/text.pdf>.
- IMF. (2017, December). Cyprus: Selected Issues. *IMF Country Report No. 17/376*.
- Jackman, R. (1992). An Economy of Unemployment? Στο E. McLaughlin, *Understanding Unemployment: New perspectives on active labour market policies* (σσ. 43-58). Routledge.
- John Theodore, J. T. (2016). *Cyprus and the Financial Crisis: The Controversial Bailout and What it Means for The Eurozone*. Springer.
- Jones, O. (2003). Competitive Advantage in SMEs: Towards a Conceptual Framework. Στο O. J. Tilley, *Competitive advantage in SMEs : organising for innovation and change* (σσ. 15-34). The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex PO19 8SQ, England: John Wiley & Sons Ltd.
- Kaufman, R. R. (2009). *Financial Institutions and Markets: 2007–2008—The Year of Crisis*. 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010: Palgrave Macmillan.
- Kolb, R. W. (2010). *Lessons From the Financial Crisis: Causes, Consequences, and Our Economic Future*. Hoboken, New Jersey: JohnWiley & Sons, Inc.
- Krugman, P. (2009). *The Return of Depression Economic and The Crisis of 2008*. 500 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10110: W. W. Norton & Company, Inc.

-
- L. Schuknecht, J. v. (2010). *Government Bond Risk Premiums in the EU Revisited: The Impact of the Financial Crisis*. European Central Bank (ECB). European Central Bank (ECB).
- Landström, N. M. (2006). Business angels investing at early stages: are they different? Στο P. R. Poufelt, *Managing Complexity and Change in SMEs: Frontiers in European Research* (σσ. 198-220). Northampton, MA, USA: Edward Elgar.
- Marco Giugni, M. B. (2009). Welfare States, Labour Markets, and the Political Opportunities for Collective Action in the Field of Unemployment: A Theoretical Framework. Στο M. Giugni, *The politics of unemployment in Europe: policy responses and collective action* (σσ. 133-151). Cambridge University Press.
- Mellyn, K. (2009). *Financial Market Metdown: Everything You Need to Know to Understand and Survive the Global Credit Crisis*. 130 Cremona Drive, P.O. Box 1911 Santa Barbara, California 93116-1911: ABC-CLIO, LLC.
- Metrick, G. B. (2009, August). *Securitized Banking and the Run on Repo*. Ανάκτηση από <http://www.nber.org/papers/w15223.pdf>.
- Miren Larrea, A. M. (2010). Access of small firms to knowledge networks as a determinant of local economic development. Στο B. A.-O. Helena Lenihan, *SMEs in a Globalised World: Survival and Growth Strategies on Europe's Geographical Periphery* (σσ. 47-67). Massachusetts, USA: Edward Elgar Publishing Limited.
- Mishkin, F. S. (1992). *Anatomy of a financial crisis*.
- Mishkin, F. S. (2010). *Over The Cliff: From the Subprime to the Global Financial Crisis*. Ανάκτηση από <http://www.nber.org/papers/w16609.pdf>.
- Morten Balling, B. B. (2009). *Financing SMEs in Europe – Some Stylized Facts*. Vienna: SUERF – The European Money and Finance Forum.
- Neil Leea, H. S. (2015, March). Access to finance for innovative SMEs since the financial crisis. *Research Policy, Volume 44, Issue 2, Pages 370-380*.
- OECD. (2005). *A qualitative definition of SME*. Bonn, Germany: OECD.
- OECD. (2010). *SMEs, Entrepreneurship, and Innovation*. OECD Innovation Strategy.
- Olejnik, E. (2014). *International Small and Medium - Sized Enterprises: Internationalization Patterns, Mode Changes, Configurations, and Success Factors*. Trier, Germany: Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Orphanides, M. A. (2016). *Cyprus Bail-in, The: Policy Lessons From The Cyprus Economic Crisis*. World Scientific.
- Ostrup, F. (2003). *Money and the Natural Rate of Unemployment*. Cambridge University Press.
- O'Toole, E. C. (2014, August). Bank lending constraints, trade credit and alternative financing during the financial crisis: Evidence from European SMEs. *Journal of Corporate Finance, Volume 27*, σσ. 173-193.

- Philip Arestis, R. S. (2011). *An Assessment of the Global Impact of the Financial Crisis*. 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010: Palgrave Macmillan.
- Presutti, M. C. (2006). Small firms' relationships and knowledge acquisition: an empirical investigation. Στο P. R. Poulfelt, *Managing complexity and change in SMEs: frontiers in European research* (σσ. 50-69). Edward Elgar Publishing Limited.
- Reese, B. S. (2011). The Great Subprime Credit Crisis and its Impact on Eastern Europe . Στο J. J. Sagemann, *Financial Crisis in Eastern Europe: Road to Recovery* (σσ. 21-63). Heidelberg: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH.
- Reuters. (2013, July 30). Cyprus central bank announces 47.5 percent haircut on large Bank of Cyprus deposits.
- Robert M. Ryana, C. M. (2014, December). Does bank market power affect SME financing constraints? *Journal of Banking & Finance, Volume 49*, σσ. 495-505.
- Rossi, A. C. (2015). *Economic and Financial Crises: A New Macroeconomic Analysis*. 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010: Palgrave Macmillan.
- Siegel, L. B. (2009). A Riskless Society Is "Unattainable and Infinitely Expensive". Στο L. B. Siegel, *Insights into the Global Financial Crisis* (σσ. 15-27). The Research Foundation of CFA Institute.
- Sigmalive. (2012). *Λουκέτο σε χιλιάδες επιχειρήσεις λόγω κρίσης*. Ανάκτηση από <http://www.sigmalive.com/news/local/18544/louketo-se-xiliades-epixeiriseis-logo-krisis>.
- SigmaLive. (2014). *Έλλειψη κινήτρου για εργασία και αύξηση ανεργίας*. Ανάκτηση από <http://www.sigmalive.com/news/local/135042/elleipsi-kinitrou-gia-ergasia-kai-afksisi-nergias>
- SiliconValley.com. (2017). *Companies' List*. Ανάκτηση από <https://www.siliconvalley.com/>.
- Smallbone, D. K. (2012, November 16). Vulnerable or resilient? SMEs and the economic crisis in the UK. Στο B. a. Dallago, *he consequences of the international crisis for European SMEs: vulnerability and resilience*. (σσ. 109-134). Routledge.
- Spaventa, L. (2008). The subprime crisis and credit risk transfer: something amiss. Στο A. F. Reinhart, *The First Global Financial Crisis of the 21st Century* (σσ. 49-50). London, UK: VoxEU.org Publication.
- structuralfunds.org. (2014). *Ανταγωνιστικότητα και αειφόρος ανάπτυξη*. Ανάκτηση από <http://www.structuralfunds.org.cy/Programme-Competitiveness-and-Sustainable-Developm>.
- Sufi, A. M. (2014). *House of Debt: How They (and you) Caused the Great Recession, and How We Can Prevent It From Happening Again*. Chicago 60637: The University of Chicago Press.
- System, T. S. (2017). *Creative Research Systems*. Ανάκτηση από Survey Design Software: <http://www.surveysystem.com/sdesign.htm>

- The Guardian. (2016, November 16). *Cyprus, crisis and the bank that came back from the brink*. Ανάκτηση από <https://www.theguardian.com/business/2016/nov/19/bank-of-cyprus-crisis-back-from-the-brink>.
- Thrassou, D. V. (2008). Internationalization of SMEs in Cyprus. Στο I. M. Léo-Paul Dana, *Handbook of Research on European Business and Entrepreneurship: Towards a Theory of Internationalization* (σσ. 150-171). Edward Elgar Publishing Limited.
- Time. (2014, September 30). *The Real Truth About the Wall Street Bailouts*. Ανάκτηση από <http://time.com/3450110/aig-lehman/>.
- Tropeano, D. (2011). The Monetary Policy Response to the Financial Crisis in the Euro Area and in the United States: A Comparison. Στο P. D. Talani, *Palgrave Macmillan* (σσ. 28-42). 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010: Palgrave Macmillan.
- Verheyen, A. B. (2015). The European Central Bank and the Financing Conditions of Small and Medium-Sized Enterprises in Europe. Στο F. F. Calciano, *The Restructuring of Banks and Financial Systems in the Euro Area and the Financing of SMEs* (σσ. 191-207). Palgrave Macmillan UK.
- Verheyen, A. B. (2015). The European Central Bank and the Financing Conditions of Small and Medium-Sized Enterprises in Europe. Στο G. S. Filippo Luca Calciano, *The Restructuring of Banks and Financial Systems in the Euro Area and the Financing of SMEs* (σσ. 191-209). 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010.: Palgrave Macmillan.
- Verheyen, A. H. (2015). The European Central Bank and the Financing Conditions of Small and Medium-Sized Enterprises in Europe. Στο F. F. Calciano, *The Restructuring of Banks and Financial Systems in the Euro Area and the Financing of SMEs* (σσ. 191-207). Palgrave Macmillan UK.
- Watson, J. (2010). *SME Performance: Separating Myth from Reality*. Massachusetts, USA: Edward Elgar Publishing Limited.
- Wilson, W. G. (2012). *The Rhetoric of Reform and Regulation*. Great Clarendon Street, Oxford, OX2 6DP, United Kingdom: Oxford University Press.
- Zerwas, D. (2014). *Organizational Culture and Absorptive Capacity: The Meaning for SMEs*. Koblenz-Landau, Germany: Springer Gabler.
- Zestos, G. K. (2016). *The global financial crisis : from US subprime mortgages to European sovereign debt*. 711 Third Avenue, New York, NY 10017: Routledge.
- Γκίκας, Χ. -Η. (2010). *Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας*. Ανάκτηση από www.hardouvelis.gr
- Δημητριάδης, Π. (2014). *Η τραπεζική κρίση στην Κύπρο*. Ανάκτηση από http://www.centralbank.gov.cy/nqcontent.cfm?a_id=13463

-
- Δημοκρατία, Κ. (2015). *Έρευνα Εισοδήματος Και Συνθηκών Διαβίωσης*. Ανάκτηση από [http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/92AB0A3C219CADDDBC22577DD003523E8/\\$file/EUSILC-2012_2015-120117.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/92AB0A3C219CADDDBC22577DD003523E8/$file/EUSILC-2012_2015-120117.pdf?OpenElement)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2015). *Οδηγός χρήσης του ορισμού των ΜΜΕ*. Ανάκτηση από <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/15582/attachments/1/translations>.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2013). *Δήλωση του EUROGROUP για την Κύπρο*. Ανάκτηση από https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/136487.pdf
- Καραμούζης, Ν. (2009). Τα Αίτια της Διεθνούς Χρηματοπιστωτικής Κρίσης και Ο Ρόλος του. *EUROBANK Η κρίση του 2007-2009*(Τόμος IV, Τεύχος 8,).
- Κεντρική Τράπεζα Κύπρου . (2016, Δεκεμβριος). *Οικονομικό Δελτίο*. Ανάκτηση από https://www.centralbank.gov.cy/media/pdf_gr/Greek_EconBulletin__Dec11____.pdf
- Κεντρική Τράπεζα Κύπρου - Οικονομικό Δελτίο. (2014). Ανάκτηση από https://www.centralbank.gov.cy/media/pdf_gr/Greek_EconBulletin__Dec11____.pdf
- Κουφάρης, Γ. (2010, Φεβρουάριος). Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές. *Περιοδικό "Χρήμα"*(Περιοδικό Χρήμα).
- Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων. (2013). *Οι ευθύνες γαι την αποτυχία της Κύπρου*. Ανάκτηση από http://www.cceia.unic.ac.cy/gr/index.php?option=com_content&task=view&id=268&Itemid=268.
- Στατιστική Υπηρεσία. (2016). *Αριθμός Επιχειρήσεων κατά κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας NACE (Αναθ. 2) και Μέγεθος*. Ανάκτηση από [http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/8A220DD4941EDCA9C225803500304320/\\$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2016-16117.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/8A220DD4941EDCA9C225803500304320/$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2016-16117.pdf?OpenElement).
- Τμήμα Εφόρου Εταιρειών και Επίσημου Παραλήπτη. (2017). Ανάκτηση από http://www.mcit.gov.cy/mcit/drcor/drcor.nsf/company_statistics_gr/company_statistics_gr?OpenDocument
- Υπουργείο Οικονομικών Κύπρου. (2013). *Νέος Κοινοτικός Ορισμός των ΜΜΕ*. Ανάκτηση από [http://www.publicaid.gov.cy/publicaid/publicaid.nsf/3DB152AE120A7147C2257AB700419D64/\\$file/%CE%95%CE%B3%CE%BA%CF%8D%CE%BA%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%82%20%CE%B1%CF%81.%2022.pdf](http://www.publicaid.gov.cy/publicaid/publicaid.nsf/3DB152AE120A7147C2257AB700419D64/$file/%CE%95%CE%B3%CE%BA%CF%8D%CE%BA%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%82%20%CE%B1%CF%81.%2022.pdf).
- Φιλελεύθερος . (2017, Μάρτης 13). *Φθινός δανεισμός €67 εκατ. σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις από Ελληνική και ΕΤΕπ*. Ανάκτηση από <http://archive.philenews.com/el-gr/oikonomia-kypros/146/355112/fthinis-daneismos-67-ekat-se-mikromesaies-epicheiriseis-apo-elliniki-trapeza-kai-etep>.